

ĶIKUĻA JĒKABS
DZIESMAS

L 83-5
2

L
810

KIKUĻA JĒKABS DZIESMAS

Rīga »Liesma«
1982

LI
81. 3L1
Kī 206

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTEKA
~~89~~ 3.226
0307093822

Tekstus publicēšanai sagatavojis ALEKSEJS APINIS

No latviešu valodas tulkojuši:
LUDMILA AZAROVA (krievu val.),
TAMĀRA ZĀLITE (angļu val.),
VALDIS BIENIEKS (vācu val.).

Mākslinieks ARVIDS JEGERS

IMANTA PREDEĻA un ROMVALDA SALCEVICA
fotoilustrācijas un fotoreprodukcijas

Kī 70303—111 81.81.4702340100
M801 (11) 82

© «Liesma», 1982.

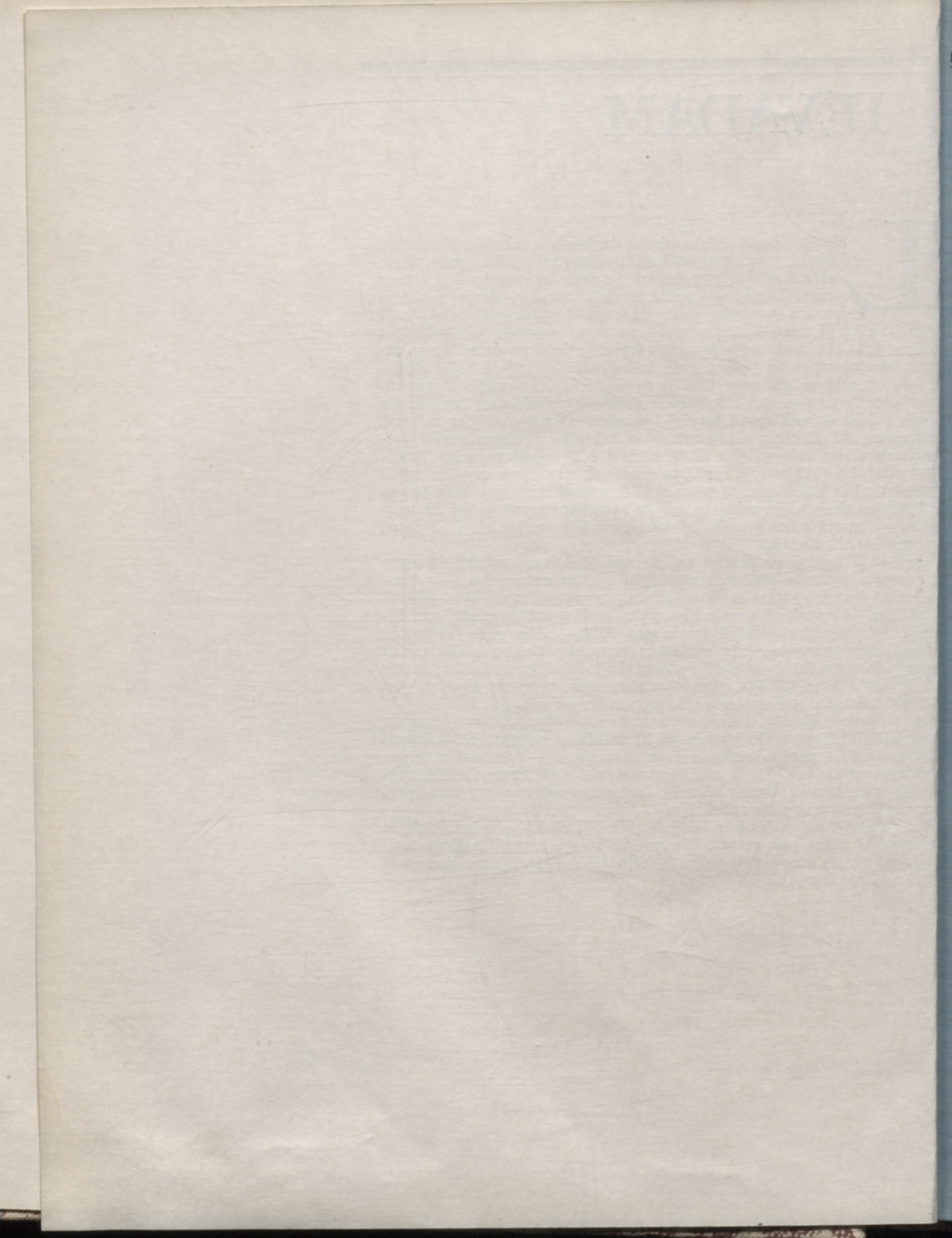
IEVADAM

Līdz šim par latviešu pirmo dzejnieku uzskatīja Neredzīgo Indriķi, kura dzejoļu krājums iespiests 1806. gadā. Taču pašreiz sākušies pētījumi latviešu rokraksta literatūras nozarē liecina — pašu latviešu rakstītā dzeja eksistēja jau krietnu laiku pirms Indriķa. Jau 18. gadsimta otrajā pusē ne vienā vien Latvijas vietā zemnieki sacerēja pēc rakstītās literatūras likumiem un rokrakstos izplatīja laicīga un reliģiska satura dzejojumus. To lielākā daļa laika gaitā aizgājusi bojā, bibliotēkās un arhīvos glabājas tikai nedaudzi teksti, ar grūtībām var atrast netiešas ziņas. Arī rakstītāju vairākums palicis anonīms. Tomēr tieši šai jomā meklējami latviešu laicīgās rakstītās dzejas sākumi. Hronoloģiski pirmais vārdā zināmais rakstītās laicīgās dzejas latviešu tautības autors, kura darbi turklāt daļēji saglabājušies, ir Ķikuļa Jēkabs (1740—1777?). Viņa dziesmas (1777) ir svarīgs mūsu rakstniecības sākumposma piemineklis. Rokraksta literatūras formu plašākām sabiedriski politiska satura apcerēm izmantoja arī 19. gadsimta pirmajā pusē pirmie latviešu zemnieku publicisti J. Pulans, J. Rugēns, K. Kaktiņš.

Lielā daļā agrino dzejdarbu vai nu spontāni, vai apzināti izlaužas rakstītāju protests pret toreizējo lielo sociālo netaisnību — dzimtniecības iekārtu, satraukums un sāpes par materiālo vērtību galvenā radītāja — zemnieka apspiestību, spīvs naidis pret apspiedējiem. Ķikuļa Jēkabs aktīvi piedalījās lielajos 1776.—1777. gada Vidzemes dzimtlaužu nemieros, bija vērienīgs zemnieku tiesību cīnītājs. Lai gan par viņa dzīvi un darbību saglabājies ļoti maz liecību, tomēr tajās samanāma spēcīga, pievilcīga personība, te radīs atspulgu gan sūrais laikmets, gan tautas noskaņojums un psiholoģija.

Sai izdevumā Ķikuļa Jēkaba dziesmas publicētas autora rokraksta faksimilattēlā un līdzās transkripcijā, mūsdienu ortogrāfijā. Sakopoti arī nedaudzie pārējie zināmie viņa sacerējumi — vēstule un divas zemnieku sūdzības. Tie ir nozīmīgi vēstures avoti, kas pilnīgāk raksturo gan tālaika darba cilvēku ikdienu, centienus un cīņu pret muižniekiem, gan pašu rakstītāju.

Apcere «Ko mēs zinām par latviešu pirmo dzejnieku» sniedz pašreiz pieejamās ziņas par autoru, tās nolūks ir arī ievadīt lasītāju savdabīgo, ne tik viegli uztveramo Ķikuļa Jēkaba dzejojumu literārajā un sociālajā izpratnē.

ĶIKUĻA JĒKABA
ROKRAKSTI

Dziesmas

Uzruna un slavinājums

Wiso Zeeniga Warren
Augsta un Dahrga
Käijsärenne!

Wiso Zeenigs Warren Augsts
un Dahrgs
Käijsär!

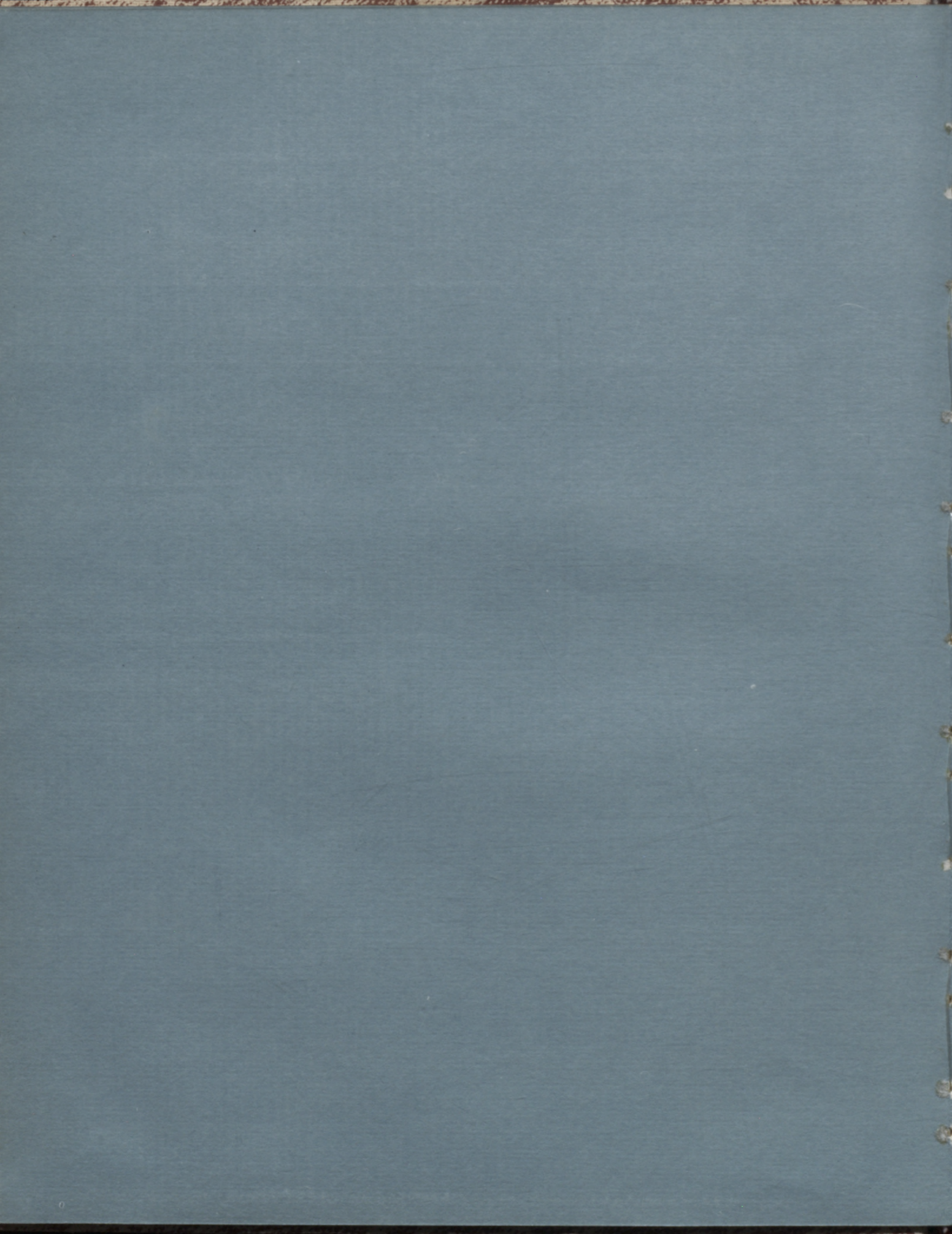
Muhfu Augsta un Dahrga
No Deewa Linla Käijsärika
Waldifchana!

Sche mehō nabbagi flirki Lautini
Juhfu Kalpi un ne mahziti Behrni
Kas gan wehrte ne effam pee taho
weetinas pee eet us ko Juhfu!
Dahrgas Kahjas flahwi

effam

Wol. Min. Sion brücht Inz. wozgen. Anou
Wiss. Zeenig Käijävenne klacht!
Patt Waldineeze muhju Maht! Mehs
preeksch Jumō parlannamees; Lai
juhju Krohnis Spindelka Saul? un
Eenaidneeki ta ka Praul, Preeksch
juhju Kahjahm mehti; Nahzeet,
Drebbet; un parrihtet preeksch tahm
Kahjahm Augstas Mahtes! Skutp-
stidami winnu Behdas.

2. Lai Spingulō tā Gohdiba? un
Winnu Spehks lai Satreez ta, wiffus
kas prett Scheem Zellahs, Lai wiffi tohp
apkauneti; is poñsti un apsmeeiti; un
Lai seem kaunō us swellahs; Bailes;
Behdas, Tritzeschanas, apsmeeschanas
Lai seem rohdahs, kas dohmā Saw Rohku
pazelt. Lai

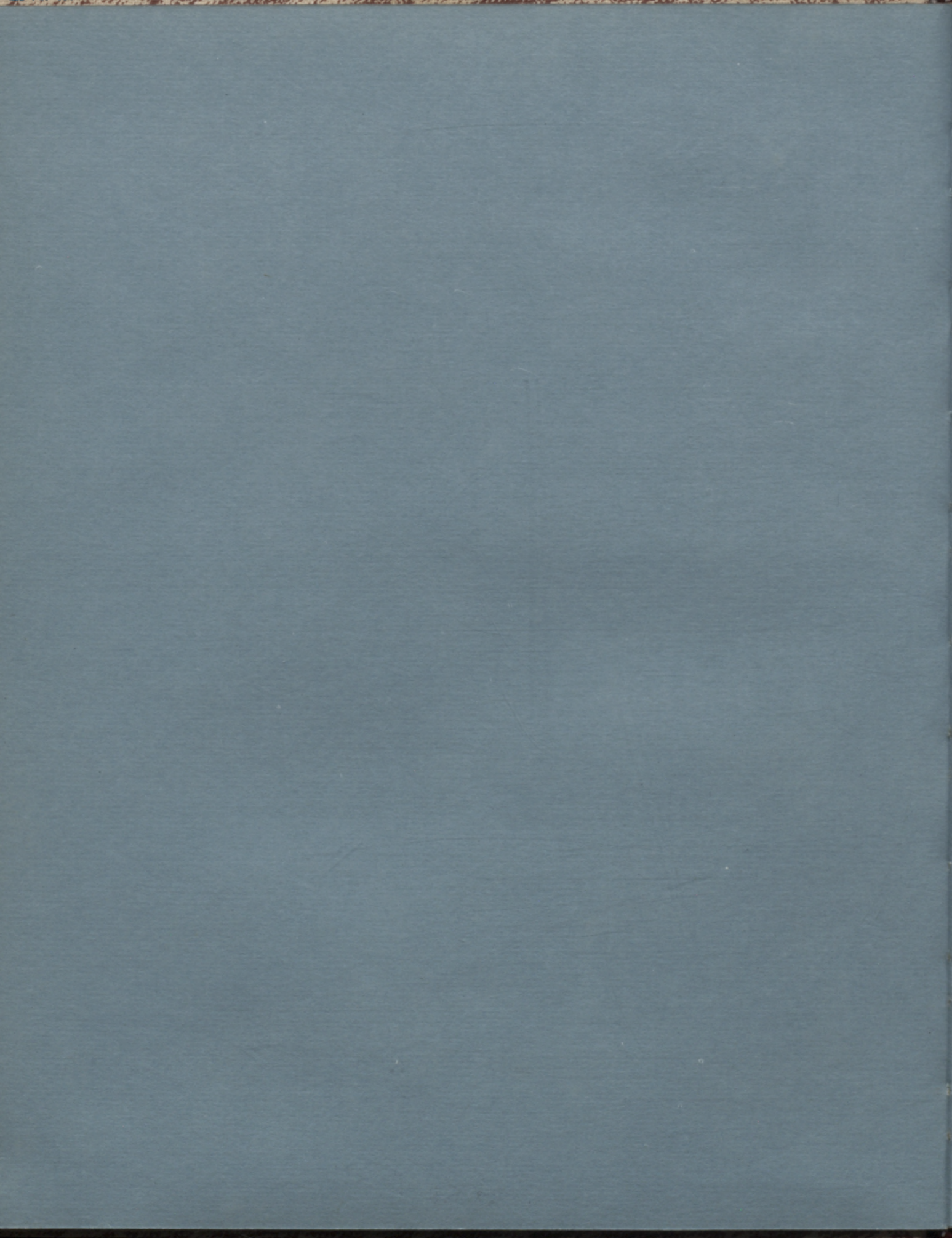
3. Lai wisseem weenadi kas Preeks? Par
mehru un bes galla Leels? Muhs
Gennerealeem Klakku, Dohd tu seem
pafcheem Gudribu, ka tee eersch Preeks
staigatu? Preesch Augflu Käjsärenni!
Taini, Labbi, Glichsch Gohdigi weenteefigi
lai tee darra, kas Pawehlehts Zaur scho
Mahti.

4. Un tapatt lai tee Lemmaki, ka
wirfneeri un Saldati, Lai turrahs
Taini ka Wihri, Preesch sawu Käjsä-
rennes Maht! un preesch saw Tehwa
Lemmi Klakht, Lai tee ar Gudrib tihri,
Skaihti, Gudri, Pafemmigi Zits pehz Zitta
lai tee Dfihwo, un it paklaufigi kalpo.

5. Lai Sahlamanna Meers un Gohd!
Lai muhsu Käjsäram tohp dohts? Us
Winnu Augflu Krehflu! Lai

Lai lapatt leed' sehem Gohda
Krohn's? ka pafchu Debbes Nam-
neek lohn's? Bes it ne kahdu Behdu?
Dseedeet? Puhleet? un Spehlyjeet
Augstu Gohdu Muhl'u Augstam!
un wiß Dabrgakam Käijäram.
6. Mehs' Sanemmam ka Bitt' law'
Tehw'? To ihlu Käijärennes Dehl!
un pafchu Mihu Mahti! Mehs'
Gohdam ar daudj Drebbechan, un
ar pateesu Semmoschan, Tak mums
to Zellu rahdi, Mahmi! Dehli! Taks
augstibas' un Gohdibas' Wißu Goh-
du! Ko mehs' pateesi Jums dohtu.
7. Lai Muhl'u Augst' Jaun Käijären-

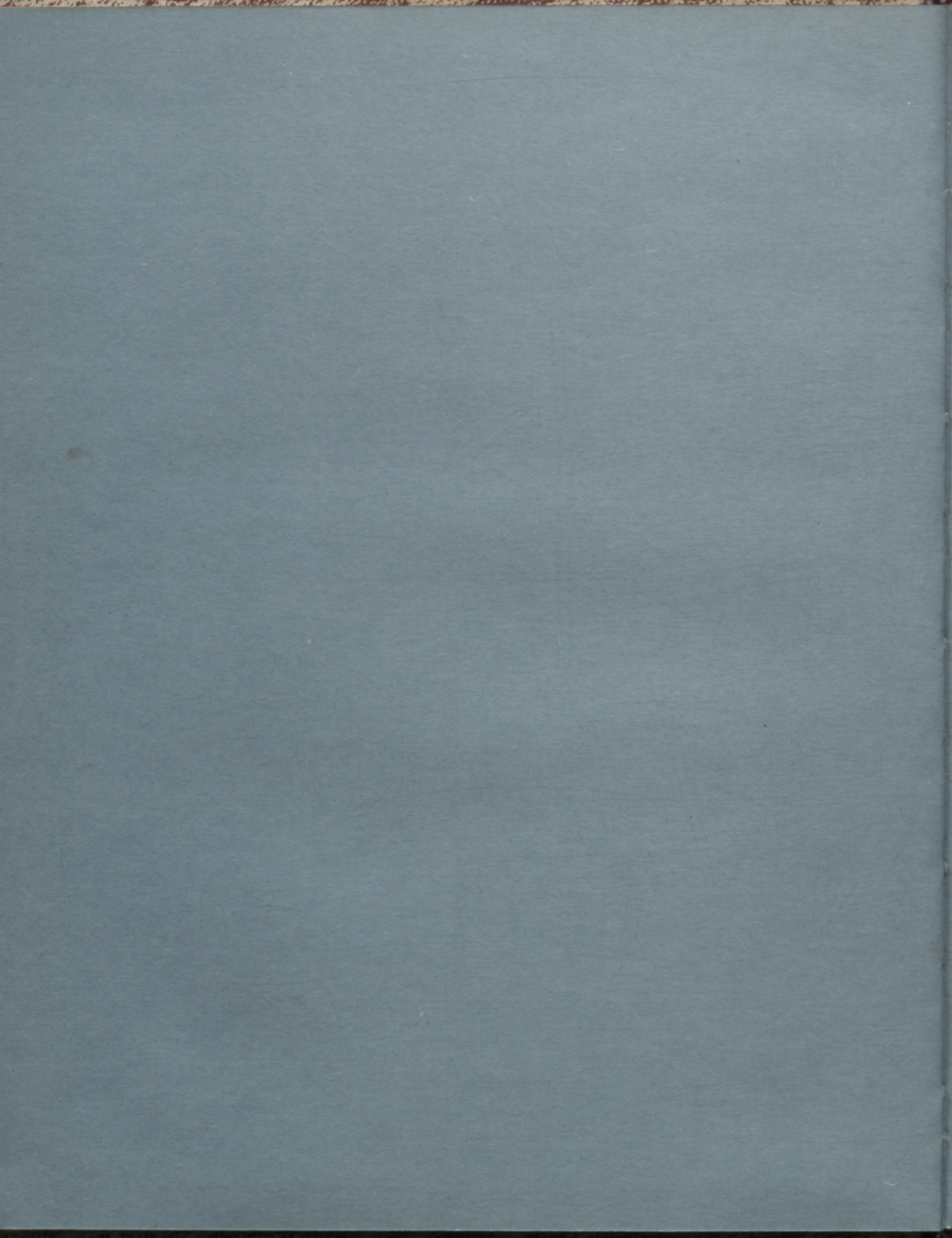
ne

Käijsärenne! Maria Fedorow-
na swaidita? us nahkrofsch Lai-
keem Waldiht! Dauds Meera un
dauds Wesselibs? Dauds Gudrib
Augstib Gohdibu! ar mihibu it Saldig?
Lihgsmi? Augsti! wesseligi un Preezigi
Lai Pā Zihwō! un lai scheem ne
us eet behda.

8. Lai Winnu Augli auglibā?
Eerfsch Wesselibas Gohdibā! Bes
Sahpehm Sahk un beidlahs? Lai
Atnefs Jaun Käijsäram Preek?
Lai ne behdā par Saap ne neek,
Ar Lihgsmo Preezinajees? Deijeet?
Smeijeet? Juhs Raddini? un Drau-
dfini? Käijsärennes! Deews
dohs Meer un Wesselibas.

Tad

9. Tad Lai jell Schi apscheklo-
schar, Pahr Widemmites Behdu
Namm; Mums weenreij ka Saul
us Lees? Ja pateef buhs tas Deewa
Prakts, Tad Deews Adarris
Käjsära azz? ka Winni tahs
Behdas' mannis? Pateef,
Deews Lees! Sawu Gudrib'
no Ja Krehla Tahs Gohdibas!
us To Krehlu buhs Käjsära!

Viena
Vidzemes cietumnieku
bēdu dziesma

Weena Widsemmes Zeeumneeku
Behdu Dfeema.

Eerfch Leelahm Behdahm un Bailehm
Schinni 1777. Gadda faifita.

Dnl: Was lobnt wir dir.

Meis Zello's mesdamees juhs Gauschi Luchdam;
un muhsu Behdas jums ar affrahm Luchdam.

2. Haut muhsu Augstai Dahrgai Käjsäre-
nei! Wiffas Kreew' Lemmites Patt Waldineezei.

3. Un ar muhsu Dahrgam Jaunam Käj-
saram! Patt Waldineekam un lihdj Mantinee-
kam.

4. Un wiffem Dahrgem Augsteem gen-
neraleem? Muhsu Patt Waldineezes Padohm-
neekem.

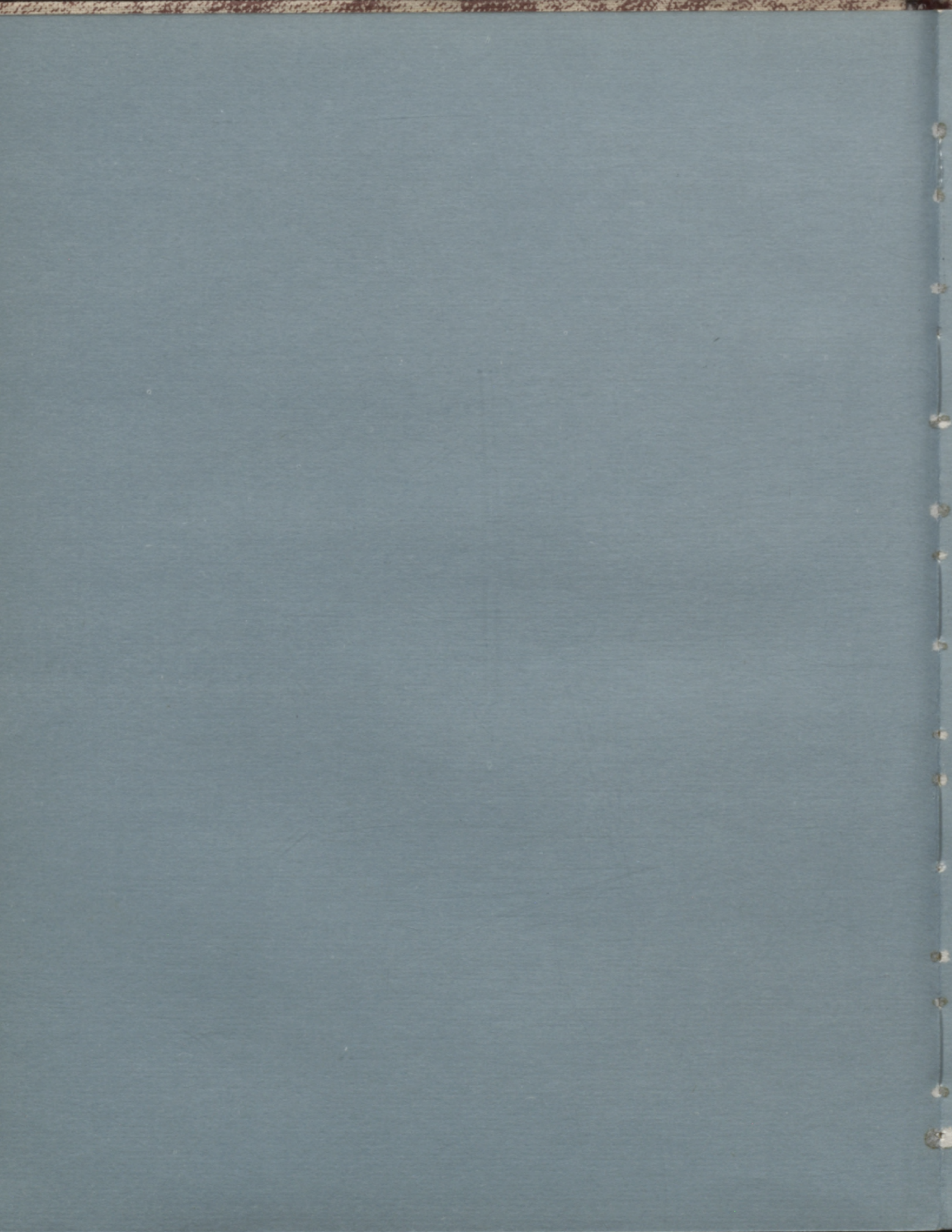
5. Patiktu Dfirdcht Widsemmites Behdas;
Kas faggad pee mums irraid ir no deenas.

Kaut

6. Kant juhu Dahrgais waigs un
 azu Sponshums? buht muhu Speeris un
 muhu Sirds Grohshums.
7. Un mehs Preeksh juhu waig un Dahrgahm
 Kahjahm, ahrastu fehlahstib un meer
 eeksh Mahjahm.
8. Jo schinni gadda muhu wiesemmitē,
 Bes behdahm naw ne weena Dwehfelite.
9. Muhs Lemmes Waldineeki gauschi dufmo,
 Pahr muhu Behdu deenahm winni lihgsmo.
10. Un sohlahs muhu Kahjas rohkas no Zirft,
 Ka mums buhs muhu Tehwa semmi ais mirft.
11. Jo daschi lihds seem swehreem Meshā dshwo,
 un appaxsh Gruhtahm Behdu nastahm zilpō.
12. Eeksh lahdeem waidu Laineem dshwo=
 dami, kur kabrā deenā affaras par maifi.
13. Frihs Desmit Dewini gull Dshelshs Rigā,
 Bes seem kas dshwo Meshā swehru Pulka.
 Eeksh

14. Eeksch Zeesuma jaw daschi irr pahr:
dohki, No Mohzibahm eeksch mohkahm
akal likti.
15. Un muhsu Seewas muhsu massi Behrni,
Tohp Muifchä Blukxôs gauschi wahrdfinati.
16. un Grukfas Seewas Saime massi Behrni,
Fee wiffi raud un kauz Kakahdi Jehri.
17. Fahs affaras kas fche teek is raudatas,
No wezfeem lihds teem maffeem Puppa
Behrneem.
18. Zaur to teek muhsu massi Puppa Behrni,
ar Pahp un Behdu Peenu Ehdinati.
19. Un ar tee kas wehl gull eeksch Mahtes
Meesahm, Fahs Behdas dabbu Sajust no
Scham Teesahm.
20. Jo daschi irr bes Laina pee dfinimmuschchi,
un Mahtes meesahs sawu dfiniwib is laiduschchi.
21. Ka daschas Seewas deenâ xakti raudâ,
un Kahwes Behdahs gull eeksch leela
kauna.
- Par

22. Par saweem mihleem Wihreem raudada-
mas, un wiffu sawu dsihwib ais mirsdamas
23. Un pamett sawu meefas wesselibu, Tak ne
atroid ne kahdu palihdsibu.
24. Pee Filwekeem un muhsu Lemmes Kun-
geem, Bet Behdas nahr us Behdahm ka
ar pluhdeem.
25. Deews teescham redsehs Widlemmites
Behdas, un akspirkschanudohs teem
kam Sirds Ehdahs.
26. Par sawu Tehwa Lemm un sawahm
Mahjahm, par saweem Draugeem su-
weem un par fahleem.
27. Deews mohdinahs To Augstu Dahrgu
garru, Muhsu wif Zeenig Käjsärennes
warru.
28. un ar muhsu Dahrga jauna Käjsära!
Patt waldineeka un lihds mantineeka.
29. Un wiffu muhsu Augstu Jenneralu?
Muhs Käjsärennes Dahrgu Padohmnee-
ku. ka

30 Ka winni mutsu Leelas Behdas Skattis,
un us mums Lawas mihtas appis Greesis.

31. Tad raudahs tee Kas nu eeksch
Peeka Staigã, un par mums Galwas
Krattidami klaigã.

32. Kad Deews scho darrihs tad mehs tam
Swehesim, Ka winna sehkihtsi Laudis
mutscham buhsim.

33. Un Behru Behru pee minnehs scho
Gaddu, ar pateifibu mutschig preeksch
scho Raddu.

34. Amen Kungs Jesus Steidsees muhs drihs
pefihht, mehs ne ko wairãk. Spehjam sewim
Saffiht.

35. Tu effi mutsu gans un weenigs Galweeks,
tad parahdees pee mums Ka Spehziges Wald-
neeks.

36. un Sanem muhs Ka effam wiffus
lihtsig, Mehs effam wafji un teescham
ne Spehzig.

Žagatas Laura vēstule
Pēterim Matvejevam

a' Monsieur Monsieur
de Leüterand. Peter
Maffw: vud Linfland
Wnlyfn Dnj Hro Käij fär
Majestet Dronnen Hall in
Liaufden Hofat a' St. Petersburg

Simtu Tuhkstofohu daud/ Labbu
Deenu Preeku Meeru un weffelibas
no Deewa un muhfu wif augstas Zee-
nigas Waldifchanas mens jums Wehlejam

Zaur scho Grammatu leek jums juhfu Grabli
kas appaxsch Muhomuischas peeder. Pawara
Mahrzis un Jumis un juhfu Mahfa Anna un
Schaggat Laura un Anna, un wiffi juhfu
pafihstami un Raddi Simtkahrfigas Sweiji-
nashanas dohd, un pateiz jums ar ne is run-
najamam affarinahm, ka jups tak muhs
wiffai no wahrdfinatus nabbagus wergus effat
effat tik Sids Schehligi eexsch muhfu leela truh-
kuma un Behdahm apgahdjufchi un muhs tik
daud/ Naudas Zaur so Melluma Krodffeneeru
affellejufchi ko mens wiffu Riktigi Rohka
effam dabujufchi par scho ar wahrdeem ne
is runnajamu leela Mihleffibu mens Ganpilnigi
ne warram pateikt ned/ juhfu leela peediffibu
un ne is runnajamu mihleffibu gan apraxstint.

Sehe es jums juhfu Linnams un pasifstams juhfu
jams Raddineeks jeb juhfu Brahla Pawar Mahjcheidas
wihar ar wahroun Marzen Muifch Schagget Laur
un manna Seewa Anna Simtu Tuksstotfch reis
juhfu mitlu Rohzinu eeksch Garra Skuhpftedem
luhafam juhs ar affarahm ne nemmeet mums
Kabbageem flixteem un no wahrdfinateem
Zilwekeem par lauru ka mets us jums effam
Roxstijafchi. jo muhfu behdas un fruhkumi pee
meefas irr Schinnî Laixâ teeli un ne no sauzami

Sehe nu es mannu sneefigu Brahli ar wahroun
Jahni pee jums manna weeta flelleju, ja nu juhs
warra seho mihleflibu darnitt ka juhs winnaa Kohr-
teli eeksch Pehlesbourg apgardajat tad effat tik labbi
un firds Schehligi ka juhs seho mihleflibu pee muus
nabbageem parandait, un ja mans brahli ar jums ko
runnats tad effat tik labbi un natjeet winnaa eeksch
wiffahm Behdam palihga, jo es Sehe tik daud ne warra
aprafstitt ko winch ar sawu muhli pats jums Saffis.

Es Skuhpftu eeksch Garra Tuksstotfch reis juhfu
mitlu Rohzinu ar ne is Runnajanam afforahm
un efmu juhfu pasifstams Marzen. Schagget Laur
il 25ten April 1777.

Zemnieku sūdzības

Sūdzība Mārsnēnu
dzimtļaužu vārdā

Lai Muhsu Wiß Zeeniga Auffta! un Wiß Schehliga
 Mahte Käjsärenne!
 Un Muhsu Wiß Zeenigs Warren Augfts! un Wiß Schehligs
 Tehws Käjsär!
 Muhsu Wiß Dahrga! un Wiß Schehliga Käjsärlichka
 Auffhita! Muhscham Dshwo.

Mehs Wehlam Muhsu Zeenigai! un Wiß Warren Auffhai
 Käjsärennei! un Tai Dahrgai Käjsärlichkai Auffhikai
 Muhsu Dahrgam Zaunam Käjsäram! Daudf Meera
 un Wesfelibas; Lai Deews Tas Kungs no Debbes;
 Pilda Zuh ar sehchlaßibu; un Gudribu; un Lai
 Deewa Ta Kunga Waigs, Pahr Zums! Fkdeenas
 Spiho; un Pasarga Zuh! us Wisseem Zuhfu Zelleem
 un Schleem.

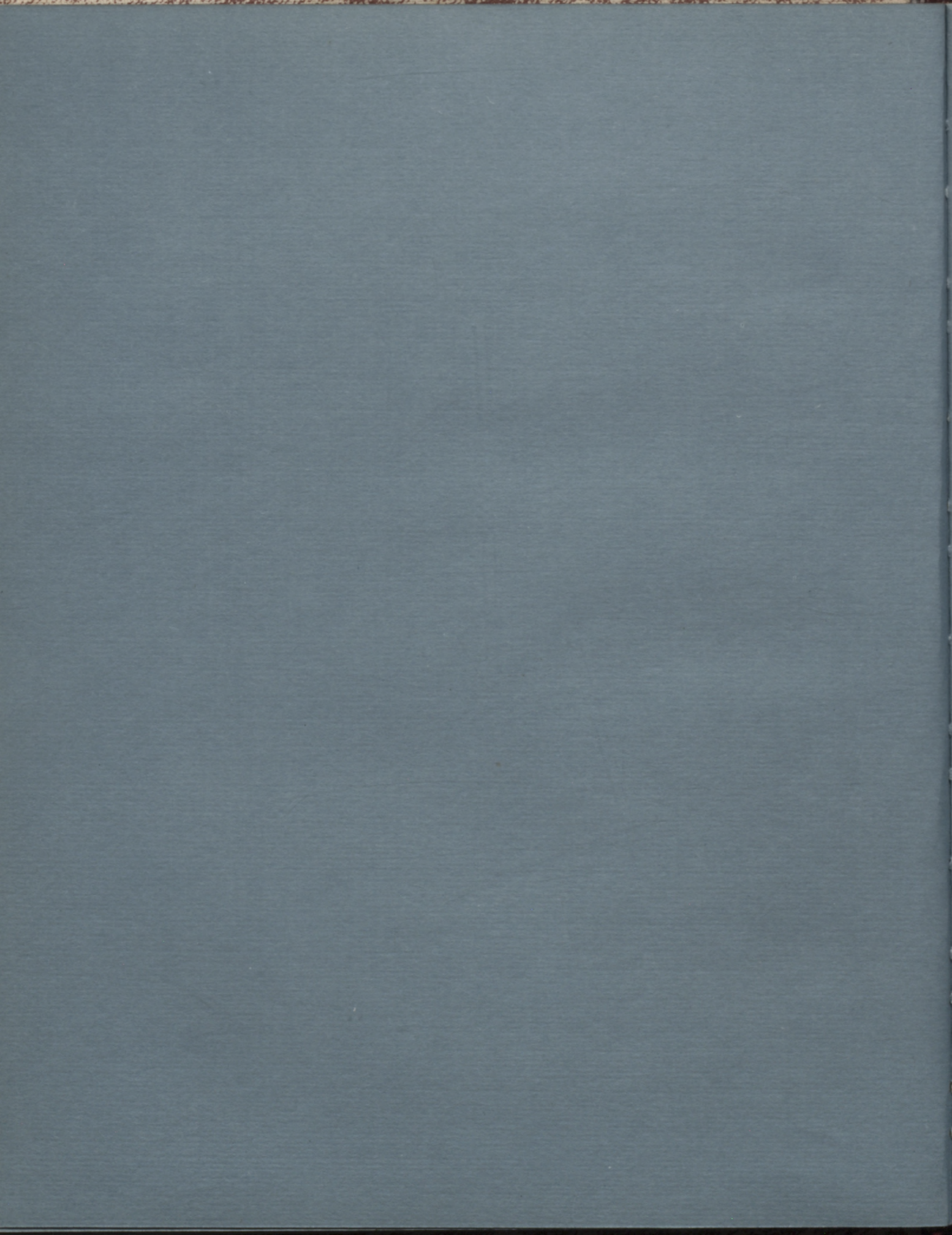
Wiß Zeeniga! un Warren Auffta! un Wiß Schehliga.
 Mahte Käjsärenne!
 Un Wiß Zeenigs Warren Augfts! sechhligs Tehws
 Käjsär!

Sehe meh's nabbagi swerqi un Lemme Tairpini; Kas Gan wehste ne effam pee toso weehinas
 pee eet us to Zuhfu! Dahrgas Käjsas Hahn!

Mehs Kas apparsch Zuhfu! Aufftas un Wiß sechhligas Käjsärlichkas
 Waldschamas! Eersch wißemmes pee Rigas Teefas peedermin Luchlam Zuh!
 it Lemmigi ne nemmech mums Hiirtheem nabbafsincom pee Länna, ka meh's effam
 eedronschinajufchees us juwi druffin to ruffin, to muhsu ne is sechhamaten matlahon
 Kas eersch wißas wißemmes Zaur muhsu Leeteem Kuorgem von Mußchneedeem no teck.
 Eersch muhsu Lemmes irr Judelufchas Käjsärlich Kas Teefas un Lextiumi, so nu
 Kabis Mußchnecks ar tem Laudin Kas Winna Rokhä ir darra to wißsch paks
 ween Gribb.

Anno 1773. us nehme Marzendoff. Kas apparsch Raunas Basnigas pee dort Zeenigs
 Hahkaldora Leels Kungo. Tuhlin faja pirmaja Grummada, bij ta pirma us jellam
 mums no Kaktas Mahjas pa 16. zella Riga frauht, Kar pech wiffas Teefas mums ne
 irr wairak ka 6te zelli ween jabraut

Tad to primo Watsarn bijam weht druffin Meerä; to nu nahja Ruddel us fid
 eefakra Balrus laift un no Mahjam Dshw, ar sawu Sahli un Maifi, un flelloja
 weenu Wahjes Buhmanou chaf us Mahcha, Kas Hahn no muhsu mußchnecks
 4. jahre

4. zundti fahlu ar wabradu Aula Arafah; un tas Gubmannis bija tadā Ka Rapihawa par zūwem wīnfeh ne ko lubko; Woi wīnam appalfeh kahof Bōhmus ir job skaldēts, ar to wīnfeh Kari un Rih, wai par galwru job par Karklu, un kad wīnfeh ar Kahdu Wītru pasifft. Tur muoms ne stahdas lufas teer. Kad wans wehl Gribteja pee Arafchad Kungu Stahl. Jūdsfeh, tad no stahkaldora Leela Kungu tikka pawaldēts; otru wēju ar lelo karbatfem par Pakolalu dabbuh.

un tad mēts Laidom fahdus Ledus Balkeus, Kur ne warēja dafcha 3. job 4. Sirgi no Arafcha is wīht, un no fahdēem Balkeem bij muoms no Karkas Arafchis jaweald pa 30. Balkeu un Darbīnēk Arafchēja Parrada, Bet Arafchā ne bija Arafchā Ko Arafchā is job Ko us Arafchu lufā nomf. un kad tee Balkei wehl ne bija beigi; Tad atkal us Wīdžemū Sillu kas fahw no Arafchu Arafchadē jobfi fahde, Ledajns Balkeis, un tas pats Hades Gubmannis atkal lufā; Tur bija muoms zīff, tās wīffu leclāras Preadas un Dabjatas, un no turēnes atkal no Karkas Arafchis pa 8. Balkei.

un kad Balkei bija beigi, Tad atkal zik wīdru un Sirgu ween wīffu Wāffu, us Arafchu Darbōs, Kad nu bij Arafchā pēdēfē dātkas. Tad ecfahē Balkeis Karkch un Dehluo Sahgch, ar to strādāja gan 4. tē stādēlu, un tad ecfahē tās wīffu jaunatās un fīpīrāns Ekas no plahf, Grukfa un Bronkufā Kas ne bija wāwān Ka 5. gaddus Karkch Gubwēhts no jaunwem un fīpīrēem Balkeem, Kas warētu wehl gan Kahān 20. gaddu fahwēht, To no plehē mufu Zēnigs fahkaldora Leol Kungu bes Karkas wējādēfās, un Arafchā mufu Zauru Wāffu ar Gubwēfchānu un Arafchānu un Karkbīru wēfā: nu, ir pofchā Darba Laidn, un no fahfija foh Bīrūf. un Bīrūf: fīdēwēhts.

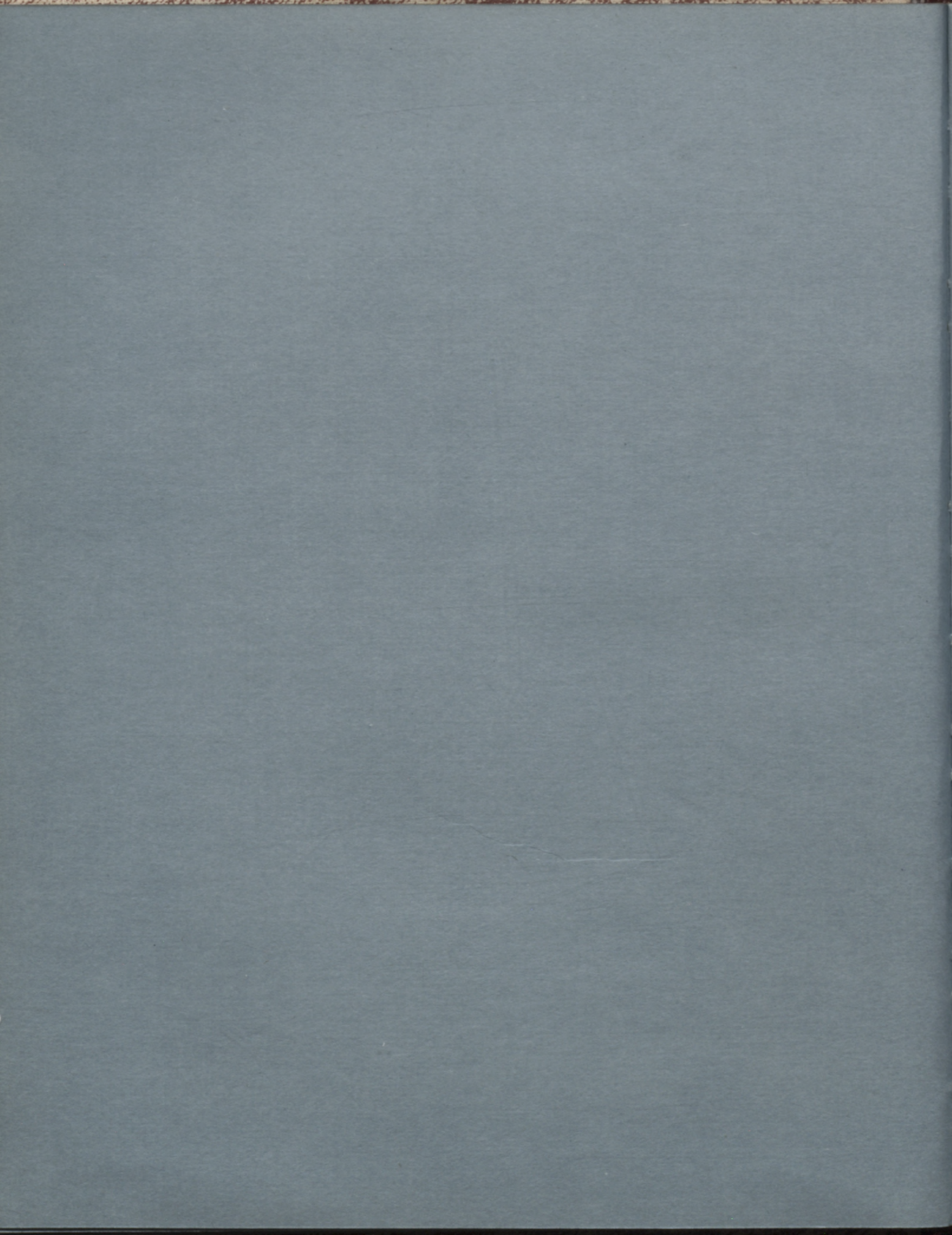
Un kad otru Seoma nādē Anno 1714. Tad mēts atkal jaunus Darbus ecfahē, mufu Zēnigam Leolam Kungam gan te bija 2. Arafchis, Bet tas wīnam wehl ne bija gān. Tad ecfahē 3. tē Arafchu Gubwēht, fēhe tas pōrmais dāts muoms bija no Karkas Arafchis pa 4. tē aff. Arafchū dēfht, un kad tee wehl ne bija beigi. Tad atkal no Aula Arafchēem Balkeis, Tur bija muoms pēdēem no Karkas Arafchis zīff un wēff pa 16. Balkei un 2. Spānes, un kad tee wehl ne bija beigi; tad atkal us Wīdžemū Sillu Leclajns Balkeis; Tur bija muoms no Karkas Arafchis zīff un wēff, pa 16. Balkei, Tās mēts wēdēhē lufā Gāwāfferi Karkch ween Inoepē bija; un Darbus mēts te Klaufjāh ar mōtkahm Zīhōidāwās; jo mufu Zēnigs Leol Kungu bij fahde Pawaldēfchānu Zēwem us wāwēem un pawaldēfchānu dāwis; ja wems Kahdu aff. mufas pāteek Parrada, tad tas Laimnēks fōp no fawas Arafchis is dēfht.

Tad bija muoms fahde Arafchānu un Arafchā, Ka mēts ne Luchdeonā nādē Darba dēnās warējam fawu Sillumu pēdēfē fow Arafchā dabbuh, un tad ar to ledu wēfchānu, mēts ar gan dāhts fawus Sirgus beidjam, un ar pasfhi gān dāhts fawu gāllā dabfija. un kad tas bija beigi, tad ecfahē tās jaunās Arafchis ecfahē. Kautis papēdēfchā Gubwēht no Karkchēem Balkeem, un kad tās jās gāllāwas bija, tad tas mufu Zēnigam Leolam Kungam ne pasfhtē, Tad pawēhēja tās atkal no plehē.

Tad ecfahē Rijas no Arafchēem Arafchā, un tad turēja mufu Zēnigs fahkaldora Leol Kungu 3. Hades Arafchānu, 2. tē Arafchānu un fōfchā Gubwēht, Teem ir Karkch wājādēja fawu Arafchēnu Klatt no Arafchānu, un wehl fīffas Leolās Arafchānu ar no Arafchānu ar fawu Arafchānu un fāli, Lubtu wēfchānas no Wīdžemū Sillu, un wehl fīffas fawu ween wājāga; un Darbīnēks un ohtarnēks Rīkīgi Kungam Arafchā, tad ar Bādēf bija Klatt Ka ne fīnāja Kur Arafchā nomf Ko gāfchēem lufā dāht.

Un kad Rijas bij us mufchās tad atkal Bīhōēja Karkch no Balkeem, un tad lufē kautis otru wēff fahfht fīdēwēhts un ar Arafchā mufchā, un tas te gāfje fawu Wāffu lufā Būdēnām, Ka muoms no Kad mēts bija no leolās ecfahēfchānu un plahfchānu, un fāi gaddū mēts ar dāwēf Parradēf palīdēem fawu lelu Arafchānu un mufu Arafchānu ar palīdēf fīffas.

Un kad fōfchā Seoma nādē Anno 1715. Tad luidātm mēts Balkeis pēdēfē fōfchā pātē fahfchānas dāht, un kautis mufchā mufu Zēnigs Leol Kungu no Arafchā

Muhra, un Zuhruubis taisyja fenderweksoths un no Muhra, un Aula Mefchots bij
mums no Katras Mahjas Zirft un weft pa 8. Balxi, un Kad tee bija beigti tad atkal us Widdem
Silla Leelasots Balxi, un atkal to pasahu Wabes Gubmanni un fepkawn lird, Tur bij
mums atkal Zirft tads wiffu Leelaras Pcedes un Dejalas, un no fahdeem Balkeem bij mums no
Katras Mahjas Zirft un weft pa 12. Balxi; Tots mehs weddam wiffu Seemu ka irr dafch wairs ne
warreja tanni gadda beigti. Set bija jaw palint Paradia us othru Gaddu, un Darbi fahwija Paradi-
da, tont bija mums klauftit wai Spohjam jeb ne, irr tad kad wairs Sucega ne bija paschons pluhdets
Kad ne ka wairs warrejam proben fah, us to fuppam mehs ta fpeffu ka ne wans wefpaw ne bixka ablaiff.

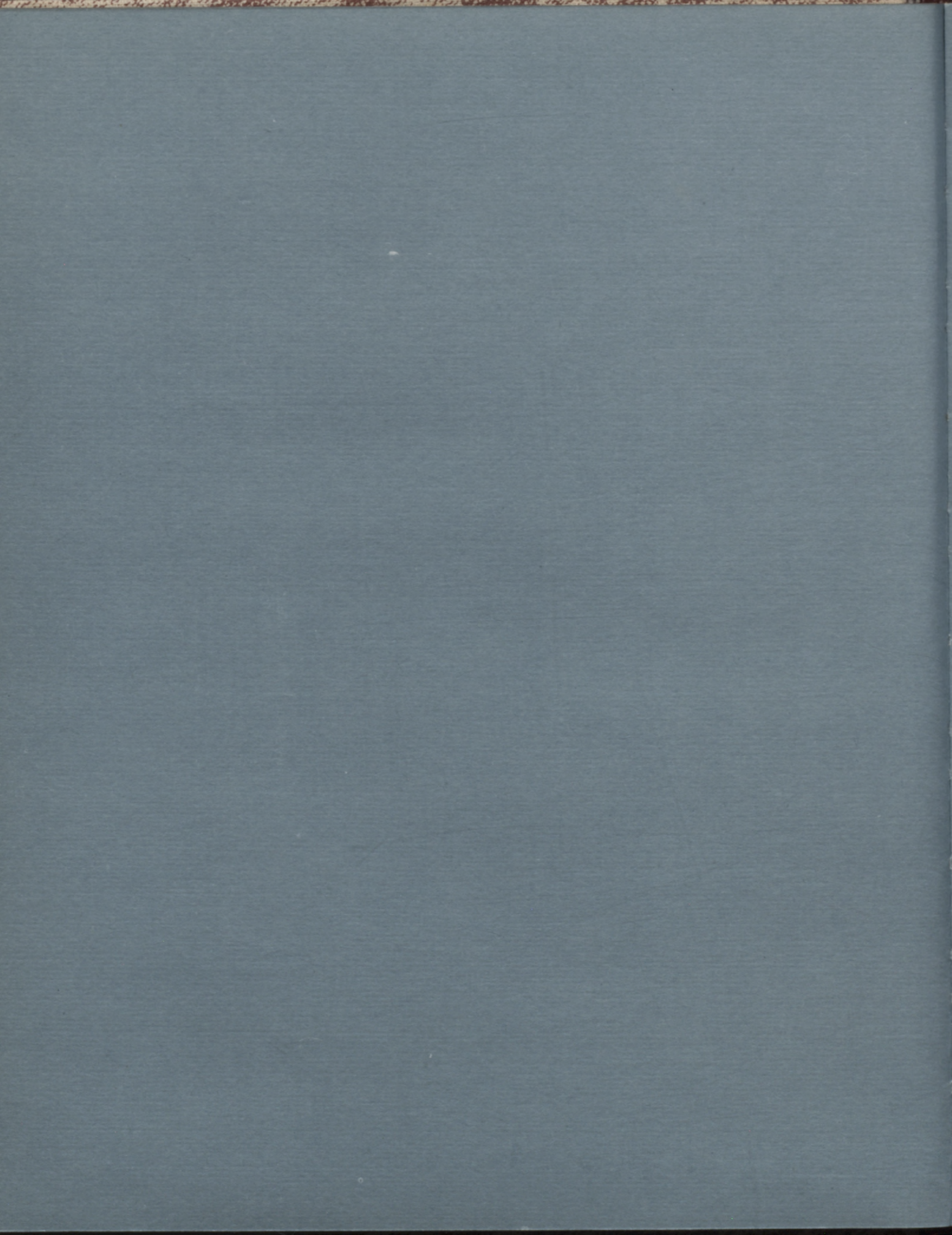
Un tad ix Seemas cetaifja muhsu Zeenigs fahkaldora Leelskungs fahdu Kabofu, kas buhs
cet wif apriahot pagafsu Muifaha pec Lohpcom, un tad butz par wemu affi malhas fahwicht. 16. demu,
un tam Zilawcom tur naw waltas nei demu nei Naiki, un tad tas preefich muhsu Zeeniga Leela-
Kunga irr wehl maf, Tad dora wehl us to Mahja 4. un 6. ^{ten} eff. Linnu preefich wehpfchamas.
Mums tad ar irr eesich Muhrmuifchas Mefcha no Rigas Kanfelej is wehleht preefich Katras
Mahjas 3. affi malhas, irr fahs pasahas ne warrejam mehs Mahja dabuit, Zittam puft ka Zirfta
un dafchom ne bija Laxia ne Zirft.

Un tad Schinni gadda palikkahom mehs fahdets paraddes, ka dafina Mahja gan warr fepfich:
ka naw wairan Labbas fahs ka Kungam no adol, kas irr nemb preefich Maifis un Schilas, un no
fahs ais nontas Labbas ne weemu Seemu affahj Paradia, Kad ar foi Mahja ne kas no Labbas pa-
teci. Jo to irr muhsu Zeenigs fahkaldora Leelskungs pawtchlejis Sawcom us raugcom, Kad
Schodeem wiffu adora, Lai Rihta atkal no Kunga nemm. un ta irr muhsu Zeenigs fahkaldora
Leelskungs, Zaur fawu Maifis un Schilas dofhchenu wir Dreefnigu Dfichchenu un plefchenu,
muhs ta is pofffisi, ka mehs ne kad wairs warram Sawus Paraddus no mafchah, un muhsu
Surgus ar fahdu Dfichchenu ir gandints beigfim; Tad kas nu wehl naw paradda fah
kijfim, un tad butfim wiffi linaligi ka preefich Deewa Debbefich. Un ta muhsu Zeenigs
fahkaldora Leelskungs muhs wiffus is pofffichs, Kad wifich muhs wehl ilgani waldich; Jo
wifich irr fahdj Kunga ka ne kad warr winna fribbeschamas pec pilatit, klauftidams ne warr
winna ais klauftit, un ka nu Zaur winnu mehs paraddes exkritahom, fah ar mafchadami
ne ais mafcham, na ko tad wairs dshawofim, fah irr wiffcom ween linaligi fahls Klacht.

Tanni Anno 1776. Tappam mehs fapat ka Zittor Gaddes ar Balxi un malhas
Zirfchenu un wefchenu mohfifi.

Mums tad ar bija Schinni gadda preefich Wif Zeenigas Aufftas Kausfarenes!
Un preefich Wif Zeeniga Auffta Kausfara! Karra Wikcom Prawentes
Miltu jamell. 1800. puhru Rudfu, un tad to bija muhsu Zeenigs fahkaldora Leels-
kungs pawtchlejis, ka na 6. putri Rudfu, butz no doht, 6. Mahji jeb Garnigas Dfichnawats
un 7. putri miltu Kungam Muifaha adolht, un kad to ne warr is doht, fah fahs
fruhxums irr ja pilda mums no Mahjas ar Sawcom miltcom, un fahd wehl tur Klacht
ar Delo fahfagu par Paradialu, fik ko ne warr ne neff.

Tad muhsu Zeenigs fahkaldora Leelskungs irr fik Gudris, ka wifich gan Sinna
no ka pilos teoti, ka tur pec 6. ^{ten} putri Rudfu Labba Spaina uhdens wajaga, ar
ko tont Rudfus Welfe ka fa Labbiba paleek mihxfta, un tee Milti fchaggari;
kas puhru pilda un fwarra atrauj; us fahdu Wif muhsu Zeenigs fahkaldora
Leelskungs.

Leels Kungo, no, Katras Katta Wihra Hschetwenikas; Kur wajaga 3. puhri
doh, wairän ne dohd, Ka pus 3te putra ween, un to pus putra Teeju pilda
muhfu Leels Kungo ar underi; un ta effam mehs no Katras Matjas Mullufchi
pa 10. welsmu weldsedami un maldami, un no Saldakeem Sargadamees
Kad ne dabu redschit ka weldse.

Schajja gaddä irr muhfu Zeeniga Stahkaldera Leels Kungo at ~~na~~nis
200. puhru, no teem Muhfu Wifs Zeenigas un Wifs Augstas
Käjsärennes! Un Muhfu Wifs Zeeniga UN
Wifs Warren Augsta Käjsära! Saldakeem no
winnu Prawentes.

Us fahdu Wifchi irr Leela Kunga Klehti un Rijäs Rudfi
weldschit, us Zeeniga Stahkaldera Leela Kunga Pawehleschann,
un Schkiltoris, Stahrasta, Schieris Kungo, un Junxara Kungo Stahl,
irr kleht Stahwejschit, un paschi to Darbu darrijuschit.

Wifs Zeeniga! Un Wifs Warren Augsta un
Wifs Schehliga Dahrga Käjsärenne!
Un Wifs Zeenigs! Un Warren Augsts! Un
Wifs Schehligs Dahrgs Käjsär!
Un Waldineeki! Pah wiffu to Augsta un Leela Kungu
Semmi, un Widfemmi Kungi! un Waldneeki! Pah
wiffem Augsteem; un Semmeem Kungeem; un Pah wiffahm
Taufahm Kas appatsch Tuhfu! Wifs Schehligas; un Wifs Zeenigas
Käjsärlischkas Waldischanas! Stahw, Kungi! un
Waldneeki! Pah wiffem Muifchneekem; un pah wiffem nabbageem
wergem.

Sche mehs nabbage no Spofchi un no wahrsimati wergi; Kas gan wehrte ne effam pee fahr
wechtas pee ret, us no fuhfu! Dahrgas Kahjas Stahw! Zeltis melsamear
Luhdam Schehlasfita ar effarahm, muhfu ne is zeeghamu grutifitu dehl, Kas eoksch
wiffas Widfemmes Zaur muhfu Leeleem Kungeem un Muifchneekem no teem.
To wiffa muhfu Semme us FUMS! Skatta Preefajahs un Gaida; Ka to Paulich
us Lezzam Kas to Spofschu Jaunu deenu at neß un fahr kungchas behä Indelbige pruhfite
Muhfu Zeeniga Leela Kunga Wahrs irr. Sub Zorn General Directeur
Anton Johan v. Engelhardt.

Sūdzība Valmiermuižas
dzimtļaužu vārdā

Lai Mufu Wif Zeeniga Augsta!
un Wif fehelliga Mahte Käjsärenne!

Mufu Wif Zeenigs Warren Augsta!
un Wif fehelligs Tehws Käjsär!
Mufu wif Dahrga un wif fehelliga Käjsärika
Augstiba Mufscham Dsiwo.

Mehs Wehlam mufu Zeenigai un wif
Warren Augstai Käjsärennei!

Un Tai Dahrgai Käjsärikai Augstibai!
Mufu Dahrgam Jaunam Käjsäram! Daud
Meera un Weffelibas.

Lai Deewa Tas Kungs no Debbes Pilda
Juh ar fehellaßibu un Gudribu? un Lai
Deewa ta Kungs Waigs. Pahr Jums Jk-
deenas Spind, un Pasarga juhs us wiffeem
Mufu Zelleem un Sohleem.

Wif Zeeniga un Warren Augsta! un Wif
fehelliga Mahte Käjsärenne!
Wif Zeenigs Warren Augsta fehelligs
Tehws Käjsär!

Lhe

Sehe mehā nabbaḡi wergī un Lemmas Tahopini, kas gan wehrē ne effam pee
fahs weetinas pee eēt us ko juḡsu Dahrgas Kājsāns Kāhw'!

Mehs kas appaxēh Juhḡu Augḡlas! Un Wijs Schchligas
Kājsārliḡnas Waldišhanas! Eckēh Lieḡland pee Rigas
Teefas pee derram, Luḡdāsam Juhḡu! un To Dahrgu Kājsārliḡku
Augḡlibu! no wiḡfas Sirds un Dweḡfles Zello's meḡdamees ar affarinahm.
Wai Juhḡu Augḡla Dahrga un Wijs Schchliga Kājsārliḡka
Sirds! Warreḡu pahr mums nabbaḡeem no Speeḡeem un no wahraḡi:
nakeem wergeem Eešcheḡloḡes.

Un Luḡdāsam ne nemmeḡt mams flinkeem ne mahḡikeem Behrneem un
Juhḡu Kalpeem par launu, ka mehā effam eedroḡšchinajufcheesus JUM'
druḡzin ko rakššiht un Schchlaḡštibas Luḡḡlees; no muḡšu ne is Zeḡšhamahm
mohḡnahm kas eekēh muḡšu Lemmas Zaur muḡšu Leelcem Kungeem un
Muḡšneekēem no teek, jo nu katris Muḡšneekēs ar teem Laudim
kas winna Rohkā irr darra ko wiḡšeh pats ween gubb.

Jo kad mehā Wollmarshoff Saimneeki bijam Tai 1776. gada Tai Dahrgai
Kājsārliḡkai Augḡlibai! Muḡšu Wijs Dahrgam un Wijs Zeenigam
Jaunam Kājsāram lawu ne is Zeḡšhamu gruḡtibu dehl Graḡmatu
eedewuššhi, kad to muḡšu Kungi dabbiya Sinnahḡ, Tad kas Wollmarshoff
Inašpekḡter neenu tik flinke wahraḡu Sāḡšija: Kur mehā nabbaḡi flinke
Zilweki teešham kaunamees un bailigi effam preeḡšeh Augḡlas Waldi-
šhanas to us Rakššiht.

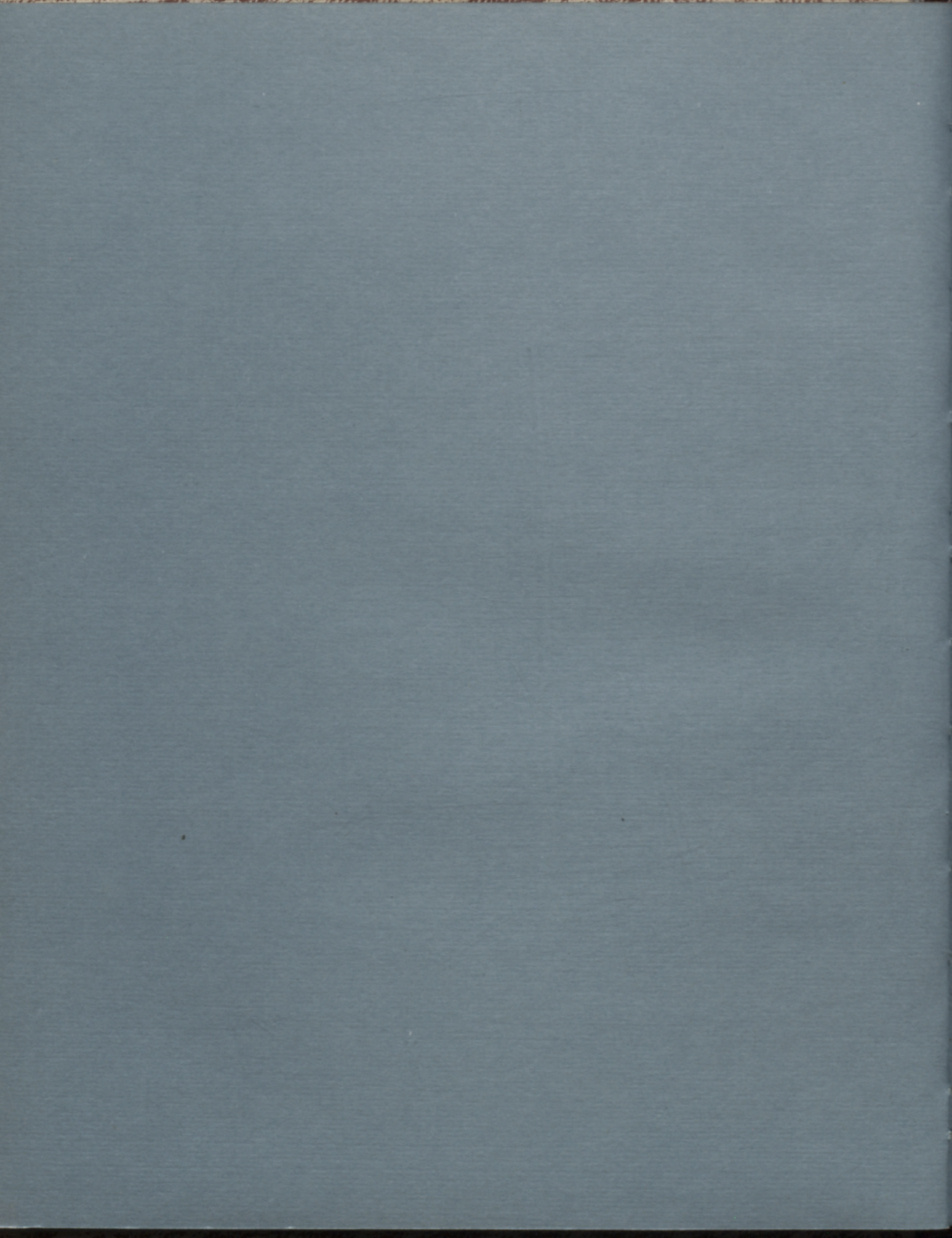
Anno 1776. d. 24ta Octōbr Atnahde eekēh Wollmarshoff, Tai Zeeniga
Augḡla Kājsārliḡka Teefa pirmo reis. Tad tappam papreeḡšeh us meḡleḡi
tee Wiḡri kas Kājsāram! Graḡmatu dewuššhi, Zik to irr, kas pee fahs
Graḡmatas Rakššišhanas Klāht bijuššhi, un Zik Kāudas katris irr is dewis,
Sehe mehā tappam abraḡši 9. ^{zi} Wiḡri, un tad tā Zeeniga Augḡla Teefa Schohs
9. ^{uus} Wiḡru paweenam preeḡšeh Teefas aiḡinaja. un Kuršeh no teefas Haḡma
šikka is laifḡs un no Klāušiḡts, Tas šikka šuhlin appaxēh Saldatu Waḡti
palikḡts, un tas tā gaḡje Namehr wiḡši tee 9. ^{zi} Wiḡri šikka wiḡši no Zeenigas
Teefas is Klāušiḡti un appaxēh Saldatu waḡti šalikḡti, un teem: Zitteem Nimnee-
keem tappā. Sāḡšiḡts ka winnu sehe ne wajaga lai winni us Sawahm Ahahjahm aiseḡ,
Tad palikḡnahm mehā nabbaḡi Gaufḡhi Behḡdigi un abbiḡdejam wiḡši eēt weenu Muḡši
Sāḡšidami: ka mums wiḡšeem tā patti gruḡtibā irr kas teem 9. ^{zi} Wiḡrim, kas sehe
teek appaxēh Saldatu Waḡti paturreḡi. Tad

Tad ta Zeeniga Augsta Teeja muhs wiffus preefsehä aizinaja, un Saffija
par wiffa Puldu, Lai mehs Sursam; un kad mehs nabbagi sawas wainas un
gruhtibas bijam preefseh Zeeniga Teejas runnajufohi. Tad ta Zeeniga Augsta Teeja
abbilaja: Tas ir jaw is juhdfohs no teem 9. m. Wihrim kas apparfeh Saldatu Wakti
irr, un jumo buhs us Mahjahm ect: Ka juhs effah Klausijufchi sawa Dsimta Leela
Kunga ta jumo buhs wehl Klausijht, un ka juhs effah Kulti, ta lai juhs juhspeetenis
wehl Kull. Tad bija sehi Teeja ar mums pa gallam.

Tad tappa wehl ween reif see 9. m. Wihri kas apparfeh Saldatu Wakti bija, wiffi
Kohpa preefseh Zeenigas Augstas Teejas aizinaki. Tad see 6. sehi Wihri tikka arri us
Mahjahm ablaiffi, Bet see 3. Wihri tikka ar Leelahm Dselfim. pa 2. m. eekfeh
rohka hm Kohpa Saffehgi, un wehl Kollat kas kahjaks liktus un 17. 29. Octbr.
us Rigu Zeetuma ar Saldatu Wakti ais ofihti.

Anno 1777. 17. 27. m. Bija ta Ohtra Teeja eekfeh Wollmanshoff. Tad
tappa mums no fahs Augstas Käjsäriksas Teejas praiffihs: Ka mums lehtaki
buktu muhsu Dsimta Leela Kunga Laurius no Strahdaht, Mehs abildejim:
Ka mehs effam is niiffinafi un pa gallam is pohffiti, un ne Spohjam waino
sawa Dsimta Leela Kunga ta Klausijht ka libel sehim effam Klausijufchi.
Jo mehs wiffas mallu mallinas effam is plehtufchi un is arufchi, Tadehl
irr muhsu Wihri un Sirgi ais gahijufchi pohffti; Jo sehe ar ne irr Sahles
Sirgam ko Elff, Tas irr wiff ais Sargatks, un neff ar flappja un Sneega
Laika paspahnes.

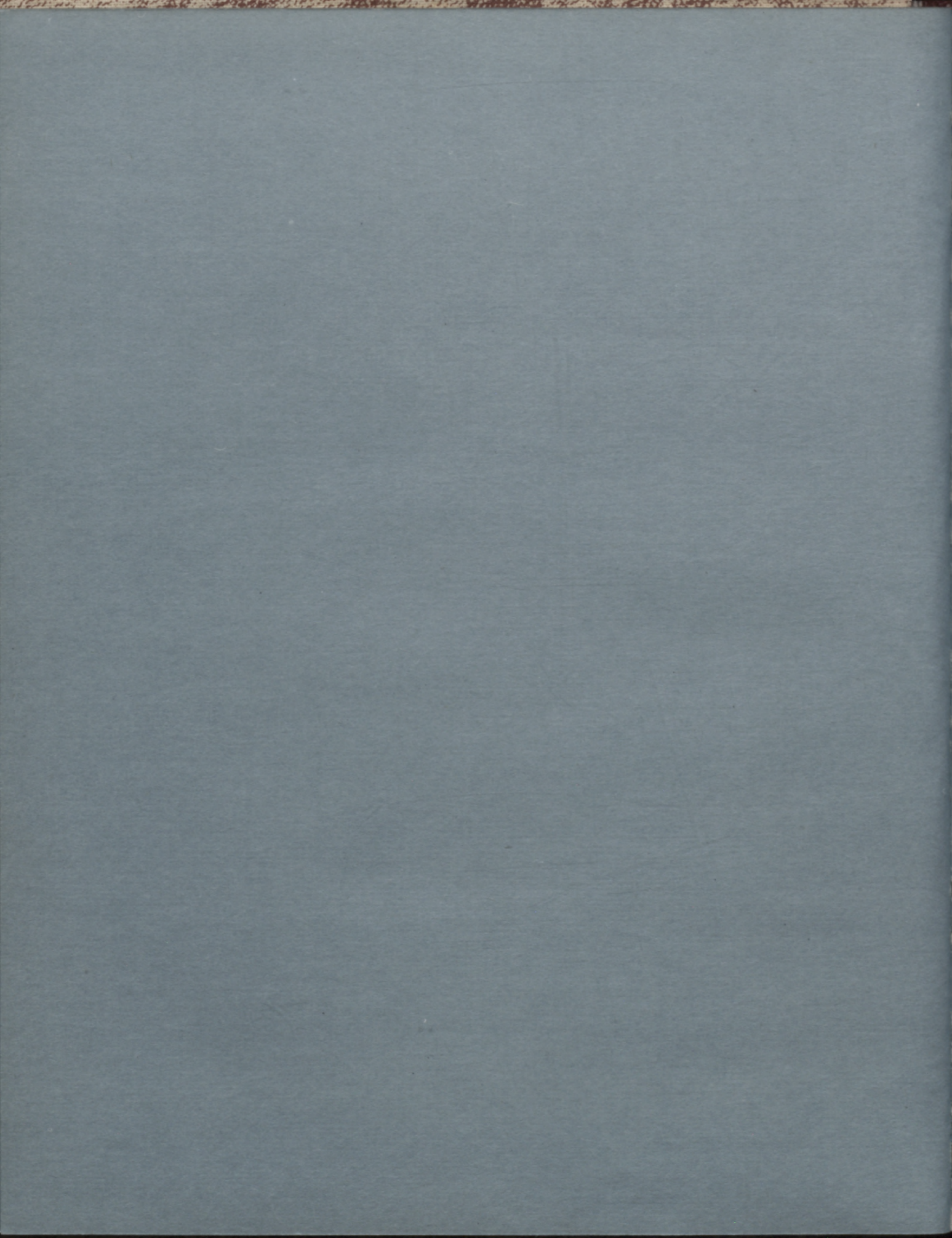
Tad ta Zeeniga Augsta Teeja mums abildeja: Ja Lautini Jo
Leela Kunga irr gruhtu Naudu is dewis, par seho Ahufchu, Tadehl irr winnam
walla plehff nar winfeh pats ween gubb, un juhs pee teekat ka juhs warrat,
un kad juhs ne gubbat sawa Dsimta Leela Kunga Klausijht, Tad at
dohdeet winnam to Naudu ko winfeh pats seho Ahufchu irr is dewis;
us to mehs nabbagi lai Zeenigai Augstai Teejai abildejahm: Lai
darra Zeeniga Käjsärenne! un Ta' Käjsäriksa Augstiba!
Muhsu Dahrgs Jauws Käjsärs! un Winnu Augsta
Teeja, ka winnu Labbam Prahtam Patikk. us to ta
Augsta Teeja mums abildeja: Lukk Laudis ka juhs Akli runna-
jeet, wai Käjsärenne! jumo nahrs Teejas neff, un kas juhs pee
Käjsärennes! neffis, un wai jumo juhtahm ar buhs Teeju neff, us
to mehs nabbagi Tai Augstai Käjsäriksai! Teejai abildejam: Mehs
effam Winneem! pasheem sawas gruhtibas juhdjufohi, un bes
Winnu Augstas Sinnas! un winnu wiff sehehliga Prakta!
mehs ne ko warram panimees, Lai Winni! Pehz Winnu
Augsta

Augsta un Wifs Schehliga Kääsariska Pranta, or mums
nabtagem darra, Ka Winnu Wifs Zeenigam un Wifs
Schehligam Labbam Pratham patikk.

Ta' 3^{sha} un pehdiga Teefa Eeksh Wollmarsthoft, abnahpe
ij 20ta Maj, un sehi Zeeniga Augsta Kääsariska Teefa mums ne ko
praffia: Set ween no spreede to strahpi Taddidami: juhs essat wiffu
mellojufchi preerich Zeenigas Teefas un Kääsarennes! Tadehl Potti
Kääsara! Mahtk! irr to Teesu par jums no spreedufi eeksh
Sinnates! Ka jums teem kas sche runnajufchi, buhs to. pakra Kikk-
schu dabbut pce Basnigas Habba, un tee s^{zi} wihri kas pefchi essat ee-
drotschinajufchees, Tam Knechfi Grammatas doht, un sawus Dhiatus
kungus apshufsch, Teem irr no Kääsariskas Teefas! Eeksh Sinna-
tes! no spreests, Ka jums buhs eeksh Leelas strahpes un sohdi-
bas, eeksh Zeetuma apparsch Knuffahom, Rigã pce Krohna
Darba palikk, wiffecem par preerich Sihin, ka ne weens wairãk
buh eedrotschinates tam Knechfi Grammatas doht. Tad tappa
tee s^{zi} Wihri kas Tri Dahrgai Kääsariskai Augstibai!
Muhfu Wifs Zeenigam Jaunam Kääsarã! Sawu
ne is Zeeschamu Gruktibu dehl Grammatas dewufchi, Eeksh tahda
Leela Blukka Likti, Kur 2^{wi} Leela Balki Kohpa ar Dselsim Sakalti
pus 3^{shu} affi garfch, Kur warr us reifu 6. ^{shu} Zilweni eekshã likt
efflehgi, un par nakti apparsch Saldatu wakti turreti, un teem 18.
Saimneekem, Kam ta strahpe pce Basnigas no spreesta, tappa kollat
kaks likti un par nakti apparsch Saldatu wakti turreti.

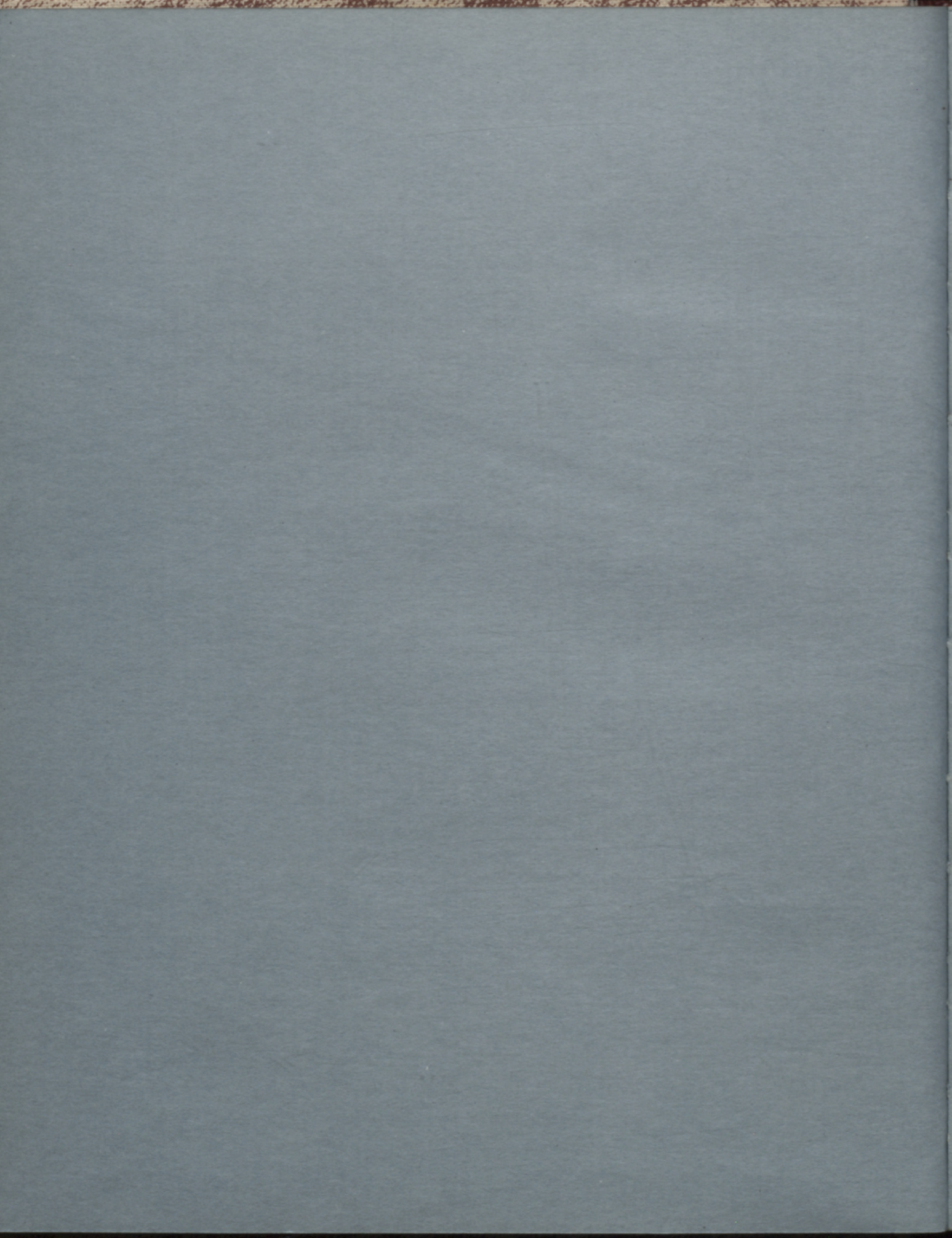
ij 21ma Maj. Tappa tee s^{zi} Wihri no ta Leela Blukka is nemti,
un eeksh Leelahm Dselsim pa 2^{wi} Kohpa Safflehgi, un ar teem 18.
Saimneekem Kam Kollatxas Kahjas biga, no Zeetuma akra nemti
un tad tee Saldati winneem redsoht wiffi plintes peclahdeja Tad
tappa wiffi schee Wollmarsthoft Saimneeki ar teem Muhfu Wifs
schehligas Kääsarennes! un muhfu Wifs Schehliga
Kääsara! Saldateem Basniga Sadsitti, Tee Saldati
stahweja ar Lahdetahom plintehm, par wiffu to Spreddika
Lairu

Lainu ceesich Basnijas, wisseem teem Basnijas Laudim un kasween
scho reafaja, Par Breesmigahm Bailehm un Brihaumu, un tas sech-
tigs Mahtitais Paffor Loder, ne runnaja schai deena no zitta
nedf ar ta sehodeenifekha Ewangelijuma lassja; Bet ween no ta ka tee
kas scho deen wisseem redfoht taps Strahpoti, Tee effoht preht
Deenu un Augstu Waldyschannu grehkojuschi. Tadehl ka winni
Tai Anno 1776. gadda irr tam Knehsen Gramatu dewuschki, un
Sawis Dsimtus Kungus apfuhdsjuschi, un ja nu wehl us preenleku
kas eedrohschinafes, Tam Knehsen Gramatas doht, Tad tas
Padokhma deweys buks dabbut pee Basnijas Stabba, 20. Pahra
Rihtschu, un tas, kas to Gramatu Raastiks un tam Knehsen
eedohs; Tas taps Muhschiga Zeeetumia eelixts pee Uhdens un
Maifas appansch Knuffahm pee Krohna Barba.

Un kad ta Basnija pagallam bija, tad tappo winni no
teem pascheem Saldateem us to Strahpes weedu woffi, un pee
Basnijas pee teem 3. Stabbeem kas winnu dehl bij laisiti pee
Kotxahm Augschâ safeeti un pawilkti un ar Rihtschem
peht, taks no sproestus Teefas papreesch ar Semneenu Strahp-
tajeem schauhti, Tas bija jaw gan weena Grukha un Nahwiga
Zeeschana; Tad tappo 2nd Regimentes Protkoffi Saunki, kas
winnu lidf Nahwi schauht, un weens pred Ohttru ik kattru
wihru Strahpaja, un wiffi tee Zeeenigi Teefas Kungi un Inspektor
klatf Nahwija. Sche ne tikka wains peht Teefas Strahpokht, Bet
ar weenu paschu pahru Rihtschu pa 8. un wairâk reifu sifts, un
kad wif pagallam bija, Tad tee 5th wihri, kas papreesch no teem
Semneenu Strahpetajeem tappa schauhti, Tee tappa aktal Ohttrâ
raja pee Stabbeem Seeti, un no teem Regimentes Protkoffeem lidf
Nahwi kulti, un to Leelu Behdu Klergshannu Taks Nöpuhtad
taks affaras un taks affinis, kas scho deen eesch Wollmer tappa
is teetas. To teescham ar wahrdeem ne wart is runnaht nedf ap-
rassht.

Bet tee 5th Wihri kas eesch Leelahm Bessim pa 2nd Kohpâ
Sasthengi bija, ne tappo Strahpoti. Bet tee tappo padurretu us leelaku
Sohdibu

Sohdiba, un d. 22ten Maij tappa winni ar Saldatu waxti
us Rihgu zeetumä aisdiftti, pee utdens un maifis appaxschknuffa
pee krohna Darba.

Wif Zeeniga Warren Augsta
un Wif Schehliga Mahte
Käjsärenne!

Wif Zeenigs Warren Augsts
un Wif Schehligs Schwis
Käjsär!

Un Waldneeki! Pahr wiffu To
Augsta un Leelu Kreewu Lemmi!
Kungi! un Waldneeki Pahr wiffem
Augsteem Käjsäriſkeem Gennerealeem
Waldneeki Pahr wiffem Augsteem un
Lemmeem Kungeem; Un Pahr wiffahm
Tautahm, kas appaxsch Jufu! Wif
Zeenigas Käjsäriſkas Waldſchanas!
Hahw; Kungi! un Waldneeki Pahr wiffem
Muifchneekes

Muichneekem Walditaji! un Pawehletaji!
Pahr wiffahm Teefahm un pahr wiffaem nabbageem
wergeem.

Sche mehs nabbagi wergi un Semmes Tahpini; Zellof mofdamer
Luhafam Schehlaffibu no **ZUMS!** or affarahm muhsu ne is Zee-
Sichamu gruhtibu deht kas eeksch muhsu Liefland Semmes, gult
it ka Delfu pinnenli us muhsu Kankeem **AK AUGSTA**
un Dahrga Majestet; ja kas Ferkhu Dahr-
gam un Wifs Zeenigam Käjsärißkam Prachtam
Paktik, Tad Anemmeet to Smaggu Nafu no
mums, un us lukkojeet tak schehligi muhsu ne no
Sautzamas un ne ap Raxstijamas Behdu Gaudas un
affaras; Jo pee mums, nabbageem irr nu Sewifki eeksch Scha
gadda fahdas Behdu deenas, ka daudf Seemas kas us gruhtahm
Kahjahm irr, buhs raudaht un Schehlotees Kad winnu Wihri tohp
bes wainas no Kehliti un pasaudeti un is Sawahm Tehwu Tehwu
Mahjahm is dfiti, us fahdu wihfi tee maffi Behrnini wehl eeksch
Sawas Mahtes Meefahm buhdami jaw fahs Behdas dabbu Sajust, un tee
Puppa Behrnini pee Sawahm Mahtes Kruhtim buhdami tohp ar Behdu
Peenu Ehdinaki.

Mehs eeksch Liefland Dfihwojam ka pasuddinati Laudis, ka meh
jaw preeksch daudf gaddem, no muhsu Wifs Zeenigas un Augstas
Käjsarennas! un muhsu wifs Zeeniga un wifs Augsta
Käjsära! Pawehleschanahm, Schehlaffibahm? un
Lixkumeem ne neeka ne Sinnahm, Jo muhsu Basnigas
Kungi un Mahjitaji scho mums no Kanzelehm ne fluddina,
un muhsu Muichneeku un walditaju Darfi irr tik Leeli un
ne padarrijami, ka meh gan drihs Swehdeenas, un Swehtku wairs ne
Sinnahm. Meh nabbagi behdigi un no wahrasfinaki wergi un Semmes
Tahpini, Luhafam Schehlaffibu, un abwabbinaschanu, no Zeekumeem un
no Strahpehm un no wiffahm muhsu ne no Sautzamahm Gruhtibahm

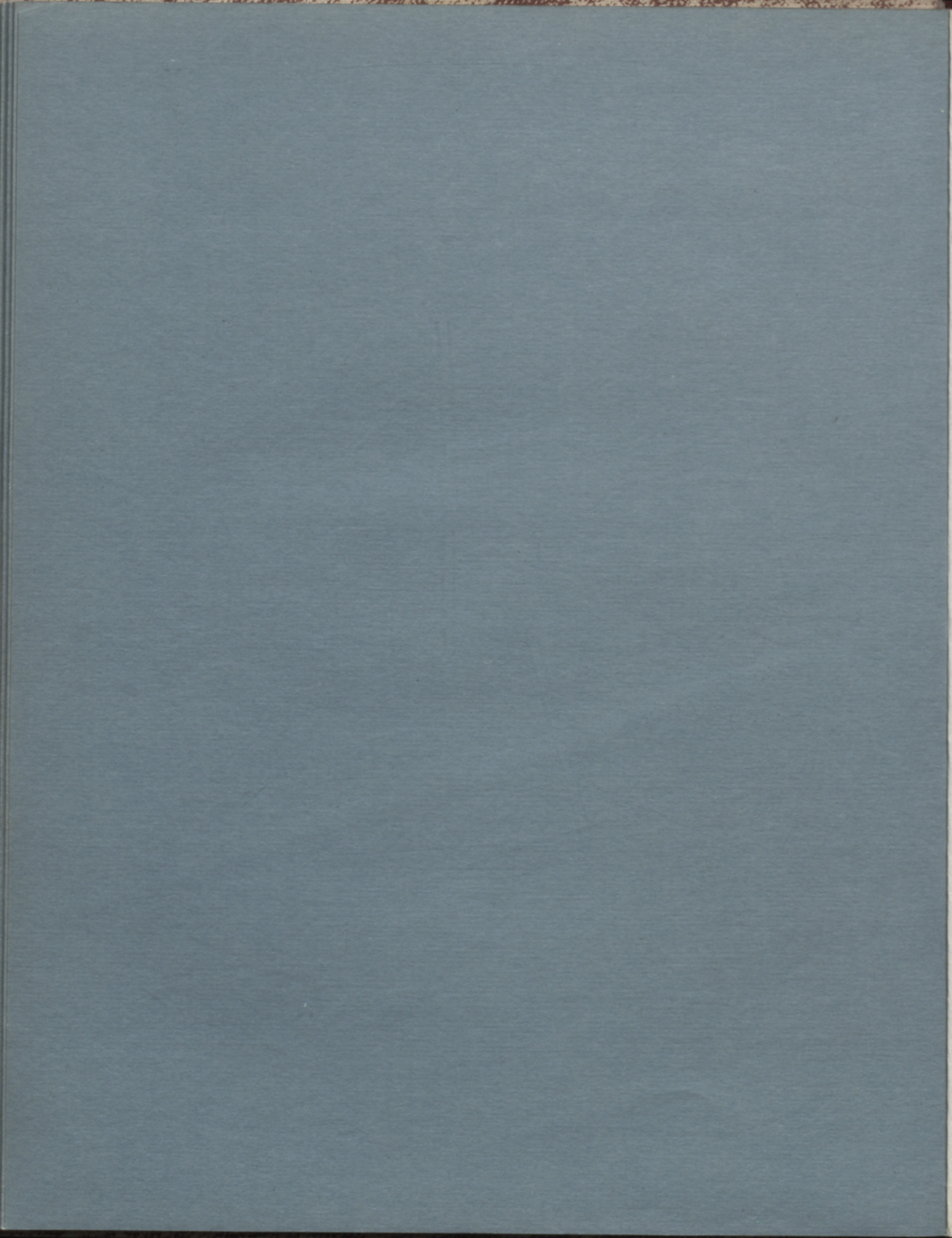
Muhsu

Muhju Wijs Zeenigu! un Wijs Warren
Augstu Käisärenni!

Muhju Wijs Zeenigu! Warren
Augstu Käisäru!

To Dahrgu no Deewa Liktu Waldifcha
nu!

To wiffa muhju Liekland Lemme w Jums Skatta
Prezajaks un Gaida ka To mihlu Sauliti usleppohk
kas to janku jauru Deenu atwedel: un Tahs
Tumfchas Behdu Padebbefis prohm bihd.

ĶIKUĻA JĒKABA
RAKSTI JAUNAJĀ
ORTOGRĀFIJĀ
UN PIEZĪMES

DZIESMAS

UZRUNA UN SLAVINĀJUMS

Viscienīga, varen
augsta un dārga
ķeizerene!¹

Viscienīgs, varen augsts
un dārgs
ķeizer²!

Mūsu augsta un dārga,
no dieva likta ķeizeriska
valdīšana!

*Še mēs, nabagi slikti³ ļautiņi,
Jūsu kalpi un nemācīti bērni,
kas gan vērte neesam pie tās
vietiņas pieiet, uz ko Jūsu
dārgas kājas stāv,⁴
esam iedrošinājušies Jums
vienu dziesmiņu priekš Jūsu
augstu goda troni un
krēslu taisīt iekš šā*

1777. gada

*un vēlētum, kaut tas priekš
Jūsu ausim un dārga vaiga
uz Jūsu augstu goda krēslu
tā skanētu, kā mēs to iekš
nabadzibas un lielām bēdām,
un asarām esam rakstījuši; un,
ja tas Jūsu augstam un dār-
gam ķeizeriskam prātam ne-
patiktu, tad lūdzam žēlastību,
ceļos mezdames, no visas sirds un
dvēseles ar asariņām, ka Jūsu
dusmība pret mums neapskaistos, bet
ka mēs žēlastību atrastu Jūsu
acīs.*

Mel.: Wie schon leuchtet der Morgenstern!⁵

*Viscienīg' ķeizerene klāt!
Patvaldiniece, mūsu māt!
Mēs priekš Jums paklanāmies.
Lai Jūsu kronis spīd kā saul'*

*Un ienaidnieki tā kā praul'
Priekš Jūsu kājām mesti!
Nāciet,
Drebiēt
Un pakritiet
Priekš tām kājām
Augstas mātes,
Skūpstidami viņu pēdas!*

2. *Lai spīguļo tā godība,
Un viņu spēks lai satriec tā
Visus, kas pret šiem ceļās!
Lai visi top apkaunēti,
Izpostīti⁶ un apsmieti,
Un lai tiem kauns uzzveļās!
Bailes,
Bēdas,
Trīcēšanas,
Apsmiešanas
Lai tiem rodās,
Kas domā sav' roku pacelt!*

3. *Lai visiem vienādi tas prieks
Par mēru un bez gala liels,
Mūs' ģenerāļiem klātu!
Dod tu tiem pašiem gudribu,
Ka tie iekš priecīb's staigātu
Priekš augstu ķeizereni!
Taisni,
Labi,
Gliš', godīgi,
Vientiesīgi⁷
Lai tie dara,
Kas pavēlēts caur šo māti!*

4. *Un tāpat lai tie zemāki,
Kā virsnieki un zaldāti,
Lai turās taisn' kā vīri
Priekš savu ķeizerenes māt'
Un priekš sav' tēva zemi klāt!
Lai tie ar gudrib', tīri,
Skaisti,
Gudri,
Pazemīgi
Cits pēc cita*

Lai tie dzīvo
Un it paklausīgi kalpo!

5. Lai Zālamana miers un gods⁸
Lai mūsu ķeizeram top dots
Uz viņu augstu krēslu!
Lai tāpat zied šiem goda kronis
Kā pašu debess namniek⁹ lons¹⁰,
Bez it nekādu bēdu!
Dziediet,
Pūtiet
Un spēlējiet
Augstu godu
Mūsu augstam
Un visdārgākam ķeizeram!

6. Mēs saņemam kā bil' sav' tēv'
To istu ķeizerenes dēl'
Un pašu miņu māti.
Mēs godām¹¹ ar daudz drebēšan'
Un ar patiesu zemošan'.
Tak mums to ceļu rādi,
Māmi,
Dēli,¹²
Tās augstības
Un godības,
Visu godu,
Ko mēs patiesi Jums dotu!

7. Lai mūsu augst' jaunķeizerene
Maria Fedorouvna¹³ svaidita¹⁴
Uz nākošlaikiem valdit!
Daudz miera un daudz veselib's,
Daudz gudrib', augstib', godību,
Ar mīlību it saldig'!
Liksmi,
Augsti,
Veselīgi
Un priecīgi
Lai tā dzīvo,
Un lai šiem neuziet bēda!

8. Lai viņu augļi auglibā
Iekš veselības godībā
Bez sāpēm sāk un beidzās!
Lai atnes jaunķeizeram priek',

*Lai nebēdā par sāp' neniek!
Ak, liksmo, priecinājies!
Deijiet,
Smeijiet,
Jūs radiņi
Un draudziņi
Ķeizerenes!
Dievs dos mier' un veselības.*

9. *Tad lai jel šī apžēlošan'
Pār Vidzemītes bēdu nam'
Mums vienreiz kā saul' uzlec!
Ja paties' būs tas dieva prāts,
Tad dievs atdaris ķeizera ac's,
Ka viņi tās bēdas manis.
Paties',
Dievs lies
Savu gudrib'
No tā krēsla
Tās godības
Uz to krēslu mūs' ķeizera.*

VIENA VIDZEMES CIETUMNIEKU BĒDU DZIESMA

Viena Vidzemes cietumnieku
bēdu dziesma
iekš lielām bēdām un bailēm
šīnī 1777. gadā taisīta

Mel: Was lobet wir dir.¹⁵

- Mēs, ceļos mezdamiem, Jūs gauži lūdzam
Un mūsu bēdas Jums ar asrām sūdzam.*
2. *Kaut mūsu augstai, dārgai ķeizerenei,
Visas Krievzemītes patvaldīniecei,*
3. *Un ar mūsu dārgam jaunam ķeizaram,
Patvaldīniekam un līdzmantiņiekam,*
4. *Un visiem dārgiem, augstiem ģenerāļiem,
Mūsu patvaldīnieces padomniekiem,*
5. *Patiktu dzirdēt Vidzemītes bēdas,
Kas tagad pie mums iraid ik no dienas;*
6. *Kaut Jūsu dārgais vaigs un acu spožums
Būt' mūsu spieķis un mūsu sirds drošums*

7. *Un mēs priekš Jūsu vaig' un dārgām kājām
Atrastu žēlastīb' un mier' iekš mājām!*
8. *Jo šini gadā mūsu Vidzemītē ✓
Bez bēdām nav neviens dvēselīte.*
9. *Mūszemes valdinieki gauži dusmo,
Pār mūsu bēdu dienām viņi liksmo*
10. *Un solās mūsu kājas, rokas nocirst,
Ka mums būs mūsu tēva zemi¹⁶ aizmirst.*
11. *Jo daži līdz tiem zvēriem mežā dzīvo
Un apakš grūtām bēdu nastām cilpo,*
12. *Iekš tādiem vaidu laikiem dzīvodami,
Kur katrā dienā asaras par maizi.*
13. *Trīsdesmit deviņi gul dzelzis Rīgā
Bez tiem, kas dzīvo mežā zvēru pulkā.*
14. *Iekš cietuma jau daži ir pārdoti¹⁷,
No mocībām iekš mokām atkal likti.*
15. *Un mūsu sievas, mūsu mazi bērni
Top muižā bluķos¹⁸ gauži vārdzināti.*
16. *Un grūtas sievas, saime, mazi bērni,
Tie visi raud un kauc kā kādi jēri.*
17. *Tās asaras, kas šie tiek izraudātas
No veciem līdz tiem maziem pupa bērniem!*
18. *Caur to tiek mūsu mazi pupa bērni
Ar sāpj' un bēdu pienu ēdināti,*
19. *Un ar tie, kas vēl gul iekš mātes miesām,
Tās bēdas dabū sajūst no šām tiesām,*
20. *Jo daži ir bez laika piedzimuši
Un mātes miesās savu dzīvīb' izlaiduši,*
21. *Ka dažas sievas dienā, nakti raudā
Un nāves bēdās gul iekš liela kauna¹⁹,*

22. Par saviem mīļiem vīriem raudādamas
Un visu savu dzīvīb' aizmirsdamas,

23. Un pamet savu miesas veselību,
Tak neatrod nekādu palīdzību

24. Pie cilvēkiem un mūsu zemes kungiem,
Bet bēdas nāk uz bēdām kā ar plūdiem.

25. Dievs tiešam redzēs Vidzemītes bēdas
Un atspirgšanu dos tiem, kam sirds ēdās

26. Par savu tēva zem' un savām mājām,
Par saviem draugiem tuviem un par tāliem.

27. Dievs modinās to augstu dārgu garu,
Mūsu viscienīg' ķeizarenes varu

28. Un ar mūsu dārga jauna ķeizera,
Patvaldinieka un līdzmantinieka,

29. Un visu mūsu augstu ģenerāļu,
Mūs' ķeizerenes dārgu padomnieku,

30. Ka viņi mūsu lielas bēdas skatīs
Un uz mums savas mīļas acis griežīs.

31. Tad raudās tie, kas nu iekš prieka staigā
Un par mums, galvas kratidami, klaigā.

32. Kad dievs šo darīs, tad mēs tam zvērēsim,
Ka viņa šķīsti ļaudis mūžam būsīm,

33. Un bērnu bērni pieminēs šo gadu
Ar pateicību mūžig' priekš šo radu.

34. Āment! Kungs Jēzus, steidzies mūs drīz pestīt,
Mēs neko vairāk spējam tevīm sacīt:

35. Tu esi mūsu gans un vienīgs galvnieks,
Tad parādies pie mums kā spēcīgs valdnieks

36. Un saņem mūs, kā esam, visus līdzīg'!
Mēs esam vāji un tiešām nespēcīg'.

ŽAGATAS LAURA VĒSTULE PĒTERIM MATVEJEVAM²⁰

A Monsieur Monsieur
de Leüitenand. Peter
Mattw. aus Liefland
Welche bey Ihro Käysär
Majestet Großen Stall in
diensten stehet

à St: Petersburg²¹

Simtu tūkstošu daudz labudienu, prieku, mieru un veselības no dieva un mūsu visaugstas cienīgas valdīšanas mēs Jums vēlējam.

Caur šo grāmatu²² liek Jums Jūsu brāļi, kas apakš Mūrmuižas²³ pieder, Pavāra Mārcis un Juris, un Jūsu māsa Anna, un Žagat Laurs un Anna,²⁴ un visi Jūsu pazīstami un radi simtkārtīgas sveicināšanas dod un pateic Jums ar neizrunājamām asariņām, ka Jūs tak mūs visai novārdzinātus nabagus vergus esat tik sirdsžēlīgi iekš mūsu liela trūkuma un bēdām apgādājuši un mums tik daudz naudas caur to Melluma krodzenieku²⁵ atstēllējuši²⁶, ko mēs visu riktīgi rokā esam dabūjuši. Par šo ar vārdiem neizrunājamu lielu mīlestību mēs gan²⁷ pilnīgi nevaram pateikt, nedz Jūsu lielu pieticību un neizrunājamu mīlestību gan aprakstīt.

Se es Jums Jūsu zināms un pazīstams Jūsu jauns radnieks jeb Jūsu brāļa Pavār Mārc meitas vīrs ar vārdu Mārcen²⁸ muiž Žagat Laurs un mana sieva Anna, simtu tūkstošu reiz Jūsu mīļu rociņu iekš gara skūpstīdami, lūdzam Jūs ar asarām — neņemiet mums nabagiem sliktiem un novārdzinātiem cilvēkiem par ļaunu, ka mēs uz Jums esam rakstījuši! Jo mūsu bēdas un trūkumi pie miesas ir šini laikā lieli un nenosaucami.

Se nu es manu miesīgu brāli ar vārdu Jāni²⁹ pie Jums manā vietā stēllēju. Ja nu Jūs varat šo mīlestību darīt, ka Jūs viņam kortēli³⁰ iekš Pētersburg apgādājat, tad esat tik labi un sirdsžēlīgi, ka Jūs šo mīlestību pie mums nabagiem parādāit! Un, ja mans brālis ar Jums ko runās, tad esat tik labi un nāciet viņam iekš visām bēdām palīgā! Jo es še tik daudz nevaru aprakstīt, ko viņš ar savu muti pats Jums sacīs.

Es skūpstu iekš gara tūkstošreiz Jūsu mīļu rociņu ar neizrunājamām asarām un esmu Jūsu pazīstams Mārcen Žagat Laurs.

D. 25ten Aprill 1777.³¹

ZEMNIEKU SŪDZĪBAS

SŪDZIBA MĀRSNĒNU DZIMTĻAUZU VĀRDĀ

Lai mūsu viscienīga, augsta un visžēlīga māte ķeizerene un mūsu viscienīgs, varen augsts un visžēlīgs tēvs ķeizer, mūsu visdārga un visžēlīga ķeizerliška augstība mūžam dzīvo! Mēs vēlam mūsu cieņgai un visvaren augstai ķeizarenei un tai dārgai ķeizerliškai augstībai mūsu dārgam jaunam ķeizeram daudz miera un veselības. Lai dievs tas kungs no debess pilda Jūs ar žēlastību un gudrību, un lai dieva tā kunga vaigs pār Jums ik dienas spīd un pasarga Jūs uz visiem Jūsu ceļiem un soļiem!

Viscienīga un varen augsta, un visžēlīga māte ķeizerene! Un viscienīgs, varen augsts, žēlīgs tēvs ķeizar!³²

Še, mēs, nabagi vergi un zemes tārpiņi, kas gan vērte neesam pie tās vietiņas pieiet, uz ko Jūsu dārgas kājas stāv, mēs, kas apakš Jūsu augstas un visžēlīgas ķeizerliškas valdīšanas iekš Vidzemes pie Rīgas tiesas³³ piederam, lūdzam Jūs it zemīgi — neņemiet mums, sliktiem nabadziņiem, par ļaunu, ka mēs esam iedrošinājušies uz Jums drusciņ ko rakstīt no mūsu neizciešamām mokām, kas iekš visas Vidzemes caur mūsu lieliekmungiem un muižniekiem notiek. Iekš mūsu zemes ir zudušas ķeizarliškas tiesas un likumi, jo nu katris muižnieks ar tiem ļaudīm, kas viņa rokā ir, dara, ko viņš pats vien grib.

Anno³⁴ 1773 uzņēme Mārcenhof, kas apakš Raunas baznīcas pieder,³⁵ cienīgs stākaldera³⁶ lielskungs. Tūliņ taijā pirmajā grumadā³⁷ bij tā pirmā uzcelšana — mums no katras mājas pa 16 ceļu Rīgā braukt,³⁸ kur pēc vecas tiesas³⁹ mums neir vairāk kā 6⁸¹ ceļi vien jābrauc.

Tad to pirmo vasaru bijām vēl drusciņ mierā; ko nu nāca rudens, tad iesāca baļķus laist un no mājām dzīt ar savu sālī un maizi un stellēja vienu vāces būmani⁴⁰ līdz uz mežu, kas stāv no mūsu muižas 4 jūdži⁴¹ tālu, ar vārdu Auļa⁴² mežs, un tas būmanis bija tāds kā slapkava, par cilvēku viņš neko lūko; voi viņam apaļš kāds bomis ir jeb skaldīts, ar to viņš kauj un sit vai par galvu jeb par kaklu, un, kad viņš ar kādu vīru pasīt⁴³, tur mums nekādas tiesas⁴⁴ tiek. Kad viens vēl gribēja pie muižaskunga⁴⁵ Stāl sūdzēt, tad no stākaldera lielakunga tika pavēlēts — otru reizu ar lielo karbaču⁴⁶ par pakaļu dabūt.

Un tad mēs laidām tādus lielus baļķus, kur nevarēja daža 3 jeb 4 zirgi no meža izvilkēt, un no tādiem baļķiem bij mums no katras mājas jāved pa 30 baļķu, un darbinieks stāvēja paradā⁴⁷. Bet mājā nebija dažam malkas, ko maizīt izcept, ko uz mežu līdz ņemt. Un, kad tie baļķi vēl nebija beigti, tad atkal uz Vijciemū⁴⁸ silu, kas stāv no mūsu muižas 6 jūdži tālu, lielajos baļķos, un tas pats vāces būma-

nis atkal līdz. Tur bija mums cirst tās visu lielākās priedes un dējalas⁴⁹, un no turenēs atkal no katras mājas pa 8 baļķi.

Un, kad baļķi bija beigti, tad atkal, cik vīru un zirgu vien visā valstī⁵⁰, uz muižu darbos. Kad nu bij muižā piedzīts malkas, tad iesāce baļķus kantēt un dēļus zāgēt. Ar to strādāja gan 4^{ru} nedēļu un tad iesāce tās visu jaunākās un stiprākās ēkas noplēst. Brūzis⁵¹ un brenkūzis⁵², kas nebija vairāk kā 5 gadus kamēr būvēts no jauniem un stipriem baļķiem, kas varētu vēl gan kādu 20 gadu stāvēt, to noplēse mūsu cienīgs stākaldera lielskungs bez kādas vaijadzības un mocija mūs cauru vasaru ar būvēšanu un mūrēšanu, un kārbīņu⁵³ vešanu ir pašā darba laikā, un uztaisija šo brūzi un brenkūzi stenderovērķos⁵⁴.

Un, kad otra ziema nāce anno 1774, tad mēs atkal jaunus darbus iesācām. Mūsu cienīgam lielamkungam gan te bija 2 muižas⁵⁵, bet tas viņam vēl nebija gan. Tad iesāce 3^{su} muižu būvēt. Še tas pirmais darbs mums bija no katras mājas pa 4^{ru} asi⁵⁶ akmiņu dzīt un, kad tie vēl nebija beigti, tad atkal uz Auļa mežiem baļķos. Tur bija mums pašiem no katras mājas cirst un vest pa 16 baļķu un 2 spāres un, kad tie vēl nebija beigti, tad atkal uz Vijciemu silu lielajos baļķos. Tur bija mums no katras mājas cirst un vest pa 16 baļķu. Tos nu mēs vedēm līdz pavasari, kamēr vien sniegs bija, un darbus mēs tā klausījām⁵⁷, ar mokām cinīdamies, jo mūsu cienīgs lielskungs bij tādu pavēlēšanu saviem uzraugiem un pavalstniekiem devis: ja viens kādu asi malkas⁵⁸ paliek paradā, tad tas saimnieks top no savas mājas izdzīts.

Tad bija mums tāda dzišana un mocība, ka mēs ne svētdienās, nedz darba dienās varējām savu siltumu priekš sev mājā dabūt, un tad ar to lielu mocīšanu mēs ar gandrīz savus zirgus beidzām un ar paši gandrīz dažs sava gala dabūja. Un, kad tas bija beigts, tad iekš tās jaunaš muižas iesāce kūtis papriekšu būvēt no kantētiem baļķiem, un, kad tās jau gatavas bija, tad tas mūsu cienīgam lielamkungam nepatīke, tad pavēlēja tās atkal noplēst.

Tad iesāce rijas no akmiņiem mūrēt, un tad turēja mūsu cienīgs stākaldera lielskungs 3 vāces meistaros, 2^v mūrniekus un trešu būmani. Tiem ikkatram vaijadzēja savu strādnieku klāt no mājām un vēl citas liekas braukšanas ar no mājām ar savu maizi un sāli, lubu vešanas no Vijciemu sila un vēl citas, kur vien vaijaga; un darbinieks⁵⁹ un otarnieks⁶⁰ riktīgi⁶¹ kungam muižā. Tad ar bads bija klāt, ka nezināja, kur maižīt ņemt, ko gaitniekam⁶² līdz dot.

Un, kad rijas bij uz mūrētas, tad atkal būvēja kambarus⁶³ no baļķiem un tad sāce kūtis otru reizi taisīt stenderovērķos un ar mūri mūrēt, un tas tā gāja cauru vasaru līdz rudenam, ka mums nekad miers bija no liekas dzišanas un plēšanas, un tai gadā mēs ar daudz parados palikām caur lielu dzišanu, un mūsu mājas ar palika sliktas. Un, kad treša ziema nāce anno 1775, tad laidām mēs baļķus priekš istabām pārtaisīšanas dēļ un kūtis mūrēja mūsu cienīgs lielskungs

no mūra un cūkkūtišs taisija slendervērķos un no mūra, un Auša mežos bij mums no katras mājas cirst un vest pa 8 baļķi un, kad tie bija beigt, tad atkal uz Vijciemu silu lielajos baļķos un atkal to pašu vāces būmani un slepkavu līdz. Tur bij mums atkal cirst tās visulielākās priedes un dējas, un no tādiem baļķiem bij mums no katras mājas cirst un vest pa 12 baļķu. Tos mēs vedēm visu ziemu, ka ir dažs vairs nevarēja tanī gadā beigt, bet bija jau palikt paradā uz otru gadu, un darbi stāvēja paradā. Tos bija mums klausīt, vai spējam jeb ne, ir tad, kad vairs sniega nebija, pašos plūdus, kad nekā vairs varējām prom tikt; uz to tapām mēs tā spiesti, ka neviens vezums nelika atlaists.

Un tad ik ziemas ietaisija mūsu cienīgs stākaldera lielskungs tādu kārtu, kas būs iet visapkārt pagastu, — muižā pie lopiem, un tad būs par vienu asi malkas stāvēt 16 dienu⁶⁴, un tam cilvēkam tur nav vaļas nei dienu, nei nakti. Un tad tas priekš mūsu cienīga lielkunga ir vēl maz, tad dod vēl uz to māju 4 un 6^{su} lb⁶⁵ linu priekš vērpsanas. Mums tad ar ir iekš Mūrmuižas meža no Rīgas kancelei⁶⁶ izvēlēts⁶⁷ priekš katras mājas 3 asi malkas, ir tās pašas nevarējām mēs mājā dabūt, citam pūst, kā cirsta, un dažam nebija laika ne cirst.

Un tad šini gadā palikām mēs tādos parados, ka dažā mājā gan var sacīt, ka nav vairāk labības ticis, kā kungam ko atdot, kas ir ņemts priekš maizes un sēklas, un no tās aizņemtas labības nevienu sieku⁶⁸ atstāj paradā, kad ar tai mājā nekas no labības paliek. Jo to ir mūsu cienīgs stākaldera lielskungs pavēlējis saviem uzraugiem, kad šodien visu atdod, lai ritā atkal no kunga ņem. Un tā ir mūsu cienīgs stākaldera lielskungs caur savu maizes un sēklas došanu⁶⁹ un briesmīgu dzišanu un plēšanu mūs tā izpostījis, ka mēs nekad vairs varam savus paradus nomaksāt un mūsu zirgus ar tādu dzišanu ar gandrīz beigsim. Tad, kas nu vēl nav paradā, tad tiksim un tad būsīm visi līdzīgi kā priekš dieva debesis. Un tā mūsu cienīgs stākaldera lielskungs mūs visus izpostīs, kad viņš mūs vēl ilgāki valdis, jo viņš ir tāds kungs, ka nekad var viņa gribēšanas piepildīt, klausīdams nevar viņa aizklausīt, un, ka nu caur viņu mēs paradus iekritam, tad ar maksādami neaizmaksāsim. Nu ko tad vairs dzīvosim? Tad ir visiem vienlīdzīgi gals klāt.

Tanī anno 1776 tapām mēs tāpat kā citos gados ar baļķu un malkas ciršanu un vešanu mocīti.

Mums tad ar bija šini gadā priekš viscienīgas augstas ķeizarenes un priekš viscienīga augsta ķeizera karavīriem praventēs⁷⁰ miltu jāmaļ 1600 pūru⁷¹ rudzu. Un tad to bija mūsu cienīgs stākaldera lielskungs pavēlējis, ka no 6 pūri rudzu būs nodot 6 maši⁷² jeb garnicas⁷³ dzirnavās un 7 pūri miltu kungam muižā atdot, un, kad to nevar izdot, tad tas trūkums ir jāpilda mums no mājas ar saviem milliēm un tad vēl turklāt ar lielo pātagu⁷⁴ par pakaļu, tikko⁷⁵ nevar ne nest.

Tad mūsu cienīgs stākaldera lielskungs ir tik gudris, ka viņš gan zina, no kā pilns tiek — ka tur pie 6⁸¹ pūri rudzu laba spaiņa ūdens vaijaga, ar ko tos rudzus veldzē, ka tā labība paliek miksta un tie milli čagani, kas pūru pilda un svaru atrauj. Uz tādu vīzi mūsu cienīgs stākaldera lielskungs no katras karavīra četverikas⁷⁶, kur vaijaga 3 pūri dot, vairāk nedos kā pus^{38a77} pūra vien, un to puspūra tiesu pilda mūsu lielskungs ar ūdeni. Un tā esam mēs no katras mājas maluši pa 10 vezmu⁷⁸, veldzēdami un maldami un no zaldātiem sargādamies, kad nedabū redzēt, ka veldzē.

Saijā gadā ir mūsu cienīgs stākaldera lielskungs atņēmis 200 pūru no tiem mūsu viscienīgas un visaugstas ķeizerenes un mūsu viscienīga un visvarena augsta ķeizera zaldātiem no viņu praventes.

Uz tādu vīzi ir lielakunga klēti un rijās rudzi veldzēti uz cienīga stākaldera lielakunga pavēlēšanu, un šķilteris⁷⁹, stārasta⁸⁰, Sires kungs un junkura⁸¹ kungs Stāl ir klāt stāvējuši un paši to darbu darijuši.

Viscienīga un visvaren augsta, un visžēlīga dārga ķeizerene un viscienīgs un varen augsts, un visžēlīgs dārgs ķeizer! Un valdinieki pār visu to augstu un lielu Krievuzemi un Vidzemi! Kungi un valdnieki pār visiem augstiem un zemiem kungiem un pār visām tautām, kas apakš Jūsu visžēlīgas un viscienīgas ķeizerlišķas valdīšanas stāv! Kungi un valdnieki pār visiem muižniekiem un pār visiem nabagiem vergiem! Se mēs nabagi nospiesti un novārdzināti vergi, kas gan vērte neesam pie tās vietas pieiet, uz ko Jūsu dārgas kājas stāv, ceļos mezdami, lūdzam žēlastību ar asarām mūsu neciešamu grūtību dēļ, kas iekš visas Vidzemes caur mūsu lieliemkungiem un muižniekiem notiek. Jo visa mūsu zeme uz Jums skata, priecājās un gaida kā to saulīti uzlecam, kas to spožu jaunu dienu atnes un tās tumšas bēdu padebesis prom bid.

Mūsu cienīga lielakunga vārds ir des Herrn General Directeur⁸² Anton Johan v. Engelhardt.

SUDZIBA VALMIERMUIZAS DZIMTĻAUŽU VĀRDĀ

Lai mūsu viscienīga augsta un visžēlīga māte ķeizerene, mūsu viscienīgs, varen augsts un visžēlīgs tēvs ķeizer, mūsu visdārga un visžēlīga ķeizeriska augstība mūžam dzīvo! Mēs vēlam mūsu cienīgai un visvaren augstai ķeizarenei un tai dārgai ķeizariskai augstībai, mūsu dārgam jaunam ķeizeram daudz miera un veselības. Lai dievs tas kungs no debess pilda Jūs ar žēlastību un gudrību un lai dieva tā kunga vaigs pār Jums ik dienas spīd un pasarga Jūs uz visiem Jūsu ceļiem un soļiem!

Viscienīga un varen augsta, un visžēlīga māte ķeizerene! Viscienīgs, varen augsts, žēlīgs tēvs ķeizer!

Se mēs nabagi vergi un zemes tārpiņi, kas gan vērte neesam pie tās

vietiņas pieiet, uz ko Jūsu dārgas kājas stāv, mēs, kas apakš Jūsu augstas un viszēlīgas ķeizerliskas valdīšanas iekš Līfland⁸³ pie Rīgas tiesas piederam, lūdzam Jūs un to dārgu ķeizarisku augstību no visas sirds un dvēseles, ceļos mezdami, ar asariņām. Vai Jūsu augsta dārga un viszēlīga ķeizariska sirds varētu pār mums nabagiem nospiešiem un novārdzinātiem vergiem iežēloties?

Un lūdzam — neņemiet mums, sliktiem nemācītiem bērniem un Jūsu kalpiem, par ļaunu, ka mēs esam iedrošinājušies uz Jums drusciņ ko rakstīt un žēlastības lūgties no mūsu neizciešamām mokām, kas iekš mūsu zemes caur mūsu lieliemkungiem un muižniekiem notiek, jo nu katris muižnieks ar tiem ļaudim, kas viņa rokā ir, dara, ko viņš pats vien grib.

Jo, kad mēs — Volmārshof⁸⁴ saimnieki — bijām tai 1776. gadā tai dārgai ķeizariskai augstībai mūsu visdārgam un viscienīgam jaunam ķeizaram savu neizciešamu grūtību dēļ grāmatu iedevuši,⁸⁵ kad to mūsu kungi dabūja zināt, tad tas Volmārshof inspektēr⁸⁶ vienu tik sliktu vārdu sacīja, kur mēs nabagi slikti cilvēki tiešam kaunamies un bailīgi esam priekš augstas valdīšanas to uzrakstīt.

Anno 1776. d. 24ta Octbr.⁸⁷ atnāce iekš Volmārshof tā cienīga augsta ķeizariska tiesa⁸⁸ pirmoreiz. Tad tapām papriekš uzmeklēti tie vīri, kas ķeizeram grāmatu devuši, cik to ir, kas pie tās grāmatas rakstīšanas klāt bijuši, un cik naudas katris ir izdevis.⁸⁹ Še mēs tapām atrasti 9ⁿⁱ vīri, un tad tā cienīga augsta tiesa šos 9us vīrus pa vienam priekš tiesas aicināja. Un, kurš no tiesas nama tika izlaists un noklausīts, tas tika tūliņ apakš zaldātu vakti⁹⁰ palikts, un tas tā gāja, kamēr visi tie 9ⁿⁱ vīri tika visi no cienīgas tiesas izklausīti un apakš zaldātu vakti salikti. Un tiem citiem saimniekiem tapa sacīts, ka viņu še nevaijaga, lai viņi uz savām mājām aiziet. Tad palikām mēs nabagi gauži bēdīgi un atbildējām, visi ar vienu muti sacīdami, ka mums visiem tā pati grūtība ir, kas tiem 9^{im} vīrim, kas še tiek apakš zaldātu vakti paturēti.

Tad tā cienīga augsta tiesa mūs visus priekšā aicināja un sacīja, par visu pulku lai mēs sūdzam. Un, kad mēs nabagi savas vainas un grūtības bijām priekš cienīgas tiesas runājuši, tad tā cienīga augsta tiesa atbildēja: «Tas ir jau izsūdzēts no tiem 9^{im} vīrim, kas apakš zaldātu vakti ir, un jums būs uz mājām iet. Kā jūs esat klausījuši sava dzimta lielakunga, tā jums būs vēl klausīt, un, kā jūs esat kultī, tā lai jūs inspektēris vēl kuļ.» Tad bija šī tiesa ar mums pagalam.

Tad tapa vēl vienreiz tie 9ⁿⁱ vīri, kas apakš zaldātu vakti bija, visi kopā priekš cienīgas augstas tiesas aicināti. Tad tie 6^{si} vīri tika arī uz mājām atlaisti, bet tie 3 vīri⁹¹ tika ar lielām dzelzīm pa 2^{vi} iekš rokām kopā saslēgti un vēl kolatkas⁹² kājās liktas un d. 29ta Octbr. uz Rīgu cietumā ar zaldātu vakti aizdzīti.

Anno 1777 d. 27ta merc bija tā otra tiesa iekš Volmārshof. Tad tapa mums no tās augstas ķeizeriskas tiesas prasīts, kā mums lētāki⁹³

būtu mūsu dzimta lielakunga laukus nostrādāt. Mēs atbildējām, ka mēs esam iznīcināti un pagalam izpostīti un nespējam vairs sava dzimta lielakunga tā klausīt, kā līdz šim esam klausījuši, jo mēs visas malu maliņas esam izplēsuši⁹⁴ un izaruši, tādēļ ir mūsu vīri un zirgi aizgājuši postlā, jo šie ar neir zāles, zirgam ko ēst (tas ir viss aizsargāts), un nedz ar slapja un sniega laikā paspārnēs.

Tad tā cienīga augsta tiesa mums atbildēja: «Jā, ļautiņi, jo lielskungs ir grūtu naudu⁹⁵ izdevis par šo muižu, tādēļ ir viņam vaļa plēst, kur viņš pats vien grib, un jūs pietiekat, kā jūs varat. Un, kad jūs negribat sava dzimta lielakunga klausīt, tad atdodiet viņam to naudu, ko viņš pār šo muižu ir izdevis!» Uz to mēs nabagi tai cienīgai augstai tiesai atbildējām: «Lai dara cienīga ķeizerene un tā ķeizeriska augstība mūsu dārgs jauns ķeizers un viņu augsta tiesa, kā viņu labam prātam patīk!» Uz to tā augsta tiesa mums atbildēja: «Lūk, ļaudis, kā jūs akli runājat! Vai ķeizerene jums nāks tiesas nest, un kas jūs pie ķeizerenes nesis, un vai jums, cūkām, ar būs tiesu nest?» Uz to mēs nabagi tai augstai ķeizariskai tiesai atbildējām: «Mēs esam viņiem pašiem savas grūtības sūdzējuši, un bez viņu augstas ziņas un viņu visžēlīga prāta mēs neko varam paņemt. Lai viņi pēc viņu augsta un visžēlīga ķeizeriska prāta ar mums nabagiem dara, kā viņu viscienīgam un visžēlīgam labam prātam patīk!»

Tā 3^{sa} un pēdīga tiesa iekš Volmārshof atnāce d. 20ta maij, un šī cienīga augsta ķeizariska tiesa mums neko prasīja, bet vien nospriede to strāpi⁹⁶, sacidami: «Jūs esat visu melojuši priekš cienīgas tiesas un ķeizerenes. Tādēļ pati ķeizera māte ir to tiesu par jums nospriedusi⁹⁷ iekš sinātes⁹⁸, ka jums, tiem, kas šie runājuši, būs 10 pāra rikšu⁹⁹ dabūt pie baznīcas staba¹⁰⁰. Un tie 5^{ci} vīri, kas paši esat iedrošinājušies tam knēzi¹⁰¹ grāmatas dot un savus dzimtus kungus apsūdzēt, tiem ir no ķeizeriskas tiesas iekš sinātes nospriests, ka jums būs iekš lielas strāpes un sodības — iekš cietuma apakš knutām¹⁰², Rīgā pie kroņa darba¹⁰³ — palikt¹⁰⁴, visiem par priekšzīmi, ka neviens vairāk būs iedrošināties tam knēzi grāmatas dot.» Tad tapa tie 5^{ci} vīri, kas tai dārgai ķeizeriskai augstībai mūsu viscienīgam jaunam ķeizeram savu neizciešamu grūtību dēļ grāmatas devuši, iekš tāda liela bluķa likti, kur 2^{vi} lieli balķi kopā ar dzelzīm sakalti, pus3^{su} asi¹⁰⁵ garš, kur var uzreiz 6^{ši} cilvēki iekšā likt, ieslēgti un par nakti apakš zaldātu vakti turēti, un tiem 18 saimniekiem, kam tā strāpe pie baznīcas nospriesta, tapa kolatkās likti un par nakti apakš zaldātu vakti turēti.

D. 21^{mā} maij tapa tie 5^{ci} vīri no tā liela bluķa izņemti un iekš lielām dzelzīm pa 2^{vi} kopā saslēgti, un ar tiem 18 saimniekiem, kam kolatkas kājās bija, no cietuma ārā ņemti. Un tad tie zaldāti, viņiem redzot, visi plintes pielādēja. Tad tapa visi šie Volmārshof saimnieki ar tiem mūsu visžēlīgas ķeizarenas un mūsu visžēlīga ķeizera zaldātiem baznīcā sadzīti. Tie zaldāti stāvēja ar lādētām plintēm par

visu to sprediķa laiku iekš baznīcas visiem tiem baznīcas ļaudim un, kas vien šo redzēja, par briesmīgām bailēm un brinumu. Un tas žēlīgs mācītājs Pastor Loder¹⁰⁶ nerunāja šai dienā no cita, nedz ar tā šodieniška evaņģēlijuma¹⁰⁷ lasija, bet vien no tā, ka tie, kas šodien, visiem redzot, taps strāpēti, tie esot pret dievu un augstu valdišanu grēkojuši, tādēļ ka viņi tai anno 1776. gadā ir tam knēzem grāmatu devuši un savus dzimtus kungus apsūdzējuši. Un, ja nu vēl uz priekšu kas iedrošināsies tam knēzi grāmatas dot, tad tas padoma devējs būs dabūt pie baznīcas staba 20 pāra rikšu, un tas, kas to grāmatu rakstis un tam knēzem iedos, tas taps mūžīgā cietumā ielikts pie ūdens un maizes apakš knutām pie kroņa darba.

Un, kad tā baznīca pagalam bija, tad tape viņi no tiem pašiem zaldātiem uz to strāpes vietu vesti un pie baznīcas pie tiem 3 stabiem, kas viņu dēļ bij taisīti, pie rokām augšā sasieti un pavilkti un ar rikstēm pēc tās nospriestas tiesas papriekš ar zemnieku strāpētājiem¹⁰⁸ šausti. Tas bija jau gan viena grūta un nāvīga ciešana. Tad tape 2^{vi} regimentes prokosti¹⁰⁹ saukti, kas viņus līdz nāvi šaute un viens pret otru ikkatru viru strāpēja, un visi tie cienīgi tiesas kungi un inspektēris klāt stāvēja. Se netika vairs pēc tiesas strāpēts¹¹⁰, bet ar vienu pašu pāru rikšu pa 8 un vairāk reizu sist. Un, kad viss pagalam bija, tad tie 5^{ci} viri,¹¹¹ kas papriekš no tiem zemnieku strāpētājiem tapa šausti, tie tapa atkal otrā reizā pie stabiem sieti un no tiem regimentes prokostiem līdz nāvi kultī. Un to lielu bēdu kliegšanu, tās nopūtas, tās asaras un tās asinis, kas šodien iekš Volmār tapa izlietas, to tiešām ar vārdiem nevar izrunāt, nedz aprakstīt.

Bet tie 5^{ci} viri, kas iekš lielām dzelzīm pa 2^{vi} kopā saslēgti bija, netape strāpēti, bet tie top paturētu uz lielāku sodību, un d. 22^{vrā} maij tapa viņi ar zaldātu vakti uz Rīgu cietumā aizdzīti pie ūdens un maizes apakš knutām pie kroņa darba.

Viscienīga, varen augsta un visžēlīga māte ķeizerene! Viscienīgs, varen augsts un visžēlīgs tēvs ķeizer! Un valdinieki pār visu to augstu un lielu Krievuzemi, kungi un valdnieki pār visiem augstiem ķeizeriskiem ģenerāļiem, valdnieki pār visiem augstiem un zemiem kungiem un pār visām tautām, kas apakš Jūsu viscienīgas ķeizeriskas valdīšanas stāv, kungi un valdnieki pār visiem muižniekiem, valdītāji un pavēlētāji pār visām tiesām un pār visiem nabagiem vergiem!

Še mēs nabagi vergi un zemes tārpiņi, ceļos mezdamiēs, lūdzam žēlastību no Jums ar asarām mūsu neizciešamu grūtību dēļ, kas iekš mūsu Liļland zemes gul it kā dzelzu pinekli uz mūsu kakliem. Ak, augsta un dārga majestēt, ja tas Jūsu dārgam un viscienīgam ķeizeriskam prātam patik, tad atņemiet to smagu nastu no mums un uzlūkojiet tak žēlīgi mūsu nenosaucamas un neaprakstījamas bēdu gaudas un asaras! Jo pie mums nabagiem ir nu seviski iekš šā gada tādas bēdu dienas, ka daudz sievas, kas uz grūtām kājām ir, būs raudāt un žēloties, kad viņu viri top bez vainas noķēzīti un pazaudēti¹¹², un iz savām tēvu tēvu mājām izdzīti. Uz tādu vizi tie mazi

bērniņi, vēl iekš savas mātes miesām būdami, jau tās bēdas dabū sajūst, un tie pupa bērniņi, pie savām mātes krūtīm būdami, top ar bēdu pienu ēdināti.

Mēs iekš Līfland dzīvojam kā pazudināti ļaudis, ka mēs jau priekš daudz gadiem no mūsu viscienīgas un augstas ķeizarenes un mūsu viscienīga un visaugsta ķeizera pavēlēšanām, žēlastībām¹¹³ un likumiem ne nieka nezinām, jo mūsu baznīcas kungi un mācītāji šo mums no kancelēm nesludina, un mūsu muižnieku un valditāju darbi ir tik lieli un nepadarījami, ka mēs gandrīz svētdienas un svētku vairs nezinām. Mēs, nabagi bēdīgi un novārdzināti vergi un zemes tārpiņi, lūdzam žēlastību un atsvabināšanu no cietumiem un no strāpēm, un no visām mūsu nenosaucamām grūtībām mūsu viscienīgu un visvaren augstu ķeizereni, mūsu viscienīgu, varen augstu ķeizeru, to dārgu no dieva liktu valdīšanu! Jo visa mūsu Līfland zeme uz Jums skata, priecājās un gaida, kā to miļu saulīti uzlecot, kas to jauku jaunu dienu atved un tās tumšas bēdu padebesis prom bīd.

PIEZĪMES

Ķikuļa Jēkaba dziesmas, viņa sacerētās zemnieku sūdzības un vēstule publicētas pēc autora rokrakstiem, kas atrodas Maskavā, Centrālajā Valsts seno aktu arhīvā, 7. fonda 2. apraksta 2493. lietā (Mārsnēnu sūdzība 31.—32. lapā, Valmiermuižas — 33.—36. lapā, pirmā dziesma 42.—45. lapā, otrā — 48.—50. lapā, vēstule 53. lapā). Dzejojumi un sūdzības adresēti Krievijas ķeizarienei. Sūdzībās un vēstulē lasītājs sastopas ar dažiem izcilākajiem 1777. gada Vidzemes zemnieku nemieru notikumu dalībniekiem — neatlaidīgo cīnītāju Zagatas Lauri, drosmīgajiem Valmiermuižas vīriem, nemieru apspiešanā aktīvo muižnieku A. J. Engelhartu.

Ķikuļa Jēkaba dziesmas rakstītas uz iezilgana papīra, oktāvformāta (16×10 cm) burtņīcā, sūdzības — uz dokumentiem parastām pusloksnes lapām (32×21 cm), vēstule — ceturtdaļlapā (21×16 cm). Faksimilattēlos dziesmu teksti palielināti, sūdzību teksti — samazināti. Tie ir katrs vienā paņēmienā izgatavoti tīrraksti bez labojumiem. Autors lietojis zoss spalvu. Pastāvie, drusku stūrainie antikvas kursīva burti bija 18. gs. parastais raksta veids latviešu valodā. (Vāciskos teikumus un vārdus, tāpat burtu *y* vārdā «ķeizars» Ķikuļa Jēkabs rakstījis gotiskajā kursīvā.) Paradums lappuses beigās atkārtot nākamās lappuses pirmo vārdu (t. s. kustods) ir aizgūts no toreizējām iespiestajām grāmatām.

Ķikuļa Jēkabs raksta sava laika latviešu ortogrāfijā, kāda bija izveidojusies grāmatās kopš 16. gadsimta, — skaņu *c* apzīmē ar *z*, *ie* — ar *ee*, *v* — ar *w*, *š*, *č* — ar *sch*, *tsch*, patskaņu garumu parasti — ar sekojošu *h*, īsumu parasti — ar sekojošā līdzskaņa dubultojumu, viņš ievēro arī pieņēmumu vārdu piedēkļos patskaņu garumu neapzīmēt. Tomēr Ķikuļa Jēkabs ir brīžam nekonsekvents, piemēram, jauc garo un apaļo *s*. Visjūtāmākā atšķirība no grāmatu rakstības — trūkst mīkstinājuma zīmju, *s* pārsvītrojuma, neregulāri lietoti lielie burti un pieturzīmes. Pavisam īpatnēji Ķikuļa Jēkabs veido vārdu «ķeizars» un tā atvasinājumus.

Transkribējot Ķikuļa Jēkaba tekstus jaunajā ortogrāfijā, ievērots šāds princips. Pēc mūsdienu noteikumiem pārveidota interpunkcija, grafika (piemēram, *ne patiktu* — *nepatiktu*) un rakstība (*Waldischana* — *valdišana*, *gadda* — *gada*), turpretim saglabāta autora fonētika (*parads*, *ceļās*, *katris*, *krodzenieks*), morfoloģija (*vērte*, *virim*, *vēlētum*) un sintakse (*mums nekad miers bija, iekš lielām bēdām, uz jums rakstīt*). Taisniem burtiem iespiestas vietas, ko Ķikuļa Jēkabs izcēlis ar lielākiem burtiem, sekodams 18. gs. iesniegumu rakstīšanas paražām.

¹ Krievijas ķeizariene Katrīna II (1729—1796; valdīja kopš 1762. g.).

² Troņmantnieks Pāvels (1754—1801; ķeizars kopš 1796. g.).

³ 18. gs. latviešu valodā — vienkārši.

⁴ Stereotips izteiciens, sastopams arī zemnieku sūdzībās.

⁵ Dziesmas melodija norādīta ar vispārpazīstama šajā melodijā

dziedama korāļa pirmo rindu vācu valodā, kā bija parasts tā laika vācu luterāņu dziesmu grāmatās. Šai gadījumā izmantots korālis «Kā spoži spīd mans Jēzuliņš» ar šādu panta uzbūvi:

U—U—U—U—
 U—U—U—U—
 U—U—U—U—
 U—U—U—U—
 U—U—U—U—
 —U
 —U
 —U—U
 —U—U
 —U—U
 —U—U—U—U

⁶ Ķikuļa Jēkabs rakstot izlaidis zilbi —it—.

⁷ Taisnprātīgi.

⁸ Zālamans — senebreju valdnieks (miris apm. 928. g. p. m. ē.), Bībelē slavēts visvairāk par miera un tautas labklājības nostiprināšanu.

⁹ Namnieki — feodālisma perioda pilsētu iedzīvotāju kārtā, kas dzīvoja pēc pilsētu tiesībām un izmantoja ar to saistītas privilēģijas.

¹⁰ Lons (vācu *Lohn*) — alga.

¹¹ Godājam.

¹² Māmiņ, dēliņ (izloksnes formas).

¹³ Marija Fjodorovna (1759—1828) — Virtembergas hercoga meita, 1776. g. apprecējusies ar Krievijas troņmantnieku Pāvelu.

¹⁴ Lai svaidīta valdīt — novēlējums tapt par Krievijas ķeizarieni (kronēšanas laikā valdniekus «svaidīja» — viņiem pierē iezieda svētītu eļļu).

¹⁵ Šai dziesmai par melodiju izmantots korālis «Kā būs mums tevi teikt»:

U—U—U—U—U—U—
 U—U—U—U—U—U—

Vāciskajā rindiņā Ķikuļa Jēkabs nedaudz kļūdījies (pareizi: *Was Lobes sollen wir dir*).

¹⁶ Pirmā dzejojuma 4. pantā ar vārdiem «tēva zeme» domāta valsts, turpretim šeit un tālāk, 26. pantā, šis izteiciens lietots tāpat kā tautas dziesmās ar nozīmi «no iepriekšējām paaudzēm mantotā sēta un apstrādājama zemes gabals».

¹⁷ Atdoti.

¹⁸ Bluķi jeb sieksta — divi vai vairāki ar virām sastiprināti bluķi. Tajos bija ierobi, kur, savāžot bluķus kopā un aizslēdzot, iestiprināja cilvēka kājas, reizēm arī rokas. Siekstas lietoja, lai apcietinātie nevarētu aizbēgt, īpaši muižu klētīs un rijās, tāpat pārvedot bīstamus noziedzniekus. Bluķus izmantoja arī kauna sodam, izstādot cilvēku baznīcas vai muižas ļaužu priekšā.

¹⁹ Patriarhālā zemnieku sabiedrībā sods, kaut nepelnīts, vienmēr tika uzskatīts par apkaunojumu, miesas sods saņēmēju pazemoja, nostādīja verga stāvoklī.

²⁰ Pavadvēstule grupai Vidzemes zemnieku, kas 1777. gada 25. aprīlī devās uz Pēterburgu, lai iesniegtu sūdzības valdībai. Zagatas Lauris — viens no izslavētajiem Raunas novada audējiem. Nebaidīda-

mies riska, 1777. gada vasarā vai rudenī viņš pats aizgāja slepeni uz Pēterburgu ar tālāk publicētajiem lūgumrakstiem un Ķikuļa Jēkaba dziesmām. Pēteris Matvejevs — brīvā atlaists Mūrmuižas latviešu zemnieks, nonācis Pēterburgā līdzī savam agrākajam dzimtkungam Kurzemes hercogam Ernstam Johanam Bironam kā viņa kalpotājs, 1777. gadā bija poručīks (leitnants) pils garnizonā («pie ķeizarienes staļļiem»). Pratināšanā viņš liecināja, ka ar nemierniekiem neesot ielaidies nekādos sakaros.

²¹ Adrese uz aploksnes. Tulkojumā: «Kungam leitnanta kungam Pēterim Matv. no Vidzemes, kurš ir dienestā pie Viņas ķeizarienes mājestātes Lielā staļļa Sv. Pēterburgā.» Pēc tālaika paražas adreses sākums un vietas norādījums rakstīts franciski, pārējais — vāciski. Kā franciskajā, tā vāciskajā daļā Ķikuļa Jēkabam ir dažas ortogrāfijas un gramatikas kļūdas.

²² Vēstuli.

²³ Mūrmuiža — kroņa muiža Valmieras draudzē.

²⁴ Dzimtcilvēkiem nebija uzvārdu, to vietā lietoja mājvārdus. Tā Lauris, kas dzīvoja Zagatā, bija Zagatas Lauris, bet Mārcis, kas dzīvoja Pavārā, bija Pavāra Mārcis.

²⁵ Melluma krogs bija Valmieras draudzes Kokmuižā.

²⁶ Stellēt (viduslejšvācu *stellen*) — sūtīt.

²⁷ Diezgan.

²⁸ Mārsnēni — kroņa muiža Raunas draudzē. Gadījumos, kad vāciskie vietvārdi stipri atšķiras no latviskajiem, Ķikuļa Jēkabs reizēm lieto vāciskos, pielāgojamies iestāžu praksei.

²⁹ Vidzemes ģenerālgubernators G. Brauns ziņojumā par zemnieku nemieru izmeklēšanas rezultātiem aizrāda, ka Zagatas Laurim brāļa Jāņa nemaz neesot, viņš par Pēterburgas braucēju sarunājis smiltieņi Čakstes Jāni. Kapteinis F. Bogdanovs savā liecībā apgalvo, ka Čakstes Jānis devies ceļā kāda Cēsu pilsmuižas zemnieka vietā.

³⁰ Kortēlis (vācu *Quartier*) — dzīvoklis.

³¹ Vāciski.

³² Sai uzrunā Ķikuļa Jēkabs seko 18. gs. modei, kas prasīja uzrunājamās personas pārlieku cildināšanu un sevis noniecināšanu. Tas pats mazākā mērā izpaužas arī iepriekš ievietotajā Zagatas Laura vēstulē Pēterim Matvejevam. Oficiālos iesniegumos augstāk stāvošām instancēm šāda tipa garas formulas bija obligātas.

³³ Ar vārdiem «Rīgas tiesa» Ķikuļa Jēkabs domā Rīgas gubernu, kā reizēm sauca Vidzemes gubernu. Mārsnēni un Ķikuļa Jēkaba dzimtā vieta Blomi piederēja pie Vidzemes gubernas Cēsu apriņķa, Valmiermuiža — pie Rīgas apriņķa.

³⁴ Gadā (latīniski).

³⁵ Domāta Raunas draudze. Toreiz draudze bija administratīvi teritoriālā dalījuma vienība, nākamā aiz apriņķa.

³⁶ Stākalders (vācu *Statthalter*) — muižas nomnieks. Administrācija izdeva kroņa (valsts) muižas privātpersonām nomā (muižniecība uzskatīja, ka tikai tās pārstāvjiem ir tiesības uz ienesīgajām nomnieku vietām). Mārsnēnus bija nonomājis Antons Johans fon Engelhart — landrāts (augsta muižniecības korporācijas amatpersona), vienlaikus ģenerāldirektors Ekonomijas pārvaldē, kur saņēma tam laikam ļoti lielu algu — gadā 1650 rubļu. Ekonomijas pārvalde pārraudzīja valdības ienākumus no muižu saimniecības. Engelhartam bija arī jāseko, lai kroņa muižu zemnieki netiktu pārliecīgi ekspluatēti. Sūdzībā redzams, kā viņš pildīja šos pienākumus. Jāpiezīmē, ka

Engelhartis piedalījās komisijā, kas 1777. gada marta beigās apspieda Cēsu pilsmuižas zemnieku sūdzības lietu. Jauna sūdzība pēc dažiem mēnešiem par pašu Engelhartu apliecina dzimtļaužu bezbailību cīņā.

³⁷ Grumada (ukraiņu *грумада*) — pagasta ļaužu sapulce.

³⁸ Viens no smagākajiem zemnieku kļaušu pienākumiem bija šķūtīt — daudzdienu braucieni ar muižas ražojumiem uz pilsētu un muižai nepieciešamajām precēm no turienes. 16 ceļu — 16 braucienus.

³⁹ Kroņa muižās kļaušas un nodevas bija normētas ar vaku grāmātām, kas balstījās vēl uz zviedru laiku noteikumiem, tomēr patvarīgi nomnieki, kā redzams šai gadījumā, senās normas pārkāpa bez īpašām bailēm no soda.

⁴⁰ Būmanis (viduslejsvācu *būwman*) — namdaris.

⁴¹ Jūdze — 7,1 km. (Šeit un turpmāk sniegti mērvienību lielumi, kādi tolaik lietoti Vidzemē.)

⁴² Auļi — kroņa muiža Dzērbenes draudzē.

⁴³ Stipri sasit.

⁴⁴ Taisnība.

⁴⁵ Muižkungs — muižas pārvaldnieks.

⁴⁶ Karbača (vācu *Karbatsche*, krievu *карбач*, tatāru cilmes vārds) — gara no ādas sloksnēm pīta pātaga.

⁴⁷ Meža ciršanas dēļ kļaušu strādnieks no zemnieku mājām netika uz muižu, tā krājās zemnieku darba parāds muižai.

⁴⁸ Vijciems — kroņa muiža Trikātas draudzē.

⁴⁹ Tik lieli koki, ka tajos varētu iekārtot dējalias — bišu tropus.

⁵⁰ Pagastā. Valsts jeb pagasts — muižas novads.

⁵¹ Brūzis (viduslejsvācu *bruwhūs*) — alus darītava.

⁵² Brenkūzis (lejsvācu *brankhūs*) — degvīna dedzinātava.

⁵³ Kārbiņas — jumstiņi, jumta skaidas.

⁵⁴ Stendervērķi (vācu *Ständerwerk*) — stāvkoku būve.

⁵⁵ Domātas t. s. lopu muižas — palīgsaimniecības, kur izvietota daļu lopu.

⁵⁶ Ass akmeņu — 3,3 m³.

⁵⁷ Veicām kļaušu kārtā.

⁵⁸ Ass malkas — vai nu nodevu ass 2,3 m³, vai krievu kubiksažens 9,7 m³.

⁵⁹ Kļaušu strādnieks, ko katrai mājai ik dienas vajadzēja sūtīt uz muižu kārtējos darbos — parasti ar zirgu.

⁶⁰ Otrinieks — kļaušu strādnieks, ko muiža prasīja vasaras pusgadā līdzās kārtējam strādniekam (īsteniekam), parasti kājniests.

⁶¹ Kārtīgi.

⁶² Gaitnieki — visi kļaušu strādnieki. Strādāja savā maizē.

⁶³ Kambaris, istabas — dzīvojamās ēkas.

⁶⁴ T. i., par malku, ko zemnieki saņēma savas mājas apkurei, viņiem ziemās noteiktā secībā jāšūta lopu apkopšanai uz muižu cilvēki, kuri tur paliek dienām un naktīm.

⁶⁵ Mārciņas zīme. Mārciņa — ap 418 g.

⁶⁶ Ekonomijas pārvalde.

⁶⁷ Atļauts.

⁶⁸ Sieks — $\frac{1}{4}$ vai $\frac{1}{6}$ pūra, tātad apmēram 17,2 vai 11,5 l.

- 69 Muižniekiem bija pienākums turēt labības krājumu, ko neražas reizēs aizdot zemniekiem. Aizdevums bija jāatlīdzina ar 17% augļu. Tādā kārtā maizes un sēklas labības aizdošana kļuva par ienesīgu ienākumu avotu muižai.
- 70 Provianta.
- 71 Pūrs — 68,75 l.
- 72 Maši — nodeva dzirnavās, ko katrā vietā noteica citādu. Mārsnēnos acīmredzot tā bija viena garnica.
- 73 Garnica (krievu mērs *гарнец*) — 3,3 l.
- 74 Karbaču.
- 75 Gandrīz vai.
- 76 Ķikuļa Jēkabs acīmredzot lāgā nepazina krievu mērus — šeit domāts nevis četveriks (*четверик* — 26,2 l), bet četverte (*четверть* — 209,9 l).
- 77 Divus ar pusi.
- 78 Vezums — 6 vai 7 pūri.
- 79 Šķilteris (lejšvācu *schilter*, vācu *Schildreiter*) — muižas darbu izziņotājs, uzraudzītājs un zemnieku sodītājs.
- 80 Stārasts (poļu *starosta*) jeb vagars — muižas darbu izrīkotājs.
- 81 Junkurs (vācu *Junker*) jeb muižkungs — muižas pārvaldnieks.
- 82 Ģenerāldirektora kunga (vāciski).
- 83 Līfland (vācu *Livland*) — Vidzeme.
- 84 Valmiermuiža. Kopš 1773. g. tā piederēja Vidzemes bruņniecības landrātam Kārlim Dītriham fon Lēvenšternam. Viņš dibināja lopu muižas, padzenot zemniekus no zemes, kā arī stipri palielināja kārtējās un ārkārtējās kļaušas.
- 85 Valmiermuižas zemnieki par pārmērīgo ekspluatāciju vispirms sūdzējās K. D. Lēvenšternam, bet saņēma tikai sitienus. Tāpēc 1776. gadā viņi iesniedza rakstītu sūdzību («grāmatu») tieši troņmantniekam Pāvelam, kad tas brauca cauri Vidzemei.
- 86 Muižas pārvaldnieks.
- 87 Pie datumiem Ķikuļa Jēkabs pēc vācu parauga raksta burtu *d.* (*den*), šeit arī mēnesi viņš apzīmējis ar vācu rakstos parasto latīnisko saīsinājumu.
- 88 Rīgas zemestiesa.
- 89 Valmiermuižas zemnieku iepriekšējo sūdzību 1776. gadā bija uzrakstījis Valmieras skolas rektors Johans Heinrihs Bloks pret samaksu piecu dālderu apmērā.
- 90 Sardze.
- 91 Šķiet — Gaujzemnieka Dāvids, Priedes Jānis un Priedes Mačs.
- 92 Kolatka (krievu *колодка*) — neliela sieksta.
- 93 Vieglāk.
- 94 Ieplēsuši līdumos.
- 95 Lielu naudu (120 000 dālderu). Tā tiešām bija ievērojama summa, jo Valmiermuiža ar $41\frac{3}{8}$ arkla (zemes vērtības mērs) bija viena no vislielākajām Vidzemē.
- 96 Strāpe (vācu *Strafe*) — sods.
- 97 Ķeizariene Katrīna II ar ukazu bija norādījusi nemierniekus sodīt, bet konkrētos soda veidus izlēma Baltijas ģenerālgubernators un tiesa.
- 98 Senāts — augstākā administratīvā iestāde Krievijā.

⁹⁹ Rikstes, arī koki — divi koki pāris centimetru resnumā. Ar katru rikšu pāri sīta trīs četras reizes.

¹⁰⁰ Baznīcas stabs, arī kāķis vai kauna stabs — baznīcas priekšā zemē ierakts stabs, galvenā zemnieku sodīšanas vieta.

¹⁰¹ Knēze (krievu *князь*) — lielkņazs (troņmantnieks). Seit datīvs «tam knēzi» (t. i., «tam knēzei»).

¹⁰² Knuta (krievu *кнут*) — pātaga, kam galā «aste» — plata ādas siksna kaula cietumā, ar liektu «nagu».

¹⁰³ Spaidu darbos.

¹⁰⁴ Gaujzemnieka Dāvidam, Priedes Jānim un Bisnieka Pēterim piesprieda gadu spaidu darbos un desmit pāru rikšu, Priedes Mačam un Egļa Mārtiņam — sešus mēnešus spaidu darbos un desmit pāru rikšu.

¹⁰⁵ Ass garums 1,7—1,9 m.

¹⁰⁶ Mācītājs (*Pastor* — latīniski un vāciski) Martīns Gotlībs Agapētuss Loders. Viņam tika norādīts, ko sprediķi runāt. Cik Lodera teiktais atbilda viņa pārliecībai, nav noskaidrojams. Pēc deviņiem gadiem (1786) viņš privātā spiestuvē publicēja «Sprediķi pie izmeklēšanas to tiesasnesēju iz latviešu tautas», kurā atbalstīja zemnieku tiesību nodrošināšanas idejas un zemnieku piesēdētāju institūtu tiesās, kādu nesen bija ieviesusi valdība, bet muižnieki neieredzēja.

¹⁰⁷ Noteiktas svētdienas dievkalpojuma paredzēts Bībeles fragmenti.

¹⁰⁸ Sodītāji no zemnieku vidus, varbūt muižas šķilteris un citi amatvīri.

¹⁰⁹ Pulka profosi — personas, kas armijā veica policijas funkcijas (kārtības uzraudzītāji, sodītāji).

¹¹⁰ Atriebīga izrēķināšanās, kas pārsniedza tiesas piespiesto soda mēru.

¹¹¹ Ruģēna Pēteris, Pūteļa Jānis, Jaunkauliņa Jānis, Limbēna Mārtiņš, Mazķēdiņa Sīmanis, kas tiesā noklaušināšanas laikā nelokāmi bija atteikušies piederēt dzimtkungam.

¹¹² Pazudināti.

¹¹³ Žēlastība (latīņu *gratia* — labvēlība) — feodālajās tiesībās jebkurš valdnieka piešķirums pakļautajiem «aiz labvēlības» (t. i., neatkarīgi no likuma).

KO MĒS ZINĀM
PAR LATVIEŠU
PIRMO
DZEJNIEKU

Aleksejs
Apinis

Aleksis
Apmis

KO MĒS ZĪMĀM
PAR TĀ VĒŠU
PĒRMO
DĀTĪNĒKJ

Vidzeme pirms diviem gadsimtiem. Bagātas muižas un nabadzīgas zemnieku sētas ar noplicinātiem laucīņiem. Pa ceļiem uz muižām ik dienas kļaušās devās nomākti vīri un sievas — savu kungu īpašums, dzimtcilvēki. Muižnieki nosacīja arvien jaunas kļaušas, lika ieklēt jaunas zemes, padzina laudis no iekoptām mājām, ko nojauca, lai tur paplašinātu savas saimniecības. Izcili privileģētā stāvokļa dēļ muižturi nepakļāvās noteikumiem, kas ierobežotu viņu iedzīvošanās kāri, neapvaldīti izmantoja savas pārmācības tiesības, ar «sodiem» panākdami, lai zemnieki piespiedu darbā strādātu viņu labā vairāk un vairāk. Dzimtniecības iekārta bija sasniegusi kulmināciju. Bet jau bija sākusies arī tās krīze un sairšana — ik pēc pieciem, septiņiem gadiem Vidzemē satricināja nemieri. Zemnieki tiecās aizstāvēties pret ekspluatāciju, kas viņus ruina, pret muižnieku necilvēcisko izrīcību.

1776. un 1777. gadā nemieros¹ virmoja Cēsu, Valmieras, Rūjienas, Trikātas un apkārtējie novadi. Šis vilnis bija īpaši ievērojams plašuma un nemiernieku konsekvēto prasību dēļ. Dzimtcilvēki kļāji izrādīja neuzticēšanos administrācijai, jo iestādēs un tiesās rīkojās tikai muižturi. Zemnieki gan ikdienas gaitās, gan pa slepu ceļiem un takām nodibināja rosīgus sakarus starp novadiem, mēģināja organizēties un uzstāties kopīgi.

1776. gadā cauri Vidzemei brauca Krievijas troņmantnieks Pāvels. Lenču pasta stacijā Cēsu pilsmuižas, Valmiermuižas, Lielrūjienas un Baložu muižas zemniekiem izdevās viņam tieši iesniegt sūdzības par saviem kungiem. Valmiermuižas sūdzībā bija minēts daudz konkrētu ekspluatācijas faktu. Arī Cēsu dzimtlaudis divos lūgumrakstos (saglabājušies tikai iestāžu norakstos) aprādīja, cik nežēlīgi spiesti pie darba. Pat grūtas sievas sitot ar bendes pātagu, un viņas priekšlaicīgi dzemdējot. Vidzemē viņi taisnības dabūt nevarējuši, par katru sūdzēšanos bijis jāsaņem sods. Cēsu iesniegumu autori savās prasībās gāja vēl tālāk — zemnieki nepārprotami lūdza atsvabināt viņus no dzimtkunga un «nodeva savas un savu bērnu galvas valdībai». Vienas cēsīnieku sūdzības beigās cerības uz valdnieku bija izteiktas salīdzinājumā ar sauli — rīta gaismas atvedēju, uz ko gaida visa zeme. Arī turpmākajos notikumos Cēsu pilsmuižas dzimtlaudis izvirzījās priekšgalā.

Sūdzību izmeklēšanu Baltijas ģenerālgubernators Georgs Brauns uzdeva Cēsu un Rīgas zemestiesām, kuru sastāvā bija apsūdzēto muižnieku radinieki, vēlāk Cēsis tieši muižniecības varas orgāna landrātu kolēģijas komisijai. Noskaidrot centās nevis muižturu pārkāpumus, bet lūgumrakstu ierosinātājus, uzrakstītājus, iesniedzējus. Izmeklēšanas laikā zemnieki joprojām palika pie prasības atbrīvot viņus no dzimtkungiem. Toreizējo nemieru izmeklēšanas dokumentos nekur nav redzams, ka prasītāji vēlāk nožēlotu savu rīcību. Latviešu

¹ Tuvāk grām.: Stepermanis M. Zemnieku nemieri Vidzemē 1750—1784. R., 1956, 154.—213. lpp.

1776.—1777. gada nemieru vietas Vidzemē.

dzimtcilvēks saslējās lepnā nepiekāpībā. Cēsu pilsmuižas zemnieki 1777. gada 4. martā pat sapulcējās kādās mājās un pieņēma īpašu plašu lēmumu. To latviešu valodā uzrakstīja divdesmit divus gadus vecais saimnieka dēls Žagaru Krišs, parakstīja («ar savu roku vienu zīmi pielicis ir») septiņdesmit viens vīrs: «Ikkatris nododās ar sievām un bērniem, un saimi mūsu augstai ķeizarenei un augstam ķeizaram un vairs dzimtamkungam nepaliekam.»¹ Brieda sacelšanās. Rīgā ar sūdzībām sāka ierasties arī citu muižu ļaudis. Brauns izlēma pretestību salauzt ar varas līdzekļiem — ar karaspēka palīdzību, apcietināšanu, nesaudzīgiem sodiem. Ķeizariene Katrīna II par to viņam rakstīja: «Es nevaru neuzslavēt Jūsu rīcību.»

Kad Rīgā atnāca vienpadsmit Cēsu pilsmuižas vīri, lai sūdzētos par vienpusīgo izmeklēšanu, viņus 21. martā apcietināja un ieslodzīja Citadeles cietumā. Viņus apsargāja karaspēka vienība kapteiņa Fjodora Bogdanova vadībā. Pārbaudīdams kāju dzelžus kādam īpaši nemierīgam apcietinātajam Jānim, Bogdanovs dzirdēja tā izsaucienu, ka tiesas zemniekus apspiež, ka viņi negrib piederēt muižniekiem. Piepeši Bogdanovs sāka ar Jāni sarunāties latviešu valodā. Lai saprastu tālāko, nepieciešami daži vārdi par Bogdanovu². Iespējams, ka Bogdanovs bija latvietis. Krievisko vārdu un uzvārdu

¹ Noraksts — Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 109. f., 3. apr., 632. l., 30. lp.

² Viņa biogrāfija pēc paša stāstījuma visai kolorīti pierakstīta vēlāk — izmeklēšanas dokumentos (Centrālais Valsts seno aktu arhīvs Maskavā, 7. f., 2. apr., 2493. l., 179.—227. lp.).

viņš esot pieņēmis vēlāk. Viņš bijis dzirnavnieka dēls Vidzemes guberņas igauņu daļā, bet kopš agrām zēna dienām kalpojis par sulaini Krievijā virsnieku ģimenēs, būdams atkarīgs no viņu untumiem un iegribām, pieredzējis pazemojumus, tiku tikām pērts, izsēdējies cietumos. Kļuvis par karavīru, Bogdanovs divos karos vairākkārt ievainots. Galvenais, ko viņš bija iemācījies dzīvē, — jāķepurojas par katru cenu. Taču iespējams, ka notikumi Citadeles cietumā ierosināja Bogdanovā arī līdzjutību pret kādreizējiem kārtas un tautas brāļiem.

Viņš nu nemierniekus iztaujāja, tie viņam uzticējās. Zemnieki vēl cerēja uz ķeizarienes palīdzību, gribēja vēlreiz uzsākt cīņu. Bogdanovs iekārtoja tā, ka divi aktīvākie — Jānis un Sorķa Mārcis — varētu sastapties ar pārtikas pievedējiem no sava novada, un Mārcim iedeva papīru vēstules uzrakstīšanai. Tā tika nodota ziņa brīvē palikušajiem cīnītāju biedriem, lai tie gādā par iesniegumiem pašai ķeizarienei. Arestanti jau paredzēja, kas tos sacerēs, viņi izteicās Bogdanovam: «Mājās mums ir tāds rakstītājs.» Vēlāk administrācijai kļuva zināms viens otrs no jaunā «sazvērnieku pulka». Acīmredzot Sorķa Mārča un Jāņa vēstuli saņēma Cēsu pilsmuižas zemnieki Zagaru Mārcis, Rāmnieka Pēteris, Smīdes Jānis, tie sazinājās ar mārnsnēniešiem Zagatas Lauri un Zagatas Jēkabu. Izmeklēšanā noskaidroja, ka šī zemnieku grupa par rakstītāju pieaicinājusi Ķikuļa Jēkabu no Blomiem¹. Ģenerālgubernatora ziņojumā ķeizarienei Ķikuļa Jēkabs raksturots kā rūdīts rakstu pratējs. («Mājās mums ir tāds rakstītājs,» bija teikuši arī zemnieki.) Visdrīzāk var domāt, ka viņu uzmeklēja brāļi Zagatas. Bez šaubām, pasākumā piedalījās arī vēl citi.

Aprīlī Bogdanova karaspēka vienība tika noņemta Alojā. Tur viņu apmeklēja Cēsu pilsmuižas, Valmiermuižas, Mārnsnēnu, Smiltenes zemnieki. Bogdanovs apņēmas sūdzības nogādāt Pēterburgā, zemnieki iedeva ceļa naudu, sūtīja viņam līdzī vairākus savējos. Norunāja doties uz galvaspilsētu 25. aprīlī. Bet dienu pirms izbraukšanas Bogdanovs Cēsīs tiesā visu izstāstīja un apsoliya piegādāt svarīgus rakstus. Izmeklēšanas protokoli skaidri neatklāj, vai Bogdanovu mudinājušas piepešas bailes, ka priekšniekiem radušās par viņu aizdomas, vai arī šāds plāns viņam briedis jau senāk. Lai nu kādi būtu Bogdanova rīcības motīvi un psiholoģiskie izskaidrojumi, nodevības melnā krāsa nenobalē arī pēc gadsimtiem.

Bogdanovs tiesā vienojās, ka pēc iziešanas ceļā viņu un citus braucējus arestēs. 25. aprīlī Bogdanovs no līdzgājējiem zemniekiem saņēma «kādus pusotra desmita papīrus», noglabāja tos zeķē aiz zābaka stulma un, kad pēc laiciņa viņus visus pie Brenguļu Egles kroga apcietināja, nekavēdamies atdeva «papīrus» konvojam. Kāds no muižniekiem sajūsmas uzplūdumā tūlīt Bogdanovam uzdāvināja lielu naudas summu — simt rubļu. Drīz Bogdanovs atgriezās pulkā. Taču cerēto gubernatora pateicību viņš nevarēja sagaidīt. Toties kādā mielastā citi virsnieki dziļā nicinājumā un sašutumā Bogdanovam paziņoja — viņš esot spiegs. «Tu paņēmi no zemniekiem naudu un pēc tam viņus pārdevi. Mēs negribam būt attiecībās ar spiegu.» Pēc pāris nedēļām, kad ģenerālgubernatoram bija nepieciešams uzrādīt nemieru musinātājus (varas nesēji parasti nemēdza meklēt īstos sociālos cēloņus, tikai «kūditājus»), viņš uzrādīja Bogdanovu. To nodeva tiesai un sodīja ar mūža spaidu darbiem Taganrogā. Tur Bogdanovs pēc diviem gadiem mira.

Ķikuļa Jēkaba aprīlī uzrakstītie iesniegumi — «pusotra desmita papīru» — mūsdienās tiek meklēti arhīvos, tomēr nav atrasti, izņemot

«To augstnieku jeb bagātāju, ar vārdu sakot, muižnieku tīrumi ar to vaidētāju asarām ir slapināti, un, lūk, kā tiem aug labība, bet uz zemnieka tīruma neaug nekas cits kā zāles vien.»

K. Kaktiņš

¹ Centrālais Valsts seno aktu arhīvs, 7. f., 2. apr., 2493. l., 23. lp.

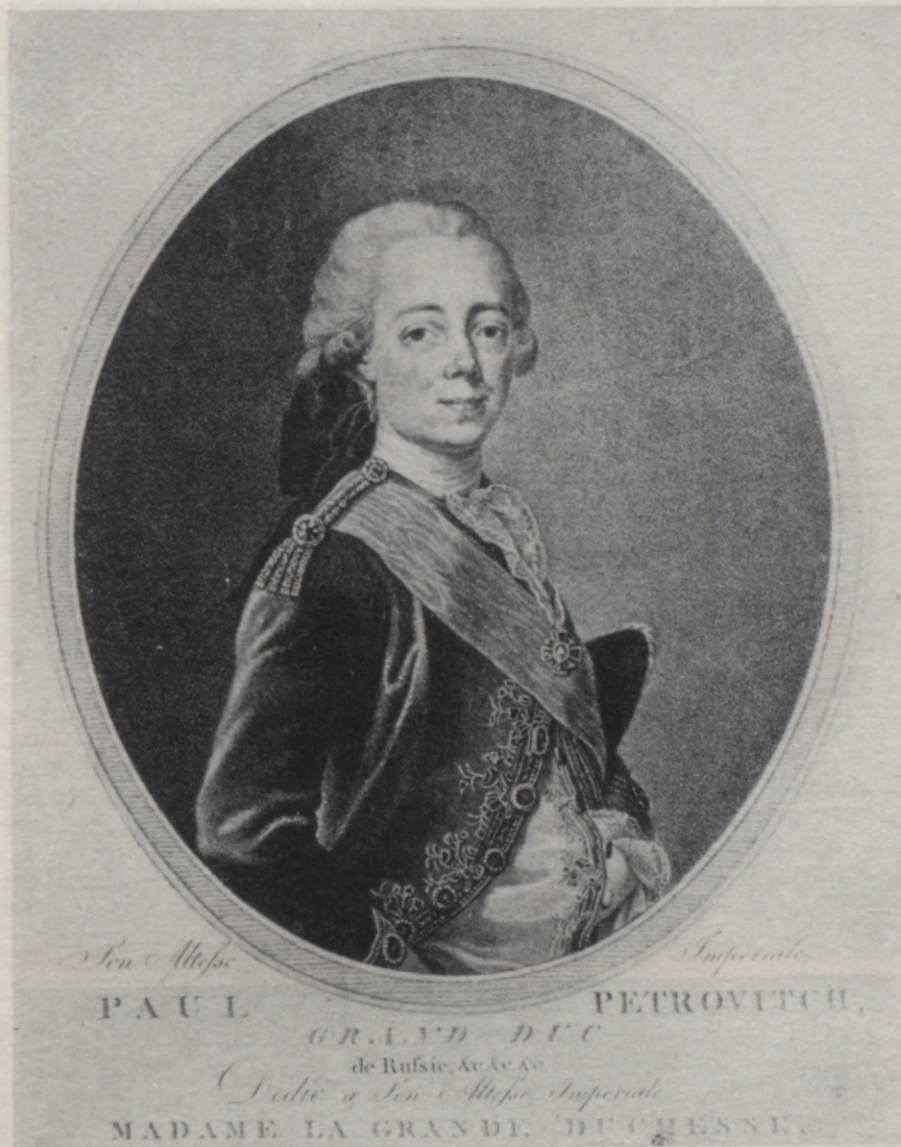
Krievijas ķeizariene Katrīna II.
K. Volsonas vara grebums.

pavadvēstuli Zagatas Laura vārdā. Nedz vēstulē, nedz pārējos šajā izdevumā publicētajos tekstos, kas pagatavoti vēlāk, Ķikuļa Jēkaba vārds nav atrodams. Tālab šeit vietā būs paskaidrot, kā izsecināms, ka tie ir Ķikuļa Jēkaba rakstīti. Pirmkārt, sūdzības un dziesmas liecina par izcili gudru sacerētāju un veiklu rakstu mākas pratēju. Zagatas Lauris tāds nebija, ja jau aprīļa pasākumā vajadzēja pieaicināt citu rakstītāju. Otrkārt, vēstules rokraksts ir idents ar sūdzību un dziesmu rokrakstu, tā spriežams, ka arī vēstuli uz papīra izlīcis nevis pats Lauris, bet pieaicinātais iesniegumu rakstītājs. Kā zināms, tas bija Ķikuļa Jēkabs. Un, treškārt, ja vēstules rokraksts ir Ķikuļa Jēkaba, tad viņa spalvai pieder arī abas vēlākās sūdzības un abas dziesmas.

Ziņojumā ķeizarienei ģenerālgubernators starp aprīļa iesniegumiem atzīmējis tikai rakstu ar «meliem par viltus sludināšanu no kanceles». Acīmredzot vienā no sūdzībām Jēkabs bija izvērsis domu, ka mācītāji, kam pienākums izsludināt pavēles un rīkojumus, slēpj

Krievijas troņmantnieks Pāvels.
G. Skorodumova vara grebums.

zemniekiem labvēlīgus likumdošanas aktus. (Pie šī temata viņš atgriezies vēlāk — šeit publicētajā Valmiermuižas sūdzībā.) Jēkabs nemeloja. Ir fakti, ka sodīti, piemēram, mācītāji, kas atļāvās zemniekiem norādīt — pēc likuma muižniekiem jāievēro kļaušu normas. Citu Bogdanovam iedoto Jēkaba sacerējumu saturs nav zināms. Aprīlī varas nesēji sāka tieši izrēķināties ar nemierniekiem. No Cēsu pilsmuižas zemniekiem vissmagāko sodu dabūja jaunais, drosmīgais Zagaru Krišs. Viņam piesprieda divus gadus spaidu darbos un pa divdesmit pāru rikšu pirms un pēc soda, vēl citiem sešpadsmit «vadoņiem» spaidu darbus un dažādus rikšu soda mērus. Bet pārējos 4. marta lēmuma parakstītājus, apmēram sešdesmit cilvēku, 30. aprīlī pie Cēsu baznīcas publiski pēra stingrā militārā apsardzībā, klātesot apkārtnes muižniekiem un no novada sadzītājiem zemniekiem. Valmierā eksekūcija notika 21. maijā. Apmēram divtūkstoš šeit sapulcināto zemnieku nespēja vienaldzīgi noskatīties, viņi sāka pretoties tiesai, mest uz to akmeņus. Tikai stipra karaspēka sardze tai

«No šā laika audzin aug tie mākuši, kas arī vienreiz! — vienreiz! muižnieku sauli pilnīgi aptumšos!»

J. Ruģēns

Laukums Cēsu Jāņa baznīcas priekšā.
Nezināma mākslinieka zīmējums.

reizē paglāba muižniekus. Vēlāk Braunam vairākkārt ar netikamu pārsteigumu bija jāatzīst, ka šādi sodi «jaunuma mazināšanai» nelīdz. Arī tie zemnieki, kam liekot nemierniekus sodīt, reizēm atsakoties viņus sist.

8. maijā dots rīkojums arestēt Zagatas Lauri. Bet tas neizdevās. 24. maijā Brauns ziņoja ķeizarienei, ka, pie Egles kroga aizurot Bogdanovu ar ceļabiedriem, pāris braucēju nemanīti izvairījušies un, domājams, atkal devušies uz Pēterburgu. Tiešām — novembrī galvaspilsētā ieradās Zagatas Lauris un Valmiermuižas Bisnieka Pēteris, atvezdami līdzī šeit publicētās sūdzības un dziesmas. (Iespējams, ka viņiem bija vēl citi lūgumraksti. Kāds Pēterburgas

Pātagas zemnieku sodīšanai muižās.

ierēdnis, īsi pārstāstot šo lietu, vēl atzīmējis — zemnieki lūdzot atbrīvot apcietinātos biedrus un sūdzoties, ka Vidzemes galmatiesā viņi noraidīti. Nav skaidrs, vai šie divi momenti tika izteikti mutvārdiem vai arī rakstveidā.¹) Acīmredzot Ķikuļa Jēkabs iesniegumus bija uzrakstījis maija beigās. Valmiermuižas sūdzībā vēl minēts 22. maijs — diena, kad spaidu darbos notiesātie aizvesti uz Rīgu. Bet tad traģēdijas izklāsts spēji apraujas, nojaušams, ka tas tapis drīz pēc notikušā.

Mārsnēniešu sūdzības faktus Ķikuļa Jēkabam pastāstīja visdrīzāk Zagatas Lauris un tā brālis Jēkabs. Kas varētu būt sniedzis ziņas Valmiermuižas pārsūdzības uzrakstīšanai, nav skaidrs. Dziesmas ir Ķikuļa Jēkaba patstāvīgi sacerētas. Dzejojumos it kā summējies tas, ko zemnieki rakstījuši sūdzībās, mutvārdiem izteikuši tiesām un komisijām, te ir visa viņu neciešami grūtā dzīve dzimtniecības jūgā, cīņu pieredze, centieni un mērķi. Ipaši jūtama dziesmu, tāpat abu lūgumrakstu motīvu un tematu radniecība ar pašām pirmajām Cēsu pilsmuižas sūdzībām. (Galu galā nav neiespējams, ka arī tās uzrakstījis Ķikuļa Jēkabs.)

Aprīnojami ir zemnieku cīnītāju neatlaidība pēc daudzajām neveiksmēm. Tā Zagaru Krišs, kas jau 1776. gada augustā pasniedza cēsinieku lūgumrakstus troņmantniekam, 1777. gada martā uzrakstīja

Bluķi jeb sieksta pie baznīcas.

¹ Centrālais Valsts seno aktu arhīvs, 7. f., 2. apr., 2493. l., 94. lp.

Baltijas ģenerālgubernators G. Brauns.
I. E. Mansfelda vara ģebums.

Ģenerālfeldmaršāls A. Goļicins.
A. Radīga vara ģebums.

jaunu iesniegumu un noorganizēja tā masveidīgu parakstīšanu. Zagatas Lauris pēc pirmā Pēterburgas brauciena neveiksmes pats devās ceļā. Bisnieka Pēteris tolaik bija trīsdesmit piecus gadus vecs vīrs, lasītpratējs. Pētera konfliktis ar muižu bija briedis jau sen. Saimniekodams palielā sētā ($\frac{3}{4}$ arkla vērtībā), viņš gadiem bija spiests sūtīt no savas saimes darba spējīgajiem vīriešiem uz muižu gandrīz ik dienas piecus kļaušniekus. Reiz mājā pat nav bijis cilvēku, kas varētu aizvest jaunuzdzimušu bērniņu uz kristīšanu. Par kādu pretošanās gadījumu muižas inspektors Pēteri bija sodījis ar pātagu. Bisnieka Pēteris arī bija viens no tiem, kas Lenču pasta stacijā nonāca pie Pāvela. Kad toreizējai Valmiermuižas dzimtļaužu sūdžibai nebija panākumu, tika uzrakstīta jauna¹ — šoreiz ģenerālfeldmaršalam P. Rumjancevam, kas Krievijā bija ieguvis turku kara varoņa slavu (šo iesniegumu nodot adresātam nepaguva). Pēc tam Bisnieka Pēteris gribēja sūdzēties Vidzemes galmatiesā, kur zemniekiem ierasties bija aizliegts. Nemieru laikā Bisnieka Pēteris bija divreiz sabijis apcietinājumā, tomēr atkal gāja uz Pēterburgu. Latviešu zemniekiem tā bija izmisīga cīņa ar mazu cerību uz panākumiem un lielu pārliecību par savu taisnību. Arī Ķikuļa Jēkabs piederēja pie šiem neatlaidīgajiem un rakstīja iesniegumus no

¹ Noraksts — Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 109. f., 3. apr., 634. l., 73.—76. lp.

jauna, kaut iepriekšējie bija jau muižnieciskās tiesas rokās. Zīmīgi — kad vieni nemiernieki tika izrauti no ciņas, viņu vietā stājās citi, kad viens novads pieredzēja nežēlīgas represijas, vadību uzņēmas cits. Tā Vidzemes nemieros notika pirmo reizi. Tas nozīmē, ka nepieciešamība cīnīties kļuva par vispārēju apziņu zemnieku vidū. Kad Zagatas Lauris un Bisnieka Pēteris ar jaunajiem iesniegumiem izgāja ceļā uz galvaspilsētu, nav zināms. Pēterim, tāpat kā citiem Valmiermuižas «vadoņiem», spaidu darbu sodu saīsināja uz trim mēnešiem,¹ tas varēja beigties septembrī, tāpēc jādomā, ka gājiens notika rudenī. Lauris un Pēteris novembra sākumā Pēterburgā iesniedza sūdzības un dziesmas ģenerālprokuroram (viņš bija visietekmīgākais varasvīrs senātā). Tās tika tūlīt nodotas Bogdanova lietas izmeklētājam ģenerālfeldmaršalam kņazam A. Goļicinam un vēlāk glabājās arhīvā līdz ar citiem izmeklēšanas dokumentiem.² Tur oriģināltekstus atrada vēsturnieks Margers Stepermanis 1958. gadā.

¹ Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 109. f., 1. apr., 94. l., 319. lp.

² Krievu vēsturnieks I. Sulģins jau pagājušajā gadsimtā publicēja dziesmu, sūdzību, vēstules un dažu G. Brauna ziņojumu krieviskos tulkojumus (Шульгин И. П. Волнения крестьян в Лифляндии в 1777 году. — В кн.: Кашпирев В. Памятники новой русской истории, т. I. СПб., 1871, с. 17—38), taču autoru nezinot, Ķikuļa Jēkaba vārdu pat neminot, ar daudzām neprecizitātēm un nepareizībām. Piemēram, Valmiermuižas iesnieguma beigu daļu viņš iespiedis kā atsevišķu īsu sūdzību. I. Sulģina publikāciju izmantojis J. Zutis darbā «Baltijas jautājums XVIII gadsimtā» (R., 1951, 341.—342. lpp.). Uz J. Zuša pārstāstu atsaukušies daži vēlāki autori. I. Sulģina publikācijas neprecizitātes novedušas pie nepareiziem secinājumiem par notikumu un tekstu hronoloģiju gan M. Stepermani (viņa grāmatā «Zemnieku nemieri Vidzemē 1750—1784». R., 1956, 191.—204. lpp.), gan šīs apceres autoru (Apinis A. Ķikuļa Jēkaba dziesmas 1777. gadā. — Grām.: Latvijas agrārās vēstures jautājumi, I. R., 1973, 3.—43. lpp. (Pētera Stučkas Latv. Valsts univ. Zinātniskie Raksti, 168. sēj.)).

Senāta ēka Pēterburgā. J. Vasiļjeva vara grebuma fragments.

«Nerunājot par to, ka latvietis
pats izgatavo visādus
mājsaimniecības un zemkopības
rīkus, izņemot dzelzs
izstrādājumus, viņu vidū ir
daudz visāda veida amatnieku,
kas gandrīz visi bez apmācības
kļuvuši par tādiem un ko bieži
pamatoti vērtē augstāk par
vāciešiem.»

G. Merķelis

2

Bet nu par Ķikuļa Jēkabu¹. No biogrāfiskajām ziņām, īstenībā tikai drumslām, noprotams, ka Jēkabs dzīvojis stabilu, nodrošinātu dzīvi. Viņš bija saimnieka vecākais dēls Smiltenes draudzes Blomu muižas Ķikulī. (Ziemeļvidzemē mājvārdi mēdz būt vienskaitlī, tā arī «Ķikulis». Tāpēc gramatiski pareizā forma — Ķikuļa Jēkabs.) Viņš dzimis 1740. gadā, tātad dramatisko notikumu laikā bija trīsdesmit septiņus gadus vecs. Tēvu sauca Mārci, māti — Annu. 1768. gadā Jēkabs bija apprecējis sievu Ģedu (dzimusi 1748. g.), viņiem vēlāk bija četri bērni: dēli Dāvids un Pēteris, meitas Liene un Zuzanna (dzīvē toreiz teica — Dāvis, Zane). Jēkaba vecāki nav pratuši lasīt, bet Jēkabs, viņa sieva, viņa brāļi, māsa un jaunākās paaudzes atzīmēti par lasītpratējiem.²

Jēkabs piederēja pie amatniekiem, kādu bija daudz Smiltenes, Raudas un citos Vidzemes vidienes novados, viņš bija audējs. Par to liecina nejauši saglabājies ieraksts Ozolmuižas audēja Miķeļa audumu paraugu krājumā: «Šī grāmata pieder Lapjār muižas vēveram Miķelam, un Blomenhoff Ķikul Jēkabs ir viņa meistars. Anno 1771. janāri 18 dien.»³ Tātad Miķelis mācījies pie Jēkaba. Lapjārmuiža — Ozolmuiža — atrodas apmēram sešdesmit kilometru no Ķikuļa; spriežams, ka Jēkabs bija slavens amata pratējs, ja mācekļi nāca no tāda attāluma. Miķelis audumu rakstus droši vien nozīmēja no Jēkaba paraugiem. Ornamentu motīvus lauku audēji mēdza patapināt no pilsētu meistariem vai ceļojošiem amatniekiem; Vidzemes vidienē izplatījās Cēsu latviešu audēju paraugi. Audēji ražoja tirdzniecībai, izvadāja savus audumus plašākā apkārtnē, bieži iebrauca arī Rīgā. Tas bija kustīgs zemnieku slānis, kurā dzīvi cirkulēja infor-

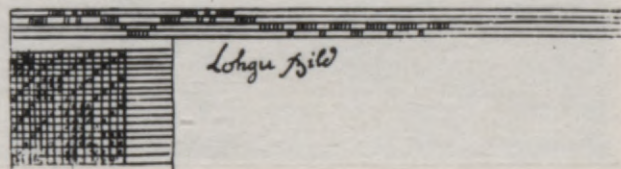
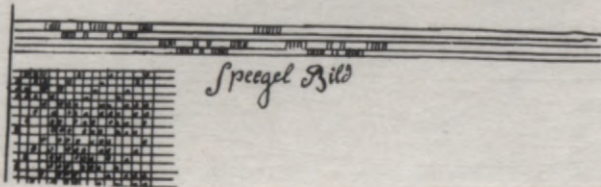
¹ M. Stepermanis sākumā domāja, ka vienu dziesmu sadzejojis Zagatas Lauris (Stepermanis M. Pirmās latviski rakstītās zemnieku sūdžibas 1776.—1777. gadā. — Zvaigzne, 1959, № 1, 14.—15. lpp.), vēlāk kopā ar šīs apceres autoru noskaidroja īsto sacerētāju — Ķikuļa Jēkabu. Kādā vietā M. Stepermaņa grāmatā «Zemnieku nemierni Vidzemē» Jēkabs aplam nodēvēts par muižas rakstvedi, jo I. Sulgins bija nepareizi izlasījis vārdu «решрырег» (hernhūtietis).

² Ziņas Smiltenes draudzes mācītāja piezīmju grāmatā (Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 6737. f., 1. apr., 4. l., 66. lp.).

³ P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Zinātniskajā bibliotēkā, PL III/4.

Šī grāmata pieder Lapjār Muižas
Vehveram Miķelam
un Blomenhoff Ķikul Jēkabs ir viņa
Meistars
Anno 1771. janari 18 Den

Ozolmuižas Miķeļa ieraksts audumu
paraugu grāmatā.

mācija, cilvēki iemantoja plašāku redzes loku. Amatnieki tolaik parasti bija turīgāki par pārējiem dzimtcilvēkiem, kur nu vēl prasmīgs meistars. Blomi piederēja kronim, un šādās muižās klausas tomēr ar t. s. ekonomijas reglamentu bija stingrāk normētas, ļaudis dzīvoja labāk nekā privātajās. Visi šie apstākļi liek secināt, ka laikam gan Jēkabam nebija tiešu iemeslu piedalīties nemieros. To viņš darīja, acīmredzot solidaritātes mudināts. Tāds jau vispār bija kroņa zemnieku noskaņojums (atcerēsimies — arī māršnēnieši un mūrmuizieši bija kroņa ļaudis). Ne tik ļoti nomākti, viņi it kā redzēja tālāk, labāk izprata dzimtcilvēku juridisko stāvokli, mērķu kopību, tāpēc gāja zemnieku kustības priekšpulkā.

Ķikuļa Jēkabs bija ievērojams cilvēks, pazīstams visā Vidzemes vidienē — citādi vis apcietinātie nemiernieki no cita novada nebūtu iedomājušies saukt viņu talkā. Rakstos Jēkabs tiešām bija rūdīts. Tas noprotams gan no rokraksta ar profesionālu iemaņu iezīmēm, gan no mākas sūdzībās formulēt domu lietišķīgi, loģiski, pat ar kāpinājumu psiholoģiska efekta dēļ, bet dziesmās izteikties dažādos poētiskos stilos. Jēkaba sacerējumi rāda, ka viņam bija pietiekams priekšstats par valsts aparāta hierarhiju, noteiktas ziņas par nesēnājiem notikumiem valdnieku ģimenē un par tās gaidāmo pleaugumu (laikā, kad latviski neiznāca neviens laikraksts, Vidzemē pat ne kalendārs!). Viņš pārzināja administratīvo sistēmu un diezgan labi šo to no lietvedības prakses, kā liecina viņa lietotie iestāžu sarakstē un dokumentācijā standartizētie franču, latīņu izteicieni, saīsinājumi. Jēkabs mācēja vācu valodu, jo vēstules aploksni, melldiju nosaukumus dziesmās un atsevišķus vārdus sūdzībās viņš

Audumu rakstu paraugi Ozolmuižas Miķeļa grāmatā — «spieģeļa bilde» un «logu bilde».

Prospect von Lappier 103 Hertl von Luga, aus einem Hofen in demdaben befindlichen See Ao 1793.
 Man sieht hier oben das Landhaus, hinter demselben ein Garten mit die Gartenlaube der freywilligen
 Gesellschaft, über dem Landman das Dach des großen Hauses, am Ende des Gartens, das an das Hofen, die
 Wohnung des Hofmanns, in welcher sich die Volksschule befindet, darunter die Dorfburg mit die Landwehr, ganz
 die andere Seite, dem Aufseher zur Linken das Amtshaus. Einem andern Prospect dieses Hofes ist S. 141.

Ozolmuiža. J. K. Broces zīmējums.

uzrakstījis vāciski gotiskā kursīva burtiem. Ar kādiem kultūras slāņiem, domu pasaulēm saskarties Jēkabam bija palīdzējusi vācu valoda, varam tikai minēt.

Gan savas tuvākās apkārtnes ikdienējai garīgajai pieredzei, gan tam mazumiņam, ko mācīja toreizējās primitīvās latviešu skoliņas, Jēkabs bija pāraudzis tālu pāri. Viņa vērtību skala, kā izlobāms teksts un liecībās, sniedzās no ekonomiski nodrošinātas eksistences līdz sociālajam taisnīgumam kā principam, no dziļi humānas atieksmes pret sievieti un bērnu, no savdabīga zemnieciska lepnuma, kad sods un bēdas tiek uzskatīti arī par kaunu, līdz dzimtcilvēka dzīvī pat pavisam neraksturīgajam militārā goda jēdzienam. Nevar novērtēt par zemu faktu, ka Jēkabs iejaucās cīņā nevis sākotnējā sajūsmas periodā, bet beigu posmā, kad cīnītājus jau skāra represijas. Ar savām zināšanām, neparastī plašo sociālo redzes loku un pilsonisko stāju viņš bija viena no izcilākajām personībām tolaik latviešu zemnieku vidū vispār.

3

Ķikuļa Jēkaba garīgais satvars bija veidojies hernhūtisma ietekmē. Viņš bija aktīvs brāļu draudzes loceklis.

Ap Jēkaba dzimšanas laiku no Vācijas un Čehijas Vidzemē iebruca daži sludinātāji, viņu ierosinātas, bija nodibinājušās hernhūtiešu brāļu draudzes. Hernhūtieši vienlaikus palika agrākās luterāņu baznīcas sastāvā. Valdošajiem slāņiem negaidot, brāļu draudzes bija spēji izplatījušās Vidzemes dzimtlauzu vidū. Tās bija demokrātiski

iekārtotas, bez mācītājiem. Paši latvieši cēla saiešanas namus un tajos rīkoja dievkalpojumus, paši bija teicēji un draudžu vadītāji. «Uz laukiem bija parādījies jauns spēks — organizēta zemniecība.»¹ (J. Zutis.)

Hernhūtiešu darbība un idejas uztrauca administrāciju un luterāņu baznīcas vadību. 1743. gadā brāļu draudzes tika aizliegtas. Bet slepeni tās darbojās arī turpmāk. Tāpēc 1764. gadā aizliegumu atcēla. Vidzemes hernhūtiešu vidū Ķikuļa dzimta bija ļoti ievērojama. Tā Jēkaba astoņus gadus jaunākais brālis Andžs² vēlāk kļuva par liela mēroga darbinieku brāļu draudzēs. 1788. gadā viņš uzcēla Ķikulī saiešanas namu un pat mītņi, kur apmetās visu Vidzemes austrumu novadu draudžu pārzinis.³ Tagad Blomu ciema Ķikulī dārzā atrodas akmens ar iekaltiem latviešu zemnieku 18. gs. rokrakstam tipiskiem burtiem un cipariem «AK 1781 ABLDR». (Hernhūtiešiem bija paradums rakstos dažas frāzes saīsināti apzīmēt ar šādām lielo burtu kopām.) Iekaltais teksts nav atšifrēts, tomēr acīmredzot saistīts ar Ķikuļa Andža darbību brāļu draudzē, varbūt ar kādas ēkas celšanu jau 1781. gadā. Andžs pieminēts vairākās hernhūtiešu biogrāfijās. 19. gs. pirmajā pusē draudzes locekļu atmiņā viņš bija kļuvis par leģendāru personību. «Veco Ķikulī» nosauca starp izcilākajiem «pirmajiem kopējiem», cildināja viņa neizsīkstošo rosību, vienkāršību, statot to pretī vēlāko darbinieku augstprātībai. Pie viņa «varēja tas visu sliktākais (vienkāršākais. — A. A.) pieiet ar lielu prieku, sirds drošību»⁴. Cieņu pret Ķikuļa Andžu raksturo arī fakts, ka kroņa zemnieki viņu ievēlēja no sava vidus par piesēdētāju Vidzemes Sirdsapziņas tiesā (tās uzdevums bija izskatīt pārsūdzības par pārāk bargiem sodiem, iztiesāt nepilngadīgo noziegumus, samierināt prāviniekus civillietās)⁵. Tur viņš sabija no 1784. gada līdz 1786. gadam. Krievijas valdība ieviesa zemnieku piesēdētāju institūtu Vidzemes tiesās 1783. gadā. Viņiem bija liela ietekme savā apkārtnē. Piesēdētāji ne tikai aizstāvēja kārtas biedrus, viņi nereti kļuva par pretmūžnieciskās ciņas aktivizētājiem un virzītājiem, tāpēc dzimtkungī dažādiem līdzekļiem centās tikt no viņiem vaļā. Kādā biogrāfijā⁶ atzīmēts, ka Ķikuļa Andžs esot bieži apciemojis brāļu draudzes sanāksmes Rīgā, Pārdaugavā. Runa ir par 18. gs. 80. gadiem, kad Rīgā dzīvoja biogrāfijas autori un citas viņu pieminētās personas, bet varētu būt, ka Andžs tur iegriezies arī agrāk. Šī īsā ziņa ir ļoti nozīmīga, jo dažāda rakstura vēstures avotos no viena gadu desmita uz otru parādās klajāki vai grūtāk atšifrējami norādījumi uz Rīgas latviešu un viņu draudzes noskaņojumu — īpašo tieksmi pēc neatkarības. Tā 18. gs. 40. gados draudzes vadītājs Jānis Steinhauers mēģināja atbrīvoties no mācītāju kontroles, varbūt pat atdalīties no oficiālās luterāņu baznīcas.⁷ 60. gados Steinhauera vadītā ciņa pret pilsētas varasvīriem par Rīgas latviešu ekonomiskajām

«Ko nu noturēsiet jūs vairs tos garus vienas tautas, kas tā jau nu ir, ka jau celties sāk, itin tāpat, kā tā jūra saturama nevaids.»

J. Pulans

¹ Zutis J. Baltijas jautājums XVIII gadsimtā. R., 1951, 166. lpp.

² Pēc Jēkaba nāves bijis par saimnieku Ķikulī, nodzīvojis līdz 1826. gadam. Kad 19. gs. 20. gados Vidzemē zemniekiem deva uzvārdus, Andža pēcnācēji nosaucās par Grīntāliem.

³ Brāļu unitātes arhīvs Hernhūtē (VDR), dokuments R. 19. G. a. 3, № 25.

⁴ Dzīves stāsts viena svētīga puīšu brāļa no tā Jūrmalas Andreja. — Grām.: [Everss G. Krājums. Viļķene, ap 1849]. Rokraksts V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, R X 35, 3, 2, 453.—457. lpp.

⁵ Šis tiesas dokumenti atrodas Latvijas PSR Centrālajā Valsts vēstures arhīvā, 6815. fondā, tajos ir vairāki Andža paraksti.

⁶ Podiņa Mārtiņš un Podiņa Maža. Dzīves stāsts tā brāļa Podin dišler Mārtin. Noraksts Birkavā, 19. gs. vidū. V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, R X 35, 1, 43, 10. lpp.

⁷ Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 237. f., 1. apr., 1. l., 203.—205., 309.—314., 575.—577., 585., 624. lp.; 2.1., 1177., 1194., 1198., 1201., 1230. lp.

Valmiera 1799. gadā. Rīga 1775. gadā.
J. K. Broces zīmējumi

Vidzemes Sirdsapziņas tiesas zīmogs.
J. K. Broces zīmējums.

tiesībām ritēja pilnā sparā, tā turpinājās vēl 70. un 80. gados. Ja šim grupējumam tuvs bija Andžs, tad iespējams, ka ar to kontaktos bija arī Jēkabs. Ķikuļa Jēkaba popularitāte Vidzemes vidienē izskaidrojama gan visvairāk ar viņa redzamo stāvokli hernhūtiešu aprindās.

Izcili svarīgs fakts — brāļu draudžu locekļi laika gaitā ar savām sastrādātajām zemes arāju rokām uzrakstīja plašu literatūru. Ķikuļa Jēkaba dziesmās šī rakstu kultūra daudzveidīgi reflektējusies. Tā maz pazīstama, tāpēc šķiet nepieciešams neliels ieskats. Turklāt pašu zemnieku raksti ir autentiskumā gluži unikāls materiāls tuvākai tā laika vienkāršo ļaužu psiholoģijas iepazīšanai.

Pēc rokrakstā saglabāto darbu grafoloģiskajām pazīmēm un citiem datiem redzams, ka hernhūtiešu rakstītāju bija desmitiem, visvairāk no saimniekiem un amatniekiem. Starp 18. gs. vidu un 19. gs. 70.—80. gadiem viņu rokraksti cirkulēja no draudzes uz draudzi, tika lasīti saiešanas namos aizrautīgam ļaužu pulkam priekšā un mājās vienatnē, klusu pārdomu brīžos. Hernhūtiešu grāmatās pirmo reizi izpaudās pašu latviešu — pie tam dzimcilvēku — literārā aktivitāte. Tā bija neatkarīga no kungu vēlmēm un pavēlēm, tā iedragāja vācu mācītāju monopolstāvokli latviešu grāmatniecībā, kurš bija ildzis kopš pašiem sākumiem.

Rokrakstu ārējo veidojumu — formātu, iesējumu, teksta izkārtotību — zemnieku rakstītāji daļēji patapināja no iespiestajām grāmatām, bet nostiprinājās arī patstāvīgas tradīcijas. Rakstu valodu varēja mācīties tikai no iespieddarbiem, tāpēc lietoja gan vācisko ortogrāfiju, gan vācu mācītāju izteiksmes veidu. Tomēr cauri lauzās pašu valodas izjūta, tautas dzīvā runa — neparasti atvasinājumi, idiomas, lakoniski teikumi, bagātīgo verbālo formu dinamisms. Kopumā tapa īpatnējs t. s. «veclatviešu rakstu valodas» paveids. To var uzskatāmi iepazīt Ķikuļa Jēkaba tekstos.

Brāļu draudžu rakstiem ir arī sava specifika: formulas un epitēti, kam vairs nav sākotnējās nozīmes, daži tradicionāli nozīmes pārnesumi, piemēram, salīdzinājumi ar gaismas parādībām («prieka saulīte»), ūdeņu un straumes priekšstati («bēdu un karstuma viļņi»). Ļoti populāras bija dziesmas, kas pavadīja ikvienu norisi gan sanāksmēs, gan ikdienā. Vājākiem dziesminiekiem izdevušās tikai fragmentāru priekšstatu virknes, talantīgākajiem doma vijas cauri visam dzejojumam. Literārie paņēmieni ir tādi paši kā prozā, tikai to koncentrēts vairāk:

Kā zibins spīd mans Jēzuliņš,
Kā ausekliņa spožumiņš (...)

Lai tās asras viļņu viļņiem
Plūdin plūst kā avotiņš (...)

Beļ es nezinu, kad es miršu,
Cik drīz vējš krata ziediņu (...)

Raksturīgie brāļu draudžu grāmatu tipi ir leģendiski sacerējumi, runas, dziesmu krājumi, hernhūtiešu biogrāfijas, draudžu hronikas un vēstures, visa hernhūtisma vēstures. Daļa šo rakstu tika tulkota no vācu avotiem, reizēm visai nozīmīgiem. Citus sacerēja paši zemnieku rakstītāji. Biogrāfiju, vēstures žanra tolaik latviešu valodā iespīestajā vācu mācītāju radītajā grāmatniecībā vēl tikpat kā nebija, leģendu gandrīz tāpat, arī pārējie paveidi stipri atšķīrās no iespiestā. Tādējādi hernhūtiešu raksti nāca ar jaunu formu un žanru daudzveidību, ar bagātīgu vēsturisko un literāro materiālu.

Hernhūtisma pamattēze — cilvēka vērtību nosaka tikai viņa jūtu un pārdzīvojumu spēks.

Se neġeld ļaužu godība,
Nedz kāda vieta, kur piedzimti,
Nedz cilts, tauta, nedz valoda.
Se viskautkāds ir līdzīgi (. .)¹

Ipaši tika uzsvērti tikumiska pilnveidošanās. Katram bija jāiztiesā sevi pašam, ētiku balstīja individa pašapziņā. Ideja, ka cilvēkiem šepat zemes virsū, negaidot viņpasauli, nepieciešams morāls atbalsts un līdzjūtība, lika nomāktajiem un pazemotajiem dzimtļaudīm it kā atplaukt. Tādējādi hernhūtisms un tā grāmatas patiesībā bija protests pret oficiālo luterānismu — «kungu baznīcu» ar tās autoritārismu, sauso dogmatismu, formālismu.

Sakarā ar Ķikuļa Jēkaba personības nobriešanu jāuzsver vēl kāds moments. Hernhūtisma vēstījošajā literatūrā latviešu priekšā pavē-rās gadu simti visās zemēs, kas bija pilni cīņu starp vājajiem un stiprajiem, starp pārliecību un varu. Vai nu tie bija stāsti par mocekļiem («asinslieciniekiem») senajā Romā, vai «ziņas no tās ve-cas brāļu draudzes», kur varēja lasīt par nepiekāpīgā Jana Husa nāvi ugunssārtā 15. gadsimtā un daudzus līdzīgus notikumus, vai nesenākas pagātnes ainas par vīriem, kas gājuši pie bendes bluķa, turēdami dārgus savus likumus, — tās bija dumpju un dumpinieku vēstures. Varas nesēji tajās pakļauti vienkāršo ļaužu morālajai tie-sai, tāpat oficiālā baznīca, kas izrādās ļaunākā no visām varām Citzemju brāļu un māsu biogrāfijās nereti satricinoši tēlotas viņu sadursmes ar valdošajiem uzskatiem un kārtību, netiek žēloti nedz lielkungi, nedz baznīckungi. Protesta spriegums pavīd arī dziesmās:

Seit taisnais neko cienīts top,
Seit varas darbi valda (. .)

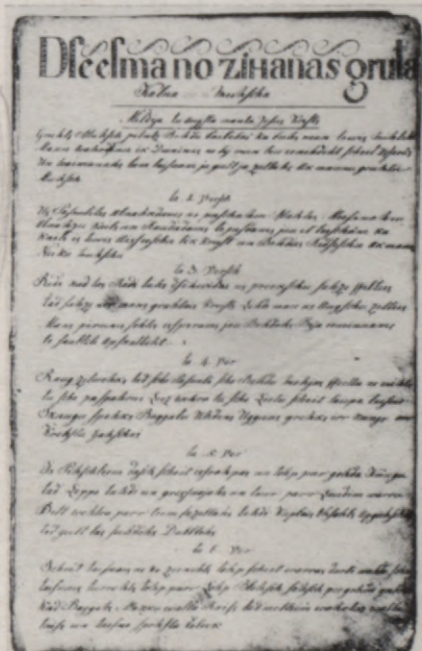
Te zudusi tā patiesib',
Tie melus vien še tausta.²

Lappuse no J. N. Ramaņa «Krusta skolas grāmatas» (1797), iespējams, autora paša rokrakstā.

Sadursmes pa lielākajai daļai beidzas traģiski, taču cīnītāji paliek nesalauzti. Hernhūtiešu ētiskajā ideālā asi iekonturējās jauna vērtība — gatavība uz upuri principa, pārliecības vārdā.

Tiesa, hernhūtisms sludināja arī atraušanos no šīs zemes dzīves, šis aizmetnis vēlāk pārauga sektantiskā svētulībā, kastu garā, visa pasaulīgā nosodījumā. Taču Ķikuļa Jēkaba dzīves laikā galvenais — «tie vairs nebija truli un stulbi dzimtcilvēki, bet cilvēki, kas apzinā-jās savu vērtību un sāka patstāvīgi domāt»³. Tāpēc draudžu locekļi aktīvi piedalījās zemnieku nemieru kustībā un lāgiem bija pat tās vadībā.

Brāļu draudžu rakstu tradīcijas vēl ilgi bija it kā augsne sociālā protesta izpausmei, no tām laiku pa laikam izauga antifēdāli poli-tiskās publicistikas un daiļliteratūras rokraksti. To vidū viens no

¹ [Hernhūtiešu dziesmu krājums. Zeltiņi, pēc 1788.] Rokraksts Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas rokrakstu nodaļas J. Mišņa sektorā, «Brāļu draudze I», 47. lpp.

² Ramanis J. N. Krusta skolas grāmata. 1797. Autogrāfs? Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas rokrakstu nodaļā, Ms 1065, 8. lpp.

³ Apcerējumi par sabiedriskās un filozofiskās domas attīstību Latvijā (līdz 20. gs. sākumam). R., 1976, 25. lpp.

Wahru Saesjānahm.
Mehs arī gahjam pahr
Daugawu pee Krafftin
Kohpā, kur Kikkal Anſche
mehs dauzreis apmekleja
un mehs ſwehtitas ſtundas
bauwjam. Tanni laikā
Loſkiel Tehtikt us Wahrejemi
siegahje, Kurru mehs ar dauz
no teem Wahrebedreem arī
mihleſtības aſarahn pawad
dijam. Ne ilgi pehr to laiku
muma bij jāset Stukmanegēks
epā, jo tur jauna mohdinaſihana
bij eſahkusees. Tas eſahkums
bij labs, arī no muifihas
labs pulrinſih us Saesjeha,
nahm nahre; bet eenaimechi
mehs pee Mahritaja ar
melloem ahschdēja, tā ka

pašiem pirmajiem bija Kikuļa Jēkaba dziesmas. Spilgtākie darbi tālākajā ritējumā bija J. Pulana «Stāsts tās latviešu tautas» (starp 1800 un 1819) — plaša Latvijas vēstures panorāma ar nežēlīgi asu dzimtniecības nosodījumu, J. Peitāna veiktais F. Sillera «Laupītāju» tulkojums (1818), kur labi saglabāts pret apspiešanu vērtais autora patoss, J. Ruģēna «Ar acīm redzēts ceļš uz Vidzemes debesīm» (1843) — nopietnas pārdomas par tālākās ekonomiskās un kulturālās attīstības ceļiem, K. Kaktiņa «Grāmata, ko brālis brāļam rakstīja» (1846) — pastāvošo netaisno likumu kritika no zemniecības pozīcijām. No tiem protesta izpausmes tradīcijas (nu jau bez hernhūtiskā seguma) pārmantoja 19. gs. otrās puses pretmuižnieciskā rokraksta publicistika, tās turpinājās līdz pat E. Veidenbauma «Gabalām iz tautsaimniecības» (1886).

Ķikuļa Jekabs nebija pirmais, kas latviski rakstīja zemnieku iesniegumus varas orgāniem. Bez iepriekš pārrunātajām 1776.—1777. gada nemieru sūdzībām jāpiemin, ka Kurzemē, kad tur 1763. gadā pēc ilgas prombūtnes atgriezās hercogs Ernsts Johans Bīrons, daudzi dzimcilvēki iesniedza viņam lūgumrakstus. Četri no tiem, kas bija latviešu valodā, uzglabājušies. Atsevišķi zemnieki tajos žēlojas par savām smagajām kļaušām, Mazbērsteles Kļauču Hermanis lūdz iekārtot latviešiem skolas. Kāds anonīms Vidzemes zemnieks savukārt 18. gs. otrajā pusē lūdz viņa draudzes nederīgā skolmeistara vietā iecelt jaunu.¹ Sakarā ar mūsu tematu īpaši jāpievēršas kādai sūdzībai, ko Kurzemes zemnieki hercogam sacerējuši pantmērā. Pēc satura spriežot, tā radusies pirms 1769. gada. Notēlojuši savu grūto dzīvi, autori visai nekonkrēti lūdz hercogu apdomāt palīdzību.² Ieskatam sniedzam dzejojumu, transkribētu jaunajā ortogrāfijā:

Cienīgs lielskungs, zemes tēvs!
 Jūsu bērni lūdzam mēs:
 Ir dievs mums žēlīgs, žēlojiet Jūs!
 Dievs Jums atkal žēlīgs būs.
 Maizīt' mums nebūt nebūt,
 Ne zirgu mats iekš mūsu kūt'.
 Ne lopa spalv', te viss izkrit' (?),
 Ne gailis kas' pie vakar' ir rīt'.
 Apdziedāt var mūs' grūtumu;
 Mēs dzīvojam ar bailību.
 Daudz ēkas te sakrituš' stāv,
 Iekš tiem var dabūt savu nāv'.
 Tie meži, tie mums ir noliegt'.
 Ko būs mums darīt, vai būs bēgt,
 Vai pirkstos kost, vai pakšus kremt,
 Vai ūdeni to nāvi ņemt?
 Uz druvas nav neko uzvest,
 Kādus augļus tam būs nest?
 Iekš lūdiem mūs neielaiž,
 Tūdaliņ ar rikstēm graiž'.
 Tas pagasts tāpat jādod ir.
 Nevienš mums palīgu piešķir.
 Tie liecīb', tie mums grūti dar',
 Mums grūti spiež un dara var'.
 Kad mies' in kauli drebēt sāk,
 Kad tās domas mums uznāk —
 Vēders tukšs, miesas plik',
 Ak, dieviņ, dod, kad neapnikt'
 Mums mūsu dzīvīb'! Žēlīgs dievs,
 Tu savu žēlastīb' atgriez!
 Trīs gadus to jau gaidījām,
 In tomēr mēs neatradām.
 Dod zemes tēvam tādu prāt',
 Ar palīgu mums apdomāt.
 Tam princem šķiņķo jauno dēl',
 Te muižnieks in ar latviet's vēl.

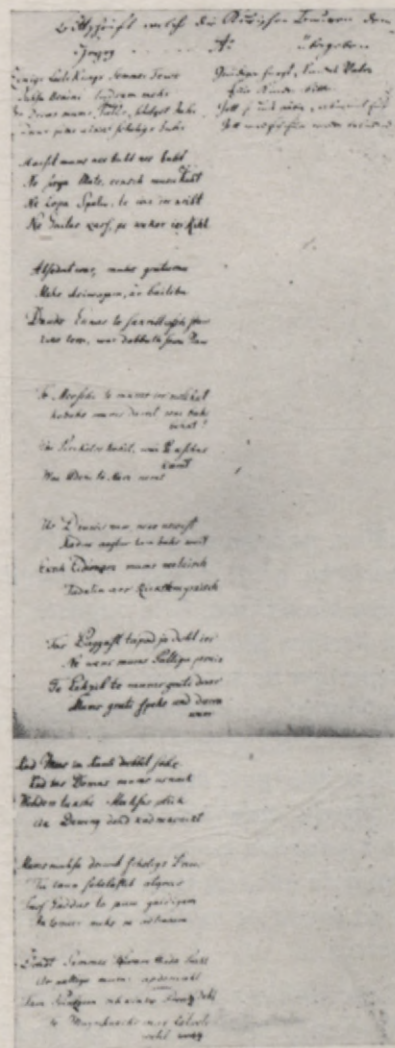
(Pagasts — nodevas, liecības — ārkārtas kļaušas, in — un.)

Jūtams, ka Ķikuļa Jekabs dažā ziņā turpina kādu iesniegumos parastu motīvu tradīciju. Tā izskan uzrunās, dieva piesaukšanā, pēcnācēju novēlējumos valdniekiem. Bet visi zināmie agrākie iesniegumi latviešu valodā ir bez literāras «aizmugures», radušies ikreizējai

¹ Stepermanis M. Dažas 18. gs. zemnieku sūdzības un iesniegumi. — Latvijas Vēstures Institūta Zurnāls, 1938, № 3, 433.—438. lpp.

² Iesniegumu norakstījis J. K. Broce (Brotze J. Ch. Livonica. XIV. Rokraksts Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas rokrakstu nodaļā, 242.—243. lpp.). Norakstā daudz kļūdu, kas apgrūtina pirmteksta rekonstrukciju.

Kurzemes zemnieku sūdzība dzejā
 hercogam J. K. Broces noraksts.

tīri utilitārai vajadzībai. Tas attiecas arī uz nule citēto lūgumu pantos. Turpretim Ķikuļa Jēkaba dzejojumos rezultējusies noteikta literāra «skola», manāma kolektīva prakse dzejas rakstīšanā.

Jēkabs acīmredzot ar hernhūtiešu dziesmu sacerēšanu bija nodarbojies labu laiku, un jānožēlo, ka tās diez vai kādreiz izdosies atrast. Viņš bija viens no brāļu draudžu literātiem. Bet ar saviem pēdējiem diviem dzejojumiem Jēkabs pavirzījies krietnu soli tālāk arī par viņiem. 1777. gadā rakstītajās Jēkaba dziesmās savijusies politiskā, tiesiskā, ētiskā, mākslinieciskā domāšana.

Sākot Ķikuļa Jēkaba sacerējumu analīzi, vispirms daži vērojumi par viņa valodu, jo šie teksti ir arī vērtīgs valodas pieminekļis.

Mums laimējies tai ziņā, ka Jēkaba dzejojumi un pārējie iesniegumi saglabājušies paša sacerētāja autogrāfā. Redzam viņa vīrišķīgo rok-rakstu, vērojam zināmu tieksmi uz kaligrāfiju. Vietām atsevišķus burtus viņš izzīmējis kā iespiestus. Varbūt šis grafiskums saistāms ar audēja amatā un audumu paraugu pārzīmēšanā izkopto ornamenta izjūtu? Jēkaba ortogrāfija ir samērā stabilāka, konsekventāka nekā citiem viņa laika zemnieku rakstītājiem.

Iepriekš raksturojām veclatviešu rakstu valodas paveidu tautas literātu darbos. Ķikuļa Jēkaba teksti interesanti tai ziņā, ka tie liecina — jau ļoti agrā šīs valodas formācijas periodā (tobrīd tai bija tikai gadu divdesmit trīsdesmit) viņš apzināti centās sekot kādām normām. Piemēram, Jēkabs tiši vairījies no savas izloksnes īpatnībām, atskārzdams, ka tās ir lokālas, nevispārinātas, — viņš raksta «apakš», nevis «apukš», «dabūjuši», nevis «dabūši», reizēm ģenitīva prepozīcijas vai noliegtos verbos lieto ar akuzatīvu, nevis ģenitīvu, piemēram, «priekš troni», «uz ko stāv», «neatrod palīdzību». (Neapzināti izloksne tomēr ielaužas: datīvs «virim», vokatīvi «māmi» un «dēli», formas «akmins», «otarnieks» u. c.) Tātad tobrīd rakstītāju izteiksmē normas bija jau radušās un kaut cik stabilizējās.

Sajā valodas slānī no ikdienas runas ieviesās daudz ļoti senas cilmes parādību. Sādi piemēri Jēkaba lietojumā ir īsā galotne vārdā «laudim», datīvs «tam knēzi», divskaitlis pie skaitleņiem «4 jūdži tālu», «nodot 6 maši» (tas mijas ar ģenitīvu «strādāja 4^{ru} nedēļu», «dod 4 un 6^{su} mārciņu linu»), līdzskaņu mikstinājums adverbos («gliši»), darbības vārdu formas «iraid», «vēlētum», pavēles izteiksmes galotne «-iet», lietvārds «vāce».

18. gs. daudzus vārdus pazina nozīmēs, kas atšķiras no mūsdienīgajām, piemēram, Jēkabam kādā vietā «pārdot» nozīmē «atdot», «vientiesīgs» — «taisnprātīgs», «gan» — «diezgan», «izvēlēts» — «atļauts», «pazaudēt» — «pazudināt». Laikmetam specifiska leksika ir «darbus klausīt» vai vienkārši «klausīt» ar nozīmi «veikt klausības» (turpretim nozīmē «paklausīt» šo vārdu vēl lietoja ar ģenitīvu — «klausīt kunga»).

Lasītājs būs ievērojis Jēkaba rakstos tādas savādības kā divskani pirms -j- («deijiet», «vajadzība»), pagātnes galotnes -e («uzņēme», «vedēm», «iesāce», «gāje»), bieži lietoto prepozīciju «iekš», īpašības vārdu nenoteikto galotni tagadējās noteiktās vietā — «treša ziema», «to istu», «savas miļas acis». Tās parasti mēdz uzskatīt par vācu mācītāju grāmatās ieviestiem izkropļojumiem. Tomēr vienkāršajiem rakstītājiem šīs parādības ir tik ļoti pierastas, ka vedas domāt — tās būs nākušas gan no tautas dzīvās runas. Tāpat organiski Jēkaba izteiksmē iekļaujas vajadzības formas «bija mums cirst», «būs tēva zemi aizmirst», «sievās būs raudāt». Bet prepozīcija «no» ar nozīmi «par» var būt aizgūta igauņos.

Vācu mācītāju latvisko grāmatu ietekme Jēkaba valodā ir neliela. Te pieskaitāms darbības vārdu pasīvs ar «no» («no dieva likts»), divkāršotā nolieguma atmetums («nevienu sieku atstāj»), izteiciens

*«Man, nabaga vīram, visai in
pārlietu grūti nākas, ka tagad
liela klausīšana, liels pagasts
in liecības jādara, ka es
nepatopu ne savu mājvietu
apkopt in savu zemi iestrādāt.
— — — Ka ir mani lauki
slikti noauguši bij, in to pašu
maģumu man jāpadod bij, kad
es tik saviem kungiem to lielo
pagastu atlīdzināt varēju, ka
man tagad ne maizes vairs
neva.»*

*Dzirciemnieks Janis sūdzībā
Kurzemes hercogam 1763. gadā*

«uz tādu vīzi». Turpretim šis tas patapināts no rakstiem vācu valodā un oficiālo dokumentu prakses, piemēram, vārds «*ķeizerlišks*» (vācu «*kaiserlich*»), īpašvārdi bez locījumu galotnēm («*Mārcenhof*», «*iekš Pētersburg*», «*Mārc meitas vīrs*», «*Zagat Laurs*»), izteicieni «*apakš Raunas baznīcas pieder*», «*apakš vakti palikt*». Pa kādam ģermānis-
mam ieviesies arī no latviešu ikdienas runas («*strāpe*», «*stellēt*», «*riktīgi*», īpaši tehniskie termini «*lons*», «*būmanis*», «*stendervērķi*», «*kortēlis*»).

Daudzi īpatnējie izteicieni publicējamās tekstos — «*vaidu laiki*», «*slapja laiks*», «*ko nu nāca rudens*», «*bijām mierā*» (t. i., «*mums bija miers*»), «*dabūja sava gala*», «*piedzīts malkas*», «*malka pūst kā cirsta*», «*visi ar vienu muti sacīdami*», «*klausīdams nevar viņa aizklausīt*» — ir tautas valodas dārgumi. Bet — to vairāk sūdzībās, mazāk dzejojumos, kam acimredzot pēc Jēkaba izpratnes vajadzēja būt «*literārākiem*». Dziesmās savukārt diezgan daudz pamazināmo vārdu, kas ir tipiska latviešu tautas dzejas iezīme. Sūdzību valodā jūtams īpatnēji spriegs domas ritms, teikumi bez darbības vārdiem tai piešķir sarunas ekspresivitāti, vijīgā teikuma priekšmetu maiņa pat vienā teikumā — dinamiskumu. Tas pats pavīd dzejojumu vietās, kur autors atsakās no tišas «*literarizēšanas*».

Ķikuļa Jēkabs stāv pašā latviešu rakstniecības sākumā. Mākslas dzeju viņš vēl nebija redzējis. Gan pāra gadu pirms tam Jelgavā un Aizputē bija izdotas mācītāja G. F. Stendera «*Jaunas ziņģes*» — pirmais laicīgais dzejoļu krājums latviešu lasītājiem. Taču no Kurzemes hercogistes toreiz Vidzemi šķīra valsts robeža, laicīgas grāmatas latviešu valodā vispār pirka gandrīz vienīgi mācītāji, un Jēkabs Stenderu nepazīna. Bet pret folkloru («*blēņu dziesmām*») hernhūtisms bija naidīgs principā. (Jaunlaiku tautās folklorā spēj kļūt par mērauklu rakstītājam dzejai tikai pēc tam, kad kāda sabiedrības daļa — inteliģence — apzinīgi, it kā no jauna apjēgusi folkloras vērtību. 1777. gadā latviešu tautas daiļrades vākšana vēl nebija nemaz sākusies.) Tāpēc folkloriski domāšanas un izteiksmes elementi Ķikuļa Jēkaba dzejojumos iekļuvuši, tikai autoram pašam neapzinoties. Un tā par paraugu Jēkabam varēja būt vienīgi tautas literātu pieredze vācu mācītāju sacerētās reliģiskās dzejas atdarināšanā.

Abās dziesmās ir diezgan daudz neveiklību, kādas vispār parastas tālaika vienkāršajiem rakstītājiem, — aplami uzsvāri («*Visūs, kas prēt šiem cēlās*», «*Un ār mūsū dārgām jaunām ķeizāram*»), galotņu strupinājumi, lāpāmie vārdi atskaņu dēļ (piemēram, «*klāt*», tikai lai dabūtu atskaņu izsaucienam «*māt!*»).

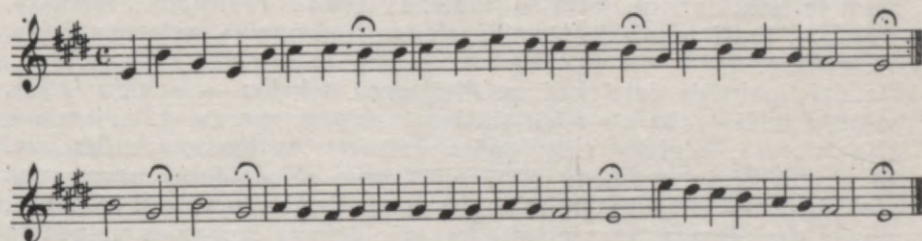
Bieži atkārtotās «*asaras*» un «*asariņas*», abstraktie morāles jēdzieni («*Bailes*, / *Bēdas*, / *Tricēšanas*, / *Apsmiešanas*»), kumulējumi («*goda tronī un krēslu*»), salīdzinājumi «*kronis spīd kā saul'*», «*bēdas nāk uz bēdām kā ar plūdiem*» ir tipiski hernhūtiska izteiksme. Toreizējā izpratnē tas viss piederēja pie literārās tehnikas. Bet vietām nozīmes pārnesumi ir no brāļu draudžu tradīcijas neatkarīgi un izdevušies ļoti zīmīgi — «*asaras par maizi*», «*mūsu mazi pupa bērni / Ar sāp' un bēdu pienu ēdināti*». Tāda pati leksika un tēlainība ir sūdzībās. Tur lietotās metaforas, šķiet, pašam Jēkabam iepatikušās. Bet spilgtajām, atmiņā paliekošajām abu sūdzību beigu gleznām — saule atnes jaunu dienu, aizbīda tumšos bēdu padebešus — pirmsākumi aizstīdz uz Cēsu pilsmuižas zemnieku iesniegumiem 1776. gadā.

Dziesmām par paraugu Ķikuļa Jēkabs izraudzījis divus korāļus, ko jau 17. gs. latviski pārtulkojis K. Firekers. Korāļa «*Kā spoži spīd mans Jēzuliņš*» vācu oriģinālu (tekstu un melodiju) 1599. gadā sacerējis Vācijas dziesminieks Filips Nikolai. «*Kā būs mums tevi teikt*» ir Dāvida 111. psalma (senebreju lirikas fragments no

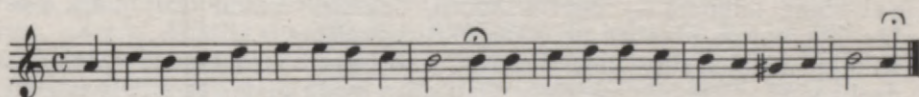
«*Es rakstiju kādas trīs stundas, bet tas laiks pārgāja kā viena minūte.*»

Hernhūtiētis
Podiņa Lauris

Bībeles) pārdzejojums, kam autors nav zināms, mūzika radusies acīmredzot reformācijas laikā 16. gs. sākumā vai vēl agrāk, viduslaikos. Jēkaba izvēle nav nejauša. Valdnieka slavinājumu viņš uzrakstījis barokāli krāšņā pantmērā, ar pacilatū melodiju:

Turpretim tautas bēdu stāsts izskan smagnējā strofā, senatnīgā minori sāpīgā melodijā ar šauru apjomu:

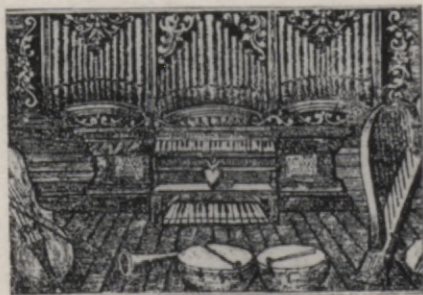

Tādējādi atkal, kā daudzreiz dažādu tautu vēsturē, korāļu melodijas kļuva par brīvības cīņas dziesmām.

Ķikuļa Jēkaba dzejojumos it kā sastopas divas pasaules izjūtas. Viena ir «dabiskā», «privātā», kas nešķiro sīko no lielā, fiziskās funkcijas no sociālajām (valdnieku slavinājumā apspēlētas dzemdību sāpes, otrajā dziesmā nesamērīgi izcelts bērnu raudāšanas motīvs). Tai pretmets ir «publiskā», sabiedriski centrētā ievirze, kas tiecas uz sistemātiski pārdomāto, vispārīgo, cildeno. Dzimst literārā domāšana jaunlaiku izpratnē. Divos gadsimtos pēc Ķikuļa Jēkaba latviešu literatūra attīstījusies tik ļoti strauji, ka būtiski mainījušies estētiskie kritēriji. Daudz kas, ko tagad uztveram kā nepoētisku (piemēram, «cilpošana» apakš bēdu nastām), Ķikuļa Jēkaba vidē nerosināja nekādas negatīvas vai komiskas asociācijas. Kas mums liekas pliekani nodrāzts (epitetu virtenes pirmajā dziesmā), toreiz bija pirmreizīgs un svaigs. Mēģināsim pārvarēt kritēriju barjeru, godprātīgi pacentisīmies iejusties tā laikmeta dzīves faktūrā!

Pēc satura pirmā dziesma ir slavinājuma panegiriks majestātei apzināti veidotā augstajā stilā (šis stils hernhūtiešu dzejā nebija pazīstams — kur Jēkabs tādu varēja apgūt?). Pēdējā pantā autors izsaka vēlējumu, lai valdniece pievērstos «Vidzemītes bēdu namam». Otrais dzejojums ar šo momentu sākas, tā abiem darbiem veidojot kompozicionālu veselumu. «Viena Vidzemes cietumnieku bēdu dziesma, iekš lielām bēdām un bailēm šinī 1777. gadā taisīta»¹ sūdz par ļaužu grūto dzīvi un kungu ļaunumu. Šis dzejojums ir īpaši interesants, tā iekšējā uzbūve labi pārdomāta. Septiņiem pantiem, kas ieturēti korāļu stilā, seko plašāka zemnieku dzīves panorāma. To Jēkabs glezno, kā «otas triepienus» izmantodams detaļas un samērā bagātīgus psiholoģiskus niansējumus. Kopsakarā tie iegūst īpašu nozīmīgumu kā poētiski simboli. Jo tālāk, jo viss kļūst konkrētāks, uzskatāmāks. Ķikuļa Jēkaba dziesmās pasaules redzējumam kalpo mākslinieciska kategorija — tēls. No lokāliem mikrotēliem

Erģeles — galvenais mūzikas instruments korāļu pavadīšanai. Kokgriezums pēc G. F. Stendera zīmējuma.

¹ Kā izriet no teksta, ar vārdu «cietumnieki» šeit domāti visi apspiestie zemnieki. Kamēr oriģināli un dokumenti nebija atrasti, literatūrā reizēm aplam tika apgalvots, ka dziesma sacerēta cietumā.

veidojas koptēls — bēdu nomāktā Vidzemīte. Notiek mazs brīnums: rakstītāja spalva it kā atraisās no konvencionālās izteiksmes pinekļiem, brīvi seko satrauktajai domai. Emocionalitāte, izteiksmes spēks un skaidrība sasniedz kulmināciju 24.—26. panta skanīgajās rindās, kur izteikta pārliecība, ka zemnieku posts tiks novērsts. Dzejojuma beigu daļā satraukums noplok, skan īsts korālis. Bet tagad, pēc jūtu viesuļiem, tā vienkāršība satricina, korāļa šķietamais bezkaislīgums ir kā daudz cietuša cilvēka sausās acis, kad asaru vairs nepietiek. Kopējā noskaņa ir reizē svinīga un sirsnīga.

Ķikuļa Jēkaba dzejojumi ne tuvu vairs nav vienpatņa hernhūtieša dialogs ar dievu par savām personiskajām emocijām. Jēkaba nozīme ir tā, ka viņš literārajā procesā nāca ar gluži jaunu saturu un jaunu jūtu pasauli. Un vēl — viņa dziesmās runā kolektīvs, tomēr Jēkabs nebija bezkaislīgs sekretārs iesniegumu uzrakstītājs, reljefi ir izpaušies autora vienreizība, viņa individuālais līdzcilvēku sāpju un cerību redzējums. Objektīvā īstenība, subjektīvais Jēkaba personības satvars un dziļais pārdzīvojums savijas un saplūst, un tieši šis nedalāmais tad arī ierosina lasītāja līdzpārdzīvojumu.

5

Ķikuļa Jēkabs sava laika un nākotnes priekšā ar dažām publicitātes iezīmēm (atbildību par teikto, gribu ietekmēt notikumu gaitu) risina kardinālas sociālas problēmas, tāpēc viņa dzejojumi ir arī latviešu sabiedriskās publicistikas agrīns iedīgļis. Tie ir svarīgi zemniecības pasaules uzskata un sabiedriskās domas dokumenti feodāli dzimnieciskās iekārtas krīzes periodā.

Lopu muiža — Griķi, piederēja Bērzmuižai Jaunpils draudzē.
J. K. Broces zīmējums

Jēkaba pasaules izpratne ir teistiska — dieva griba izšķir visu. Teisms bija reliģiskās ideoloģijas pamats, to 18. gadsimtā ar savu kritiku bija satricinājuši vēl tikai brīvdomātāji inteliģencē, un līdz vienkāršo ļaužu slāņiem šis satricinājums nekur Eiropā nebija nonācis. Tomēr dievs Jēkabam nav iracionāls spēks, tas brīžam parādās kā gluži ikdienišķīgs cilvēks, par kuru var pat pašaubīties («Ja paties' būs tas dieva prāts (..)»), brīžam — kā līguma partneris, ko var iekārdināt ar solījumiem (otrās dziesmas 32. pantā). Vidzemes posta vaininieki Jēkaba uztverē ir muižnieki, nekur viņš nesaka, ka tos būtu virzījis dievs. Zemnieka veselā saprāta priekšā teismam jāatkāpjas. Kungu negantība nav vis dieva uzlikts pārbaudījums, kas saskaņā ar baznīcas mācību pacietīgi jānes, bet patstāvīgi lemt spējīgu cilvēku rīcība, pret ko jācinās. Arī mācītāji Jēkabam nav simpātiski. Iesniegumos viņš tiem pārmet valdības rīkojumu negodīgu slēpšanu muižnieku labā. Un tā Jēkaba vīrišķīgajos dzejojumos galu galā ir ļoti maz kristīgas pazemības gara.

Duras acīs tas, ka Jēkabs domā valsts mērogos, jūtas par lielās Krievijas pavalstnieku. Viņam rūp tās labklājība, viņam ir savs valsts ideāls — «Zālamana miers un gods». Pie centrālās varas valdnieces personā viņš arī griežas ar lūgumu savaldīt dzimtkungus. «Iekš mūsu zemes ir zudušas ķeizarlišķas tiesas un likumi (..)», «(.) mēs jau priekš daudz gadiem no mūsu visciēnīgas un augstas ķeizarenas un mūsu visciēnīga un visaugsta ķeizera pavēlēšanām, žēlastībām un likumiem ne nieka nezinām (..)». Jēkabs un citi zemnieki pārliecināti, ka valsts institūtiem jāsarga pavalstnieku intereses un šai nolūkā jāregulē visu viņu rīcība. Šādu nostāju nedrīkstam ar vieglu roku nosodīt. Ka absolūtiskā vara, pildīdama savas pārvaldes funkcijas, var pat nonākt konfliktā ar muižniecību, to Vidzemes zemnieki bija piedzīvojuši reižu reizēm. Vēl pirms divpadsmit gadiem — 1765. gadā — pēc valdības pieprasījuma muižnieki bija spiesti noteikt kļaušu mēru. Tikai valdība šo regulatīvu izpildes kontroli toreiz uzticēja pašiem muižniekiem (tāpēc pareizi Jēkabs viņus raksturo par «zemes valdiniekiem»). Pirmā dziesma nekādā

Sieks, puspūrs un pūrs

ziņā nav tukšs slavas panegiriks, tai, tāpat kā abu sūdzību izvēr-
stajām beigu formulām, jāuzsver, ka valdībai ir vara arī pār muiž-
niekiem. Taču, ka ķeizariene nešaubīdamās atbalsta muižturus, ka
tieši viņa sūtījusi savus «virsniekus un zaldātus» apspiest nemierus,
to Jēkabs un viņa domubiedri neredz. Bet tā jau ir visas zemnieku
kustības tragika — patriarhālajā pasaules uzskatā kopš pirmsfeodā-
lisma laikmeta dziļi sakņoto «labā valdnieka» ilūziju pat konsek-
ventākie un gaišākie starp viņiem spēja pārvarēt tikai vairāk nekā
simt gadu pēc Ķikuļa Jēkaba.

Valmiermuižas dzimtcilvēku sūdzībā teikts: «(.) vīri top bez vai-
nas (..) iz savām tēvu tēvu mājām izdzīti.» Dziesmā šo motīvu at-
balso doma — muižnieki visiem līdzekļiem grib panākt, «Ka mums
būs mūsu tēva zemi aizmirst». Te pausta sensenā zemes strādātāju
pārliecība, ka viņiem ir tiesības uz šo zemi, kas mantota no iepriek-
šējām paaudzēm. Idejiskā un politiskā sadursme jautājumā, kam
nākotnē piederēs zeme — muižniekiem vai zemniekiem —, īsti iede-
gās tikai dzimtniecības atcelšanas priekšvakarā 19. gs. sākumā. Ķi-
kuļa Jēkaba nopelns ir tas, ka viņš šo problēmu atskārtis un arī
zemnieku prasību pēc zemes izteicis jau tik agrā cīņas stadijā.

Dzejojumu programma pirmajā brīdī var likties gaužām ierobežota
un naiva: ja «viscienīg' ķeizerene» redzēs Vidzemes ļaužu postu, ar
to pietiks, lai visu vērstu par labu. Bet konkrētajā situācijā patiesībā
tas nozīmēja ļoti daudz. Tobrīd zemnieki jau tiecās pēc dzimtniecības
institūta atcelšanas. Viņi «atsacīja tiem dzimtiemkungiem» un sevi
«nodevās ķeizariskam tronim». (To pašu nozīmē arī Valmiermuižas
zemnieku paziņojums tiesai: «Mēs esam viņiem pašiem (Katrīnai II
un Pāvelam — A. A.) savas grūtības sūdzējuši, un bez viņu visžē-
līga prāta mēs neko varam paņemties. Lai viņi (..) ar mums naba-
giem dara, kā viņu viscienīgam un visžēlīgam labam prātam pa-
tīk!») Valmiermuižas sūdzības beigas Jēkabs rakstīja, visas «Līfland
zemes» (Vidzemes) «pazudinātu ļaužu» vārdā lūdzot «atsvabinā-
šanu no cietumiem un no strāpēm, un no visām mūsu nenosaucamām
grūtībām», t. i., izteica prasību atbrīvot zemniekus tieši no muižturu
varas. Un dziesmās Jēkabs nerunā vis par ekonomisko stāvokli, bet
par nesamierināmo antagonismu, ko vēl akcentē ar motīvu — kungi
priecājas par zemnieku bēdām. Viņš arī te vēršas pret muižnieku
varu pašu, tātad pret dzimtniecības sistēmu. Tādējādi Jēkabs aplie-
cinājis, ka atbalsta zemnieku kustības visprogresīvākos, vistālejošā-
kos centienus.

Mērķa sasniegšanai Ķikuļa Jēkabs un viņa domubiedri izvēlējās mie-
rīgu līdzekli — lūgumu ķeizarienei. Bet starp nemierniekiem bija
arī daži radikālāki, ar dzelzaināku raksturu, piemēram, jau piemi-
nētais Jānis, kas teicās gan zinām, kā pašiem tikt galā ar muižnie-
kiem, ja tikai Vidzemē nebūtu karaspēka. Tagad no vēstures per-
spektīvas ir skaidrs, ka ne viens, ne otrs ceļš toreiz tiešus panāku-
mus dot nevarēja. Bet pati neatlaidīgā zemnieku cīņa, vienalga, kā-
dās formās ritēdama, ir viena no tām zemzemes urgām, kas skaloja
feodālās iekārtas pamatus un tuvināja tās sabrukumu.

Vēl kādā citā idejiskā aspektā Ķikuļa Jēkabs bija nostājies toreizē-
jās zemnieku kustības pašā priekšgalā. 1776. un 1777. gada nemieros
tieši dzima zemnieku interešu un cīņas vienotības apziņa. Ievēro-
sim — lūgumrakstos ieskanējās atziņa, ka māršnēnieši vai valmie-
rieši nav vienīgie cietēji. «Kātris muižnieks ar tiem ļaudim, kas viņa
rokā ir, dara, ko viņš pats vien grib.» Tāpat kā vairākas sūdzības,
arī Jēkaba dzejojumi uzstājas visas Vidzemes dzimtļaužu vārdā pret
visu kungu kārtu. Dziesmā zemniekiem «sirds ēdas / Par savu tēva
zem' un savām mājām, / Par draugiem tuviem un par tāliem». Mak-
simāli skaidra dzimtļaužu solidaritātes izpausme.

*«Neviens patriots nemil savu
tēviņu tik ļoti kā zemnieks
zemes gabaliņu, uz kura viņš
piedzimis, kuru viņa tēvs
iekopis un kurš viņam ik dienas
dod gabaliņu maizes, ko
ēst (..) Vai tad nebūtu
taisnīgi aiz cilvēciskuma jūtām
respektēt šo nevainīgo
uzskatu?»*

Publicists

H. J. Jannavs 1786. gadā

Rezumējot — Ķikuļa Jēkaba dzejojumi ir augsta virsotne 18. gadsimta latviešu zemniecības progresīvās sabiedriskās domas attīstībā. Nākamajam dzejniekam — Neredzīgajam Indriķim — augsti ideāli ir draudzība, sirsnīgas cilvēku attiecības («mīlība»), godīgums, izmīsiģi viņš laužas no skumjām uz prieku. Nevar noliegt Indriķa labāk izkopto dzejas formu,¹ patieso izjūtu vērtību, vērā ņemamo spēju izteikt pašam sevi. Bet sabiedrisko parādību skatījumā viņš ir kusls. Cik milzīgu gabalu šai ziņā Ķikuļa Jēkabs — zemnieku kustības ideologs — ir priekšā Neredzīgajam Indriķim!

6

Atgriezīsimies pie Ķikuļa Jēkaba un viņa cīņas biedru dzīves pagrieziena 1777. gadā.

Žagatas Lauri un Bisnieka Pēteri, kas bija noveduši dziesmas un lūgumrakstus Pēterburgā, novembrī apcietināja un senātā pratināja. Vidzemes muižniecība norādīja saviem komisionāriem Pēter-

¹ Neredzīgajam Indriķim šai ziņā jau bija uz kā balstīties — G. F. Stendera un A. J. Stendera dzeja.

Pavēle par Ķikuļa Jēkaba apcietināšanu. Tiek dots rīkojums apcietināt Cēsu pilsmuižas Rāmnieka Pēteri un nogādāt viņu Rīgā, saslēdzot dzelzīs vai siekstā; kreisajā augšstūrī norādījums to pašu attiecināt uz Blomu Ķikuļa Jēkabu.

In Simili mat: an das Gut
Blumenhoff imigen In
Karl's Kikull Jacob.

Ordre
an das Gut Wenden.

Einnahme wird das Gut Wenden be-
sondert, so gleich nach Empfang dinst, In
Kauf = Karl Peter gewisshen und gewisshob-
sen und an sifunnen Kaufs aufwens transport-
tiran zu lassen.

Da ein Kauf einnen Aufschub linst, so
müß einnen Transport mit Pfand und Wa-
gen gewisshen, und allen möglichen Precaution
genommenn werden, daß ein Karl nicht
über

burgā pār visām lietām gādāt, lai senātā netiktu pieņemti «pārsteidzīgi lēmumi». Komisionārs par pratināšanas iznākumu nebija drošs, tāpēc pieprasīja no Rīgas atsūtīt divsimt rubļu (muižniecība izteica gatavību summu vēl labprāt palielināt)¹, ar ko šo lietu «nokārtot»... Tie tomēr izrādījās nevajadzīgi. Sūdzēšanos arī Pēterburgas administrācija uzskatīja par tiešu dumpi. Lai zemnieki saprastu, ka ķeizariene neatbalstīs viņu «nepaklausības, pārdrošības un patvarības», t. i., centienus atbrīvoties no dzimtniecības, decembra sākumā tika nolemts Lauri un Pēteri sodīt jau Pēterburgā, pie tam ar pātagu,² un par to plaši izziņot Vidzemē baznīcās. Tas tika izdarīts. Pēc tam abus nelaimīgos nosūtīja Baltijas ģenerālgubernatora Brauna rīcībā. Janvārī divas svētdienas pēc kārtas publiski spīdzināja Laura brāli Jēkabu kā «vienu no negantākajiem kūdītājiem». Acīmredzot abi brāļi ar savu drosmīgo stāju sevišķi izcēlās. Visbeidzot Žagatas Jēkabu, Bisnieka Pēteri un Priedes Jāni nometināja Sāmsalā, bet Laura sievu un bērnus — Bērzaunes draudzes Grostonā. Par pašu Lauri ziņu trūkst, iespējams, ka viņš vairs nebija dzīvs.

Zīmīgi, ka rikojums par Ķikuļa Jēkaba apcietināšanu tika dots 20. maijā, gandrīz veselu mēnesi pēc pirmā izjukušā Pēterburgas brauciena. Acīmredzot aprīlī apcietinātie braucēji bija pratuši klusēt. Tika pavēlēts Jēkabu vest uz Rīgu saslēgtu dzelžos vai, ja tādu nebūtu, tad «ar labu garu siekstu pie abām kājām» — kā ļoti bīstamu noziedznieku.³ Kad isti Jēkabu apcietināja, nav zināms, bet 11. jūnijā viņš bija jau nopratināts. Pats Jēkaba pratināšanas un tiesāšanas protokols nav atrasts, kaut arī pastāv iespēja, ka nākotnē tāds

«Tauta vairs nav verdziski padevīgs suns, ko var ar silieniem dzīt važās. Tā ir tīģeris, kas klusās dusmās grauž savas važas un ar ilgām gaida to acumirkli, kad varēs tās saraut un savu kaunu nomazgāt asinīs. Neskaitāmas ir pazīmes, kas to vēsti, tāpat kā apakšzemes dunoņa vēsti zemestrīces tuvošanos.»

G. Merķelis

¹ Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 214. f., 2. apr., 75. l., 183. lp.

² Vissmagākais miesas sods Krievijā, pēc tā, ja nedomā eksekūcijas laikā, retais vairs bija ilgi dzīvotājs. Sk. 102. piezīmi.

³ Igaunijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs Tartu, 279. f., 1. apr., 550. l., 369. un 370. lp.

Majus 1777 370

*untwennget nutwifin, dafano ifno nufft zu nnn-
 lāsbiga Lūta zur Waufr mit zūgnen, und nennu bei
 un fisan nongandnu, au bngvnu Lūfnn gūtn Länglūfn
 Blätzn anzūlnngnn find. Riga dylod inn 20 Mai 1777.*

*Lampenhansen
 J. C. Frauendorf
 Secro.*

In das besagte Complot nicht glaubt, wenig Lügen zu
 können, so suchte er einen verschmitzten Schreiber, den publi-
 quen Blumenhoffschen Herrenhüter, Kickul Jacob,
 der sich selbst gestanden, daß weder er, noch das Gebiet,
 irgend einige Klage hätte. Dieser schrieb die Lüge wegen
 der fälschlichen Publication von der Kantzel, aus eigener
 Erfindung, nebst vielen andern Lügen, und zwar sogar
 selbst wider den Willen der übrigen Mitkläger.

Fragments no ģenerālgubernatora
 G. Brauna ziņojuma ķeizarienei
 1777. g. 11. jūnijā. «Da das besagte
 Complot nicht glaubte genug Lügen zu
 können, so suchte es einen
 verschmitzten Schreiber, den
 publiquen Blumenhoffschen
 Herrenhüter Kickul Jacob, der hier
 selbst gestanden, daß weder er noch
 das Gebiet irgend einige Klage hätte.
 Dieser schrieb die Lüge wegen der
 fälschlichen Publication von der
 Kantzel aus eigener Erfindung nebst
 vielen andern Lügen, und zwar sogar
 selbst wider den Willen der übrigen
 Mitkläger.»

var atrasties. Ir tikai Brauna 11. jūnija ziņojums carienei par ne-
 mieru gaitu. Attēlojis nemiernieku nodomu aprīlī griezties pie vald-
 nieces, Brauns turpina: «Tā kā minētais sazvērnieku pulks nebija
 pārliecināts, ka spēs pietiekami melot, tad tas uzmeklēja rūdītu rak-
 stītāju, kroņa Blomu muižas hernhūtieti Ķikuļa Jēkabu, kas šeit pats
 atzinās, ka nedz viņam, nedz novadam neesot nekādu sūdzību. Šis
 uzrakstīja melus par viltus sludināšanu no kanceles līdz ar dau-
 dziem citiem meliem pēc paša izdomas un pat pret citu sūdzētājos
 gribu.»¹

Kāds bija spriedums Jēkaba lietā, nav zināms. Taču Smiltenes mā-
 cītājs savā atzīmju grāmatā iepretim Ķikuļa Jēkaba vārdam stei-
 dzīgā, skrejošā rokrakstā pierakstījis: «Miris Rīgā cietumā.» Ieraksts
 nav datēts, bet tintes krāsa un spalvas asums ir tāds pats kā māci-
 tāja atzīmē par apmeklējumu Ķikuli 1778. gada 14. februārī (zinā-
 ma, kaut gan mazāka līdzība arī ar 1779. gada 19. februāra un 1783.
 gada 11. marta ierakstiem). Tātad visvairāk domājams, ka Jēkabs
 miris 1777. gada otrajā pusē. Pārlietu skops pret mums ir bijis mā-
 cītājs savā lakoniskajā piezīmē — varbūt viņš nav sīkāk zinājis Jē-
 kaba nāves apstākļus, varbūt nav gribējis tos izklāstīt. Ir vairākas
 iespējas: vai nu Jēkabs, pratīnot jeb fiziski sodot, tika pārlietu spī-
 dzināts (tiešus nāves sodus toreiz Krievijā nepraktizēja), vai neiz-
 turēja cietuma apstākļus, vai arī drīz nonīka spaidu darbos. Lai nu
 kā, ir skaidrs, ka par taisnības rakstīšanu Ķikuļa Jēkabs tika nomo-
 cīts.

Iekš cietuma jau daži ir pārdoti,
 No mocībām iekš mokām atkal likti (..)

Pēc Jēkaba apcietināšanas un nāves viņa ģimenei dzīve pavērsās
 skumja jo skumja. Tā izsekojama Smiltenes draudzes «baznīcas grā-
 matās» un «dvēseļu revīziju» (tautas skaitīšanas) aktos.² Savu

¹ Centrālais Valsts seno aktu arhīvs, 7. f., 2. apr., 2493. 1., 23. lp.

² Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 6737. f., 1. apr. 8. l.; 2. apr. 3., 4. un 5. l.; 199. f., 1. apr., 55. l.

№	Kukulis	Liene	gods	Laik	Locs	Īpašs	Nota
1770	Jak. Matuz 9	+	1770	...	Matuz	Matuz 4.25	
1771	Ramis 34	7974	+	1771	Ramis	Ramis	
1772	J. J. J. J.	+	1772	J. J. J. J.	J. J. J. J.	J. J. J. J.	
1773	P. J. J. J.	+	1773	P. J. J. J.	P. J. J. J.	P. J. J. J.	
1774	A. J. J. J.	+	1774	A. J. J. J.	A. J. J. J.	A. J. J. J.	
1775	P. J. J. J.	+	1775	P. J. J. J.	P. J. J. J.	P. J. J. J.	
1776	L. J. J. J.	+	1776	L. J. J. J.	L. J. J. J.	L. J. J. J.	
1777	Z. J. J. J.	+	1777	Z. J. J. J.	Z. J. J. J.	Z. J. J. J.	
1778	R. J. J. J.	+	1778	R. J. J. J.	R. J. J. J.	R. J. J. J.	
1779	P. J. J. J.	+	1779	P. J. J. J.	P. J. J. J.	P. J. J. J.	
1780	P. J. J. J.	+	1780	P. J. J. J.	P. J. J. J.	P. J. J. J.	

Zanīti Jēkabs nemaz nedabūja redzēt — viņa dzimusi 1778. gadā. Zane, tāpat vecākais dēls Dāvis tālākajos ierakstos neparādās, tādā miruši jau bērnībā. Liene (dzimusi 1773. g.), Pēteris (dzimis 1775. g.) atzīmēti starp skolēniem par «atraitnes Ģedas bērniem». Ģeda un Liene reižu reižēm gājušas pie dievgalda ar Ķikuļa saimi, bet — starp mājas kalpiem un vaļiniekiem. Atraitnes un viņu bērni toreiz tika pieskaitīti pie sociāli zemāka slāņa. Vai Jēkabs, rakstīdams rindas par nelaimīgajiem bērniem mātes miesās, par sievieti, kam «bēdas nāk uz bēdām kā ar plūdiem», paredzēja arī savas dzimtas likteni? Pēc 1795. gada Ģedas un Lienas pēdas dokumentos pazūd. Acīmredzot, Lienei aizejot uz kādām citām mājām par kalponi, arī vecajai Ģedai vairs Ķikulī nebija palikšanas. Pēteris Ķikuļa saimē redzams tikai pāra reižu, droši vien iztiku pelnīja citur. Viņš kaut kādā ziņā bija iemantojis muižas nelabvēlību, jo 1802. gadā tika nodots rekrūšos, divdesmit piecus gadus ilgajās karavīra gaitās svešumā, tātad arī īstenībā izrauts no dzīves. Tā šī ģimene, kas kādreiz bija pazinusi labklājību, izputēja galīgi.

Pirms aresta Jēkaba rīcībā bija diezgan laika, lai pārdomātu, ko teikt pratināšanā. Sai laikā viņš arī pieredzēja, kā Cēsīs un Valmierā tika sodīti nemiernieki. Nav šaubu, ka Ķikuļa Jēkabs bija apsvēris visu un pratināšanā rīkojās ar skaidru galvu. Un tur viņš paziņoja, ka esot rakstījis pēc paša vien izdomas un pret citu sūdzētājos gribu. No visas izmeklēšanas gaitas mums zināms, ka tā nebija taisnība. Jēkabs apzināti sevi upurēja, lai atvieglotu cīņas biedru likteni.

Gadsimtiem iesakņojusies feodāli patriarhālā vai reliģiskā morāle balstījās uz kārtas, korporācijas, konfesijas izstrādātām normām un šabloniem, kas regulēja cilvēku izturēšanos. Turpretim jaunlaiku dzīve liek indivīdam savu rīcību izlemēt pašam, uzņemoties par to arī atbildību. Ļoti pieaug personības iekšējo ētisko regulatoru, vērtību sistēmas nozīme. Jēkabs izvēles situācijā pārkāpa pāri parastajām normām un šabloniem. Pat brāļu draudžu rakstos, kur stāstīts par vīriem, kas gājuši nāvē pārliecības dēļ, nekur nav attēlota sevis upurēšana biedru vai tuvu cilvēku labā. Ķikuļa Jēkabam tas

Lappuse Smiltenes mācītāja piezīmju grāmatā. Pirmajā ailē mācītāja apmeklējumu datumi. Otrajā ailē mājas iedzīvotāji — saimnieks Mārcis, viņa sieva Anna, pirmais dēls Jēkabs, tā sieva Ģeda un bērni Dāvids, Pēteris, Liene, Zuzanna, saimnieka otrais dēls — vēlākais saimnieks Andžs, viņa sieva Kača, tālākie ģimenes locekļi. Trešajā ailē dzimšanas gadi. Ceturtajā ailē lasītpratēji. Pēdējā ailē iepretī Jēkaba vārdam piezīme «starb zu Riga im gefengniß» («miris Rīgā cietumā»).

bija pilnīgi brīvs, tikai viņa iekšējo vērtību diktēts lēmums, jaunlaicīgs personības pašatbrīvošanās akts. Jēkaba paziņojums — viņa muža pēdējā zināmā rīcība — apliecina ar toreiz parastajiem mēriem nemērojamu cilvēcisku lielumu. Tai brīdī Jēkabs bija pakāpies savas dzīves pašā kalngalā.

Senā 18. gadsimta notikumos, tā laika latviešu tautas dzīvē, kultūrā, psiholoģijā vēl atliku likām ir neizpētīta un nenoskaidrota, vēl daudz ko apjaušam tikai kā puskrēslā. Bet cauri šai sava laikmeta dūmakai pirmais latviešu dzejnieks Ķikuļa Jēkabs nāk mums pretī kā baltas gaismas kūlī, domas drosmes un cilvēka varonības apstapots.

VIETVĀRDI:

Auji — Aule. Blomi — Blumenhof. Brenguļi — Wrangelshof.
Cēsis — Wenden. Dzērbene — Serben. Egles krogs — Egle.
Kokmuiža — Kokenhof. Lenči — Lentzenhof. Mārsnēni — Mahrzen.
Mūrmuiža — Muremois. Rauna — Roneburg. Smiltene — Smilten.
Trikāta — Trikatēn. Valmiera — Wolmar. Valmiermuiža —
Wolmarshof. Vijciems — Wietzemhof.

Zemnieki darbā Strazdumuiža.
J. K. Broces zīmējums.

Plauja Trikātā. J. K. Broces
zīmējums.

Zemnieces Bīriņos, Straupē.
J. K. Broces zīmējums.

Vidzemes zemnieks pārguris atgriežas
no labības plaujas. T. Neiera vara gre-
bums.

Neyer sc. Dy 1803

Zemnieki Rūjienā. J. K. Broces
zīmējums.

Palsmanes zemnieks. J. K. Broces
zīmējums.

Liezēres zemnieki ziemas goda drānās.

Dzērbenes zemnieks.
J. K. Broces zīmējumi.

*Ein Bauer nicht minder
Ein Bauer auch reichlich*

Zemnieki Biriņos. J. K. Broces
zīmējums.

Zemnieki novāc sienu. J. K. Broces
zīmējums vara grebuma reprodukcijā.

Bīriņu zemnieks un zemniece.
Mazsalacietis. J. K. Broces zīmējumi.

Brāļu draudzes dibinātājs
N. L. Cincendorfs. *Nezināma
mākslinieka vara grebums.*

«Pirma pārbaudīšana uz vienu laiku
grāmatu tās draudzes dienu» —
N. L. Cincendorfa vēsturisks
sacerējums nezināma latviešu
hernhūtieša tulkojumā, Veismaņu
Brūnišu Mārča norakstā (1800).

Rīgas brāļu draudzes vadītāja
J. Steinhauera nams Ermeliņmuižā
(tag. Dziesmu svētku parka tuvumā).
Rīgas hernhūtiešu centrs Pārdaugava
no Dzegužkalna. *J. K. Broces
zīmējumi.*

Hermelingshof A. 1779

Die in diesem Lande befindliche, so von einem ehemaligen Herrn, zu dem Namen, fast, liegt unterhalb Liqa bei dem vormaligen
 Rappert, Garten an der Dina, in der Landrolle, ist es eines der 2 Gärten, welche, ist aber jetzt, sehr klein, und nicht mehr, allen
 Tage, der Erzeugung, Nahrung, vom Herrn, abzurufen. Gleich, neben, diesem, befindet sich, unterhalb, liegt, Müllershof, eine, fast, für, 11
 bis, zu, einem, Taschente, über, die, Dina, an, 1761, zu, dem, Verkauften, am, 15. Dec., 3, Meilen, entfernt, von, dem, Hof, unter
 dem, Herrn, am, 15. Dec., 1761, hat, sich, nicht, verändert, die, einige, Nebengebäude.

Aussicht nach der Stadt Liqa von dem Turm
 der Dina, im Jahre 1785.
 gezeichnet im May A. 1785.

a. das Schloss b. das Schlossgebäude c. das Grosse Schloss d. das Haus der Baronin Wolf e. das Schloss f. die Kirche, hinter welcher das neue Spielhaus
steht, g. das Haus für die 3. Infanterie mit einem Spiel des Daches, h. das Haus der Klübe. i. das Haus des wichtigen Marktmeisters Marnitz. k. die
Mühle des Gutes Rutzky. L. das Haus, in welchem man zwischen dem jüngeren Markt und dem alten Marktmarkt, d. bei einem Teil der ehemaligen Catharinen-Block.
Mit Kurgens hat diese Stadt, die jetzt ganz laub. folgende Häuser hatte, eines die vielen steinernen Häuser ein bei der Kirche bekommen, als
dann man darauf nicht mehr von verurtheilten Völkern der Längere, sagt, fliegen, die die steinernen Häuser wurden 1792 durch einen Erdbeben
das Kallfalter Browne eingestürzt.

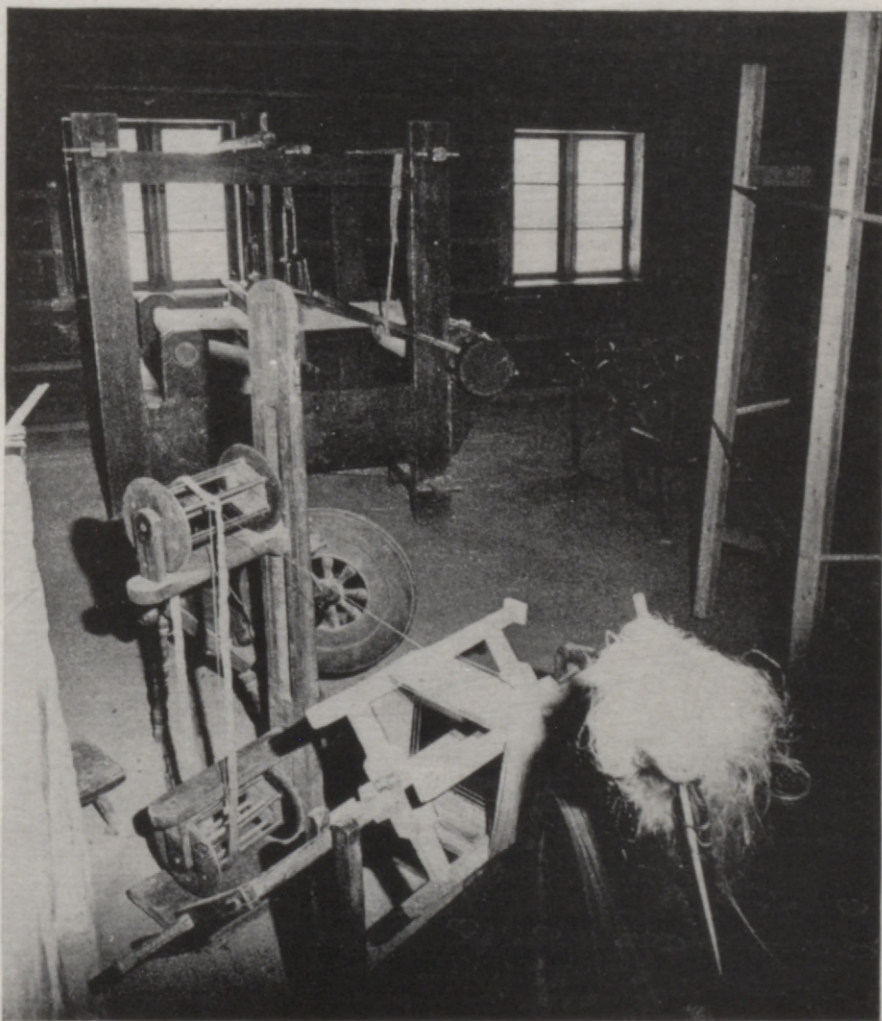
Zemnieces Vecpiebalgā. J. K. Broces
zīmējums.

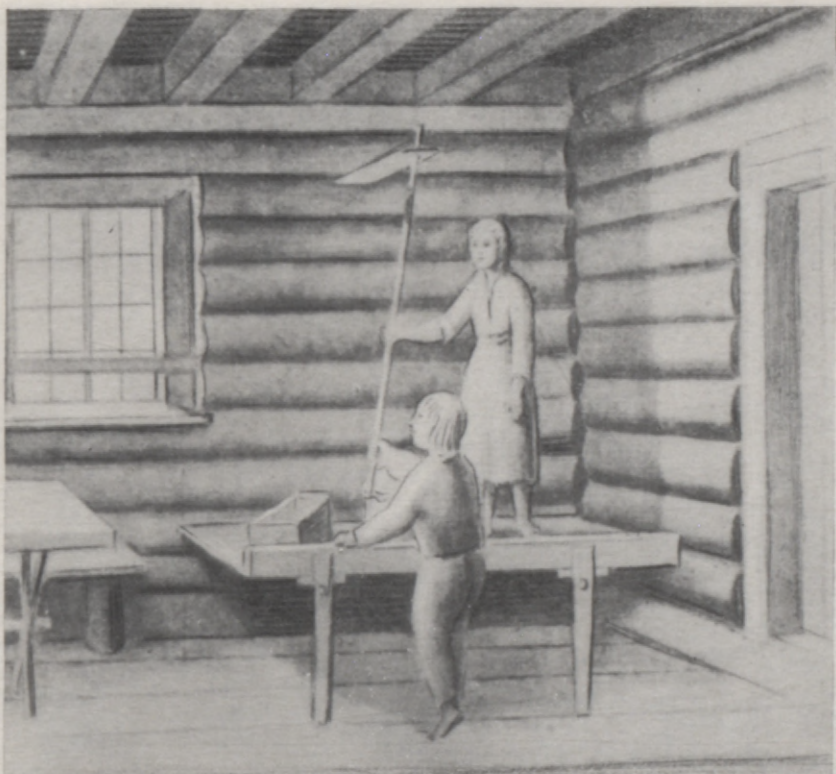
Zemnieki ceļā. J. K. Broces zīmējums
vara grebuma reprodukcijā.

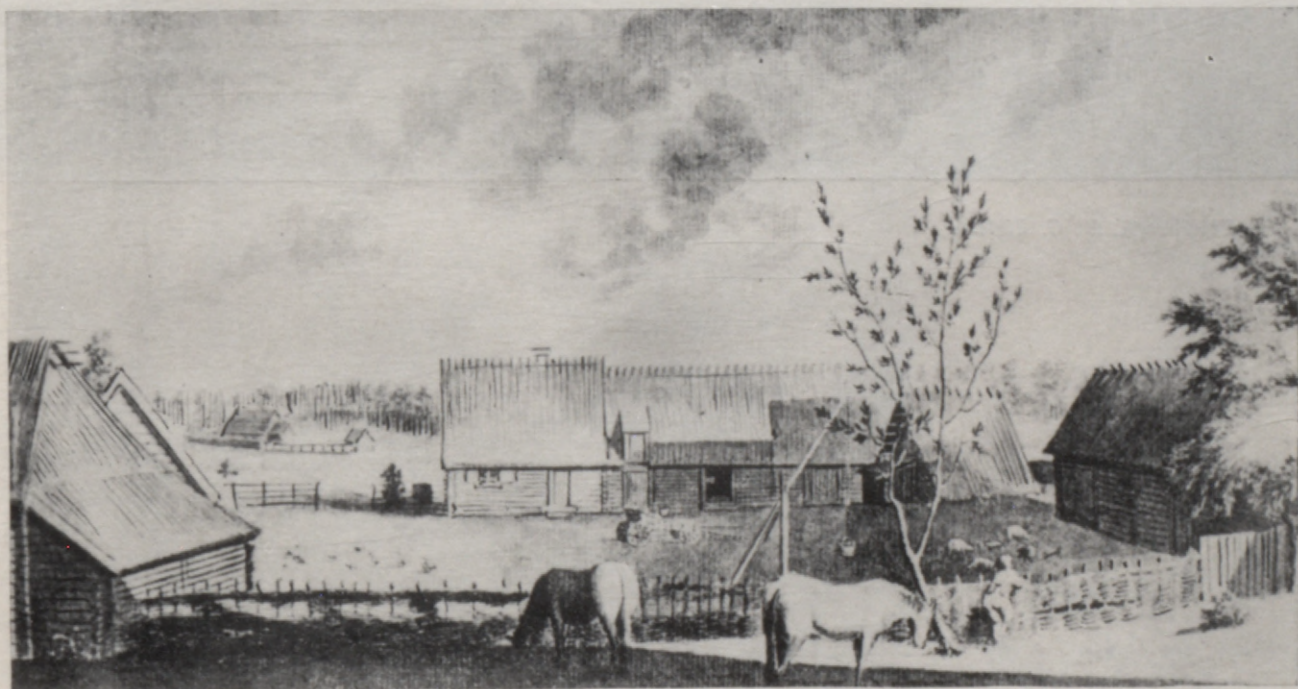
Krogs Vidzemē — Zirnītis pie Mālpils. J. K. Broces zīmējums.

Vidzemes audēja istaba ar titavām, ratiņu un aužamajiem stāviem.

Maltuve. Zemnieku mājas Zaslaukā.
J. K. Broces zīmējumi.

Ziemas pils Pēterburgā. M. G. Eihlera
vara grebums.

Karavīri Vidzemē: Rēveles pulka
grenadieris, Keksholmas pulka
virsnieks, Jeļeckas pulka kapteinis,
Našeburgas pulka kājnieks.
J. K. Broces zīmējumi.

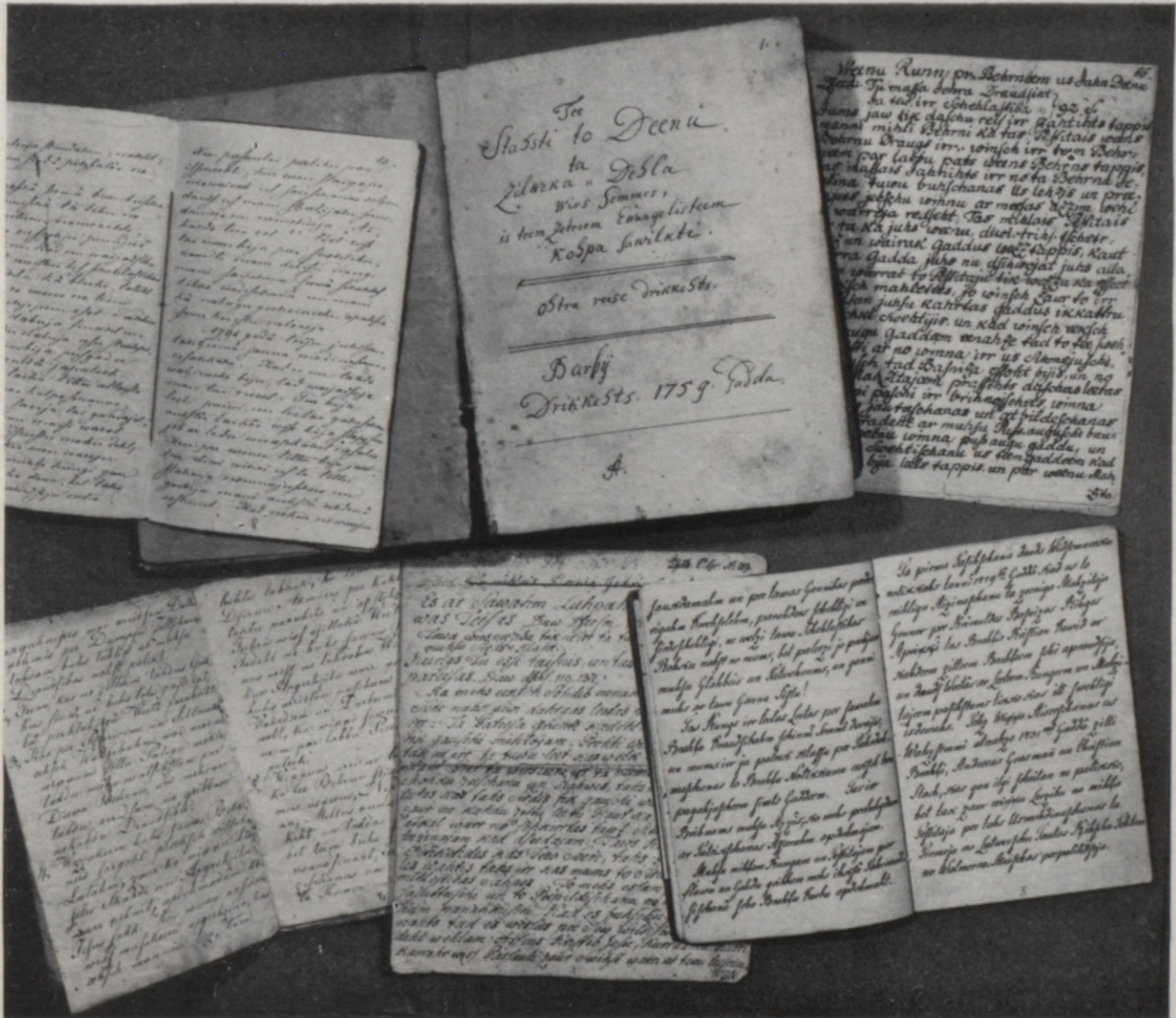
Rīgas Citadele, kur atradās arī
cietums. *J. K. Broces zīmējums.*

Akmens ar uzrakstu Blomu Ķikuļa
dārzā.

Brāļu draudzes saiešanas nams Plāņu
Mežulī.

Hernhūtiešu rokraksta grāmatas.

1. Jūrmalas Andreja dzīves stāsts (noraksts pēc 1875).
2. Cincendorfs N. L. Tie stāsti to dienu tā cilvēka dēla vīrs zemes (tulkojuma noraksts 1801).
3. Viena runāšana priekš bērniem uz Jāņa dienu (1766).
4. Draudzes likumi (noraksts 19. gs. pirmajā pusē).
5. Viena runāšana priekš mazpulciņa (18. gs. otrajā pusē).
6. Iksa pārraudzīšana to brāļu notikumu iekš tiem pagājušiem simts gadiem Vidzemē (noraksts pēc 1834).

Ķikuļa Jēkaba piemiņas akmens
Blomes ciema centrā, bijušās muižas
ēkas priekšā. Uzcelts 1977. gadā.

ILUSTRĀCIJU SARAKSTS

Talka Straupes draudzē. <i>J. K. Broces</i> zīmējums krājumā « <i>Sammlung verschiedener liefländischer Monumente (..)</i> » Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā	2—3
1776.—1777. gada nemieru vietas Vidzemē. <i>Shēmkarte</i>	92
Krievijas ķeizariene Katrīna II. <i>K. Votsonas vara grebums</i>	94
Krievijas trojmantnieks Pāvels. <i>G. Skorodumova vara grebums</i>	95
Laukums Cēsu Jāņa baznīcas priekšā. <i>Nezināma mākslinieka zīmējums</i>	96
Pātagas zemnieku sodīšanai muižās. <i>Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā</i>	96
Bluķi jeb sieksta pie baznīcas. <i>Latvijas PSR Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā</i>	97
Baltijas ģenerālgubernators G. Brauns. <i>J. E. Mansfelda vara grebums</i>	98
Ģenerālfeldmaršals A. Goļicins. <i>A. Radīga vara grebums</i>	98
Senāta ēka Pēterburgā. <i>J. Vasiljeva vara grebuma fragments</i>	99
Ozolmuižas Miķeļa ieraksts audumu paraugu grāmatā. <i>P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Zinātniskajā bibliotēkā</i>	100
Audumu rakstu paraugi Ozolmuižas Miķeļa grāmatā	101
Ozolmuiža. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	102
Valmiera 1799. gadā. Rīga 1775. gadā. <i>J. K. Broces zīmējumi</i>	104—105
Vidzemes Sirdsapziņas tiesas zīmogs. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	106
Lappuse no J. N. Ramaņa «Krusta skolas grāmatas» (1797), iespējams, autora paša rokrakstā. <i>Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā</i>	107
Podiņa Mārtiņa stāstījums par Ķikuļa Andža apmeklējumiem Rīgas brāļu draudzē. <i>Podiņa Mārtiņa dzīves stāsta noraksts V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkā</i>	108
Kurzemes zemnieku sūdžiba dzejā hercogam. <i>J. K. Broces noraksts</i>	109
Erģeles — galvenais mūzikas instruments korāļu pavadīšanai. <i>Kokgriezums pēc G. F. Stendera zīmējuma «Kurzemes jaunā un pilnīgā dziesmu grāmatā» (1754)</i>	112
Lopu muiža — Griķi, piederēja Bēzrmuižai Jaunpils draudzē. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	113
Sieks, puspūrs un pūrs. <i>Latvijas PSR Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā</i>	114
Pavēle par Ķikuļa Jēkaba apcietināšanu. <i>Igaunijas PSR Centrālajā Valsts vēstures arhīvā</i>	116—117
Fragmenti no ģenerālgubernatora G. Brauna ziņojuma ķeizarienei 1777. g. 11. jūnijā. <i>Centrālajā Valsts seno aktu arhīvā</i>	118
Lappuse Smiltenes mācītāja piezīmju grāmatā. <i>Latvijas PSR Centrālajā Valsts vēstures arhīvā</i>	119
Blomu, Mārsnēnu, Cēsu apkaime 18. gs. nogalē. <i>Fragmenti no atlanta: Mellin L. A. Atlas von Liefland (..) Riga — Leipzig, 1798</i>	121
Vidzemes muižas — Stukmaņi un Vecsalaca. <i>J. K. Broces zīmējumi</i>	122
Zemnieki darbā Strazdumuižā. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	123
Pļauja Trikāvē. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	124
Zemnieki darbā Strazdumuižā. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	123

Vidzemes zemnieks pārguris atgriežas no labības plaujas. <i>T. Neiera vara grebums grāmatā: [Petri J. Ch.] Neue Pittoresken aus Norden. Erfurt, 1805</i>	125
Zemnieki Rūjienā. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	126
Palsmanes zemnieks. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	126
Liezēres zemnieki ziemas goda drānās. Dzērbenes zemnieks. <i>J. K. Broces zīmējumi</i>	127
Zemnieki Bīriņos. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	127
Zemnieki novāc sienu. <i>J. K. Broces zīmējums vara grebuma reprodukcijā grāmatā: Hupel A. W. Topographische Nachrichten von Lief- und Ebstland. R., 1777, Bd. 2</i>	128
Bīriņu zemnieks un zemniece. Mazsalacietis. <i>J. K. Broces zīmējumi</i>	128
Zemnieces Vecpiebalgā. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	129
Zemnieki ceļā. <i>J. K. Broces zīmējums vara grebuma reprodukcijā</i>	129
Krogs Vidzemē — Zirnītis pie Mālpils. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	130
Vidzemes audēja istaba ar tītavām, ratiņu un aužamajiem stāviem. <i>Latvijas PSR Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā</i>	130
Maltuve. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	131
Zemnieku mājas Zaslaukā. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	131
Ziemas pils Pēterburgā. <i>M. G. Eihlera vara grebums</i>	132
Karavīri Vidzemē. <i>J. K. Broces zīmējumi</i>	133
Rīgas Citadele, kur atradās arī cietums. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	133
Brāļu draudzes dibinātājs N. L. Cincendorfs. <i>Nezināma mākslinieka vara grebums grāmatā: Spangenberg A. G. Leben des Herrn Nicolaus Ludwig Grafen und Herrn von Zinzendorf und Pottendorf. S. 1., [1772], T. 1</i>	134
«Pirma pārbaudīšana uz vienu laiku grāmatu tās draudzes dienu» — N. L. Cincendorfa vēsturisks sacerējums nezināma latviešu hernhūtieša tulkojumā, Veismaņu Brūnišu Mārča norakstā (1800). <i>V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkā</i>	134
Rīgas brāļu draudzes vadītāja J. Steinhauera nams Ermeliņmuižā (tag. Dziesmu svētku parka tuvumā). Rīgas hernhūtiešu centrs Pārdaugava no Dzegužkalna. <i>J. K. Broces zīmējumi</i>	135
Cēsis 1793. gadā. <i>J. K. Broces zīmējums</i>	136—137
Akmens ar uzrakstu Blomu Ķikuļa dārzā	138
Brāļu draudzes saiešanas nams Plāņu Mežulī (tagad Latvijas PSR Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā)	138
Hernhūtiešu rokraksta grāmatas. <i>V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkā</i>	139
Ķikuļa Jēkaba piemiņas akmens Blomes ciema centrā, bijušās muižas ēkas priekšā. Uzcelts 1977. gadā	140

ĶIKUĻA JĒKABS, VĒSTURE, LAIKS . . .

Vēsture uzspiež cilvēkam savu dzelzaino gribu. Bet cilvēks nav nepēcīgāks par vēsturi — ar savu rīcību viņš to bagātina, atdod personības vienreizīgo, neatkārtojamo saturu kopējam procesam. Šī grāmata iecerēta par pieminekli cilvēkam, kas vēsturei atdeva sevi visu, bet nākamajām paaudzēm palika nezināms gandrīz divsimt gadu. Latviešu dzimtzemnieks un audējs, kam pat nebija uzvārda, vienkārši gribēja palīdzēt citiem tādiem pašiem dzimtļaudīm, viņu vārdā sacerēja lūgumrakstus ķeizarienei Katrinai II, pievienoja tiem vēl divus dzejījumus, kas plūduši no satrauktas sirds dziļumiem, un tā kļuva par zemnieku tiesību cīnītāju. Vai tikai notikumu gaitas virzīts?

Ķikuļa Jēkaba rakstītajās sūdzībās īpatnējā senās rakstu valodas un ikdienas runas sakausējumā 18. gadsimta beigu cēliens dzimtniecības nomāktajā Latvijā izrisinās mūsu acu priekšā kā dokumentāla kinolente. Tur muižtura nepiepildāmo iegribu dēļ ļaudis mokās un viņu zirdziņi iet postā meža darbos. «Bet mājā nebija dažam malakas, ko maizīt izcept, ko uz mežu līdz ņemt.» Tur — drausmās eksekūcijas ar roku dzelžiem un kāju siekstām, bluķiem un soda stabiem, rikšu pāriem un knutām. Tur arī no visa sūdzībās aprakstītā pirmoreiz Latvijas zemniecības vēsturē izsecinātā prasība likvidēt dzimtniecisko atkarību pašu. Tā runāt bija nepieciešamība, vēsturiska nepieciešamība, tomēr, lai to izdarītu, nepietika būt tikai notikumu gaitas virzītam cilvēkam, vajadzēja lielas personiskas drosmes.

Sacerēdams abus dzejījumus, Ķikuļa Jēkabs nenojauta, ka ar tiem kļūs par latviešu pirmo zināmo dzejnieku, ka mūsu laikam tie būs svarīgākā vērtība viņa veikumā. Tie aizsāk visu rakstītās latviešu laicīgās dzejas vēsturi, tautas likteņdzejas žanru. Raupjas un neizslīpētas ir Jēkaba vārsmas. Pat viņa tikai nedaudz jaunākie laikabiedri, piemēram, 107. lappusē citētais skolotājs J. N. Ramanis, rakstīja daudz gludākā izteiksmē. Bet — bālāk, vispārīgākām frāzēm. Jēkaba uzbrukuma objekts ir precīzi iezīmēts — muižnieki, kas kļuvuši par zemes «valdiniekiem», viņa triecieni tēmēti tieši, vārdi ir smagi kā akmens un ļoti, ļoti īsti.

Jo šinī gadā mūsu Vidzemītē
Bez bēdām nav neviena dvēselīte — — —
Un mūsu sievas, mūsu mazi bērni
Top muižā bluķos gauži vārdzināti — — —
Tās asaras, kas še tiek izraudātas
No veciem līdz tiem maziem pupa bērniem!

Mums sevišķi dārga jaunā, bet Jēkaba skaidri apjaustā zemnieku kopības apziņa rindās, kuras veltītas tiem,

kam sirds ēdās
Par savu tēva zem' un savām mājām,
Par saviem draugiem tuviem un par tāliem.

Dzimst publicistiskā doma, kas vēlākajā zemnieku rokraksta literatūrā attīstās daudzveidīgos žanros.

Jēkabu pašā savā galotnē nesa hernhūtiešu brāļu draudžu kustības vilnis Latvijā. Čehu un vācu hernhūtieši, viņu priekšteči «Morāvijas brāļi» rakstos bija saglabājuši husītu garu, bet husītisms savukārt smēlies viduslaiku nemiernajās ķeceru kopienās. Tā neveiklu zemnieku roku pārrakstītos tulkojumos un pašu sacerējumos līdz 18. gadsimta Latvijai bija nonācis Eiropas priekšrenesanses garīgais savilņojums, kam būtiska gan cilvēka atbrīvošanās no baznīcas varas emocionālajā sfērā, gan sava pienākuma apzināšanās pasaules vēstures ritējuma priekšā, gan līdz eksplozijas priekšpakāpei sasprindzinātais sociālais protests. 18. gadsimta nogale bija latviešu sabiedrības priekšrenesanse, un tā radīja arī jauna tipa personības. Uz 1777. gada notikumu skatuves, kur dzima Ķikuļa Jēkaba dzejojumi, darbojās spilgtas «*dramatis personae*» ne tikai varasnesēju nometnē — dažādi nemiernieku apspiedēji katrs ar savu taktiku, nodevējs F. Bogdanovs. Ne mazāk reljefi izceļas no patriarhālās masas rīcības vienveidības atbrīvojušies raksturi zemnieku vidē — jaunais, gudrais organizators Zagatu Krišs vai apņēmīgie Bisnieka Pēteris un Zagatas Lauris, kas abi pa mežiem un slepu takām aizgādāja iesniegumus uz Pēterburgu, tāpat citi nemiernieku vadoņi. Ikviens no viņiem savu ceļu izlēma pats. Tomēr vissmagākā izveles nasta uzgūlās Ķikuļa Jēkaba pleciem, kad viņš izšķīrās viens uzņemties visu biedru «vainu», izšķīrās aiziet bojā trīsdesmit septiņu gadu vecumā.

Vēsture ir netaisna pret pašas lieciniekiem — dokumentiem. Ķikuļa Jēkaba dzīves aina jārekonstruē no nejauši saglabātu sīku ziņu mozaikas. Vēsture nav parūpējusies par Jēkaba vai viņa biedru fiziskā tēla atveidu ģīmetnē, tikai atstājusi mums daļu viņa rakstu autogrāfā. Toties labākie laikmeta mākslinieki virtuozās gravīrās tvēruši Jēkaba pretinieku portretu galeriju. Mēs atsaucām talkā Jēkaba laikabiedru, kas cēlies no hernhūtiešiem tuvas čehu dzimtas, Johānu Kristofu Broci (1742—1823). Ilgajos pedagoga darba gados Rīgā viņš nenogurdams vācu vēstures liecības, ar neatslābstošu interesi ieskatījās latviešu tautas dzīvē. Viņa daudzie zemnieku zīmējumi nesniedz psiholoģisku raksturojumu, tie iezīmē tikai tipu. Bet cik daudz patiesīgāki par lepnajām gravīrām ir šie nepretenciozie akvareliši!

Laiks ir gājis. Divi gadsimti. Tomēr Ķikuļa Jēkabs tagad atgriežas savā tautā. Un no tās apziņas viņš vairs nekad neaizies.

ЕКАБС ИЗ КИКУЛИСА, ИСТОРИЯ, ВРЕМЯ . . .

Железная воля истории — печать на судьбе человека. Но и человек не беспомощен перед лицом истории — его деятельность и поступки, личность его, исключительная и неповторимая, становятся вкладом в общий процесс. Эта книга задумана как памятник человеку, который отдал истории себя целиком, однако оставался неизвестным последующим поколениям без малого два столетия. Латышский крепостной крестьянин и ткач, не имевший даже фамилии (Кикулис — название дома, откуда родом Екабс), просто хотел помочь таким же крепостным и составил от их имени челобитные императрице Екатерине II, добавив к ним свои стихотворные сочинения. Стихи зарождались в глубине его встревоженного сердца. Так он стал борцом за крестьянские права.

В написанных рукой Екабса из Кикулиса прошениях, чей своеобразный слог представляет собой сплав старинной письменной традиции с повседневной речью, события конца XVIII века в Латвии, изнывающей в тисках крепостного права, разворачиваются перед нами как документальная кинолента. Бесконечные прихоти помещиков заставляют страдать крестьян, лошади их гибнут от непосильного труда на лесосеках. «А дома ни полена, чтобы хлеб испечь и с собою в лес взять». Мы узнаем о страшных экзекуциях, где в ходу железные наручники, колоды и позорные столбы, прутья и плеть. Из всего изложенного в этих челобитных впервые в истории латышского крестьянства возникает требование ликвидировать крепостную зависимость как таковую. Этот вывод был необходимостью, исторической необходимостью, однако, чтобы выразить его, недостаточно самого хода событий, требуется огромное личное мужество.

Сочиняя стихотворения, которые мы приводим в этой книге, Екабс из Кикулиса и не подозревал, что тем самым станет первым известным истории латышским поэтом, что именно эти тексты будут представлять для нас наибольшую ценность из его наследия. Эти стихи явились первым вкладом в историю латышской светской поэзии — поэзии судебных народных. Шероховаты стихотворные строки Екабса. Некоторые из современников, будучи лишь немногим моложе его, писали куда более гладко, однако порой в их сочинениях мы находим и вялость и общие фразы. Для Екабса цель его очерчена четко — это помещики, «властители и владыки», его удар точен, слова тяжелы, как камни, в них истина и искренность.

В беде, в печали наша Видземите,
И ни души без боли и обиды — — —
Для наших жен и для детишек наших
Господские оковы и колодки — — —
О, сколько слез здесь пролили безвинно
И старый старец и младенец малый!

Нам особенно дорого новое, но ясно осознаваемое Екабсом чувство крестьянской общности.

(..) душа болит
За отчий дом и за отечество
И за друзей, за близких и далеких.

Так зарождается публицистическая мысль, которая в позднейшей рукописной крестьянской литературе разветвляется в жанровое многообразие.

На гребень волны вынесло Екабса движение герингутеров в Латвии. Чешские и немецкие герингутеры, их предшественники «Моравские братья» в своих писаниях сохранили гуситский дух, гуситы, в свою очередь, черпали свою силу в мятежности средневековых еретических общин. Таким путем переписанные угловатым крестьянским почерком переводы и собственные сочинения в Латвию XVIII века принесли духовный подъем европейского предвозрождения, суть и смысл которого — и освобождение человека от церковного гнета в эмоциональной сфере, и осознание своего долга в ходе мировой истории, и доведенный до грани взрыва напряженный социальный протест. Конец XVIII века был предвозрождением латышского общества, само время рождало личность нового типа. На сцене событий 1777 года (они изложены в очерке, публикуемом в книге), когда создавались стихотворения Екабса из Киккулиса, действовали яркие «*dramatis personae*» и не только из лагеря власть имущих, скажем, усмирители всякого рода волнений, каждый со своей тактикой, или предатель Ф. Богданов. Не менее рельефно вырисовываются крестьянские характеры, освободившиеся от однообразия и инерции в мышлении патриархальных масс, — молодой с острым умом организатор Кришис из Жагаров или полные решимости Петерис из Бисниекса и Лаурис из Жагаты, которые тайными лесными тропами доставили челобитные в Петербург, а также другие предводители крестьян. Каждый из них судьбу свою выбирал сам. И все же самая тяжкая ноша легла на плечи Екабса из Киккулиса в тот час, когда он принял решение взять на себя одного «вину» всех своих товарищей и принять смерть тридцати семи лет отроду.

История несправедлива к собственным же свидетелям — документам. Жизнь Екабса из Киккулиса ныне приходится восстанавливать из мозаики случайно сохранившихся крупин. История не позаботилась и о сохранении портретного облика Екабса и его сподвижников, нам досталась лишь часть его автографов. Зато лучшие художники того времени виртуозно запечатлели на гравюрах целую портретную галерею противников Екабса. В этой книге мы прибегли к помощи современника Екабса, чье происхождение идет от близкого герингутерам чешского рода — Иоганна Кристофа Бротце (1742—1823). Работая долгие годы в Риге педагогом, он неустанно собирал исторические свидетельства, с неусыпным интересом вглядывался в жизнь латышского народа. Многочисленные его зарисовки не дают психологической характеристики, они создают тип. Но сколько зоркости и правды в этих бесценных для нас скромных акварельных рисунках.

Шло время. Минули два столетия. Екабс из Киккулиса возвращается к своему народу. И останется в его сознании навеки.

JĒKABS OF ĶIKULIS, HISTORY, TIME...

History imposes its iron will upon man, but this does not mean that man is powerless. He enriches history with his deeds, merging his separate personality, his uniqueness with the historical process. The present book is intended as a memorial to a man who gave himself fully to history, remaining unknown to future generations for about two hundred years. Jēkabs of Ķikulis was a serf, a weaver by profession. He did not even have a surname — Ķikulis was the name of his native house. He wanted to help other serfs, so he wrote in their names petitions to Empress Catherine II, enclosing two poems that flowed from the depth of his troubled heart. He thus became a fighter for the peasants' rights. Was he merely carried along by the flow of events?

Jēkabs of Ķikulis wrote his petitions in an unusual mixture of ancient written language and daily speech, and they conjure up, like a kind of documentary film, the last act of the 18th century, the serfdom in Latvia. We see in them how people suffered owing to their masters' insatiable whims, how their horses went under in the woods where work was too hard for man or beast. «And at home they had not even firewood, so they couldn't bake bread to take to the wood.» We see acts of brutal violence, handcuffs, stakes, pillories, rods and whips. The petitions imply, for the first time in the history of Latvian peasantry, the demand that serfdom be abolished. It was historical necessity to write so, and yet, history was not enough to induce him to act; it needed great personal courage to embark on such a venture.

When he composed his two poems, Jēkabs was unaware of the fact that he was to be the first Latvian poet, that his poems were the greatest value he left to our time. They initiated the history of Latvian written poetry, lay poetry that speaks of the people's fate. Jēkabs' rhymes are crude and unpolished. His younger contemporaries wrote a good deal more smoothly, yet their writing was paler than his, more general. Jēkabs aimed at a definite target — the landowners who were ruling the country. His blows were direct, his words heavy like stones, sincere to the utmost.

For in this year, our Vidzeme, our land
Has not a soul that sorrow has not bent — — —
And our wives, and our children dear
Are tortured at the stakes in the estates — — —
And in their grief both young and old shed tears —
The very aged, and those who suck their mothers' breasts!

We are particularly struck by the new sense of community that Jēkabs clearly perceived, and expressed in lines that he dedicated to those

whose hearts ache
For their Motherland and homes,
And for their friends, both near and far.

Publicistic thought was born, subsequently to develop into a variety of genres, which appeared in later handwritten peasant literature.

Jēkabs was swept onwards by the movement of Christian Brotherhoods (the Hernhutites) that in the 18th and 19th centuries were at the head of peasant unrests in the Baltic countries. The Czech and German brotherhoods and their predecessors the «Moravian Brothers» had preserved in their writing the Hussite spirit. The Hussites, in their turn, had drawn from the turbulent European heretic communities of the Middle Ages. In this way, pre-Renaissance spiritual unrest, whose essence was the emotional liberation of man from the church, man's sense of responsibility for the course of history, social protest tensed to the degree of explosion — all this reached 18th century Latvia in translations and compositions written in awkward peasant hand. The end of the 18th century was Latvia's pre-Renaissance period in which a new kind of personality too was born. Vivid *dramatis personae* appeared on the historical stage of 1777, when Jēkabs' poems were written (the respective events are discussed in the given book). They were not only representatives of those in power — various suppressors of uprisings, or traitors like F. Bogdanovs. No less vivid and striking were peasants who had emancipated themselves from patriarchal uniform thinking, such as Krišs of Zagari, a young, clever organizer, or Pēteris of Bisnieks and Lauris of Zagata both of whom carried the petitions along secret roads to Petersburg, and other leaders of unrests. The heaviest burden fell, however, to Jēkabs' lot: he took upon himself the «guilt» of all, and voluntarily went under at the age of thirty seven.

History is unjust to its own witnesses — its documents. Jēkabs' life must be reconstructed from various scraps of information preserved by pure chance. No picture of Jēkabs or his comrades is extant, nothing except part of his autograph. At the same time a whole portrait gallery of his adversaries exists in etchings made by the best contemporary artists. We turned for assistance to Johann Christoph Brotze (1742—1823), contemporary of Jēkabs, who came from a Czech family close to the «Brotherhood», a Riga teacher of long standing. He used to collect historical documents, taking constant interest in the life of the Latvian people. His numerous drawings of peasants give no psychological characterizations, they only register types. Yet his modest little water colours are more truthful by far than the pretentious engravings.

Time passed. Two centuries. And yet — Jēkabs is returning to his nation, to remain forever in his people's consciousness.

JĒKABS AUS KĪKULIS, DIE GESCHICHTE, DIE ZEIT . . .

Die Geschichte drückt dem Menschen ihren eisernen Willen auf. Aber der Mensch ist nicht schwächer als die Geschichte — er bereichert sie durch seine Taten, er trägt den einmaligen, einzigartigen Inhalt seiner Persönlichkeit in den Gesamtprozeß. Dieses Buch soll ein Denkmal sein für einen Menschen, der sich restlos der Geschichte preisgegeben hat, doch den kommenden Generationen fast zweihundert Jahre lang unbekannt geblieben ist. Als leibeigener lettischer Bauer und Weber, der nicht einmal einen Zunamen hatte (Kikulis hieß Jēkabs' Wohnort — sein Haus, wo er geboren wurde), wollte er anderen Leibeigenen helfen, er verfaßte in ihrem Namen Bittschriften an die Kaiserin Katharina II., wobei er diesen Schriftstücken noch zwei aus den Tiefen eines wallenden Herzens fließende Dichtungen beilegte und auf solche Weise zu einem Kämpfer für die Bauernrechte wurde. War es nur der Lauf der Dinge, der ihn dazu bewog? In den von Jēkabs aus Kikulis geschriebenen Beschwerden, die eine eigenartige Verschmelzung der alten Schriftsprache und der Alltagsrede darstellen, rollt das Ende des 18. Jahrhunderts in dem von der Leibeigenschaft unterdrückten Lettland vor unseren Augen wie ein Dokumentarstreifen. Da fronen Leute mit ihren Pferden den unstillbaren Launen des Gutsbesitzers, sich in den Forstarbeiten zu Tode abrackernd. «Aber zu Hause hatte mancher kein Holz, um Brot zu backen, daß er es mitnehme in den Wald.» Da sieht man die schrecklichen Exekutionen mit Handschellen und Fußblöcken, mit Strafpfählen, mit Rutenpaaren und Knuten. Da erhebt sich zum erstenmal in der Geschichte des lettischen Bauerntums die aus all dem Beschriebenen geschlußfolgerte Forderung, die Leibeigenschaft selbst abzuschaffen. So zu reden, war Notwendigkeit, eine geschichtliche Notwendigkeit, doch damit man so redete, genügte es nicht, daß man sich bloß dem Laufe der Dinge überließ, dazu gehörte großer persönlicher Mut.

Als Jēkabs aus Kikulis die beiden Dichtungen verfaßte, ahnte er nicht, daß er dadurch zum ersten bekannten lettischen Dichter werden würde, daß sie für unsere Zeit den größten Wert in seinem Beitrag darstellen würden. Sie bahnen die Geschichte der ganzen geschriebenen lettischen weltlichen Dichtung an, die Gattung der Schicksalsdichtung des Volkes. Rau und ungeschliffen sind die Verse von Jēkabs. Selbst seine nur wenig jüngeren Zeitgenossen schrieben viel glätter. Aber auch blasser, mit allgemeineren Phrasen. Das Objekt, auf das sich der Angriff von Jēkabs richtet, ist genau gezeichnet: das sind die Adligen, die zu Landesherren geworden sind. Seine Schläge sind genau gezielt, die Worte sind schwer wie Stein und sehr echt.

In diesem Jahr in Vidzeme, da gibt es
Kaum eine Seele, die nicht leiden würde — — —
Und unsre Frauen, unsre kleinen Kinder,
Sie werden sehr in Fußblöcken gefoltert — — —
Die Tränen, welche hier vergossen werden
Von alten Leuten bis zu kleinen Kindern!

Besonders teuer ist uns das neue, aber von Jēkabs deutlich bewußte Gemeinschaftsgefühl der Bauern in den Zeilen, die denen gewidmet sind,

deren Herz sich kümmert
Ums Vaterland und um ihr eignes Haus,
Um Freunde, ob sie fern sind oder nah.

Es wird hier der publizistische Gedanke geboren, der in der späteren handgeschriebenen Bauernliteratur sich in mannigfaltigen Gattungen entwickelt.

Jēkabs wurde auf dem höchsten Rücken der Welle der Herrnhuterbewegung in Lettland getragen. Die tschechischen und deutschen Herrnhuter, ihre Vorläufer, die «Mährischen Brüder», hatten in ihren Schriften den Hussitengeist bewahrt, die Hussiten hatten aber aus den unruhewollen mittelalterlichen Ketzergemeinschaften geschöpft. So war in Übersetzungen, von unbeholfener Bauernhand umgeschrieben, und in selbständigen Aufsätzen die geistige Brandung der europäischen Vorrenaissance im 18. Jahrhundert nach Lettland gekommen. Wesentlich für diese Brandung der Vorrenaissance war die Befreiung der Gefühlswelt des Menschen von der Macht der Kirche, das Bewußtwerden seiner Pflicht vor der Weltgeschichte, der vor der Explosion sich ballende soziale Protest. Das Ende des 18. Jahrhunderts war die Vorrenaissance der lettischen Gesellschaft, und es brachte Persönlichkeiten neuen Typs hervor. Auf der Bühne der in der Beilage dieses Buches erörterten Ereignisse von 1777, wo die Dichtungen von Jēkabs aus Kikulis zur Welt kamen, wirkten ausdrucksvolle «*dramatis personae*» schon im Lager der Machthaber — verschiedene Unruhenunterdrücker, jeder mit seiner Taktik, der Verräter F. Bogdanow. Nicht minder prägnant ragen die Bauerncharaktere hervor, die die Eintönigkeit überwinden hatten, welche dem Tun und Treiben der patriarchalischen Massen anhaftete: der junge, kluge Organisator Krišs aus Zagari oder die entschlossenen Pēteris aus Bisnieks und Lauris aus Zagata, die beide durch Wälder und auf heimlichen Wegen die Eingaben der Bauern nach Petersburg brachten, sowie andere Führer der Auführer. Jeder von ihnen traf seine Wahl selbst. Doch die schwerste Wahl lastete auf Jēkabs aus Kikulis, als er sich entschied, die «Schuld» aller Kameraden auf sich zu wälzen, sich entschied, im Alter von siebenunddreißig Jahren den Tod zu wählen.

Die Geschichte ist ungerecht gegen ihre eigenen Zeugen — die Dokumente. Das Lebensbild von Jēkabs aus Kikulis muß aus dem Mosaik zufällig erhalten gebliebener kleiner Nachrichten wiederhergestellt werden. Die Geschichte hat nicht für ein Abbild der äußeren Gestalt von Jēkabs oder seinen Genossen gesorgt, sie hat uns nur einen Teil seiner Autographen hinterlassen. Dafür haben die besten Künstler der Epoche in virtuosen Stichen eine Galerie von Porträten der Gegner Jēkabs' gefaßt. Wir haben einen Zeitgenossen Jēkabs' zu Hilfe gerufen, den aus einer den Herrnhutern nahestehenden tschechischen Familie stammenden Johann Christoph Brotze (1742—1823). In den langen Jahren seiner pädagogischen Tätigkeit in Riga sammelte er unermüdlich Zeugnisse der Geschichte, blickte mit unablässigem Interesse ins Leben des lettischen Volkes. Seine vielen Bauernzeichnungen bieten keine psychologische Charakteristik, sie fassen nur den Typ. Aber wieviel wahrheitsgetreuer als die stolzen Stiche sind diese anspruchslosen Aquarelle!

Die Zeit ist fortgeschritten. Zwei Jahrhunderte. Doch Jēkabs aus Kikulis findet jetzt zu seinem Volk zurück. Und aus dem Bewußtsein seines Volkes wird er nie mehr weggehen.

SATURS

Ievadam	7
Ķikuļa Jēkaba rokraksti	9
Dziesmas	10
Uzruna un slavinājums	10
Viena Vidzemes cietumnieku bēdu dziesma	24
Zaģatas Laura vēstule Pēterim Matvejevam	34
Zemnieku sūdzības	40
Sūdzība Mārsnēnu dzimt aužu vārdā	40
Sūdzība Valmiermuižas dzimt aužu vārdā	48
Ķikuļa Jēkaba raksti jaunajā ortogrāfijā un piezīmes	65
Dziesmas	67
Uzruna un slavinājums	67
Viena Vidzemes cietumnieku bēdu dziesma	70
Zaģatas Laura vēstule Pēterim Matvejevam	73
Zemnieku sūdzības	74
Sūdzība Mārsnēnu dzimt aužu vārdā	74
Sūdzība Valmiermuižas dzimt aužu vārdā	77
Piezīmes	83
<i>Apinis Aleksejs</i> . Ko mēs zinām par latviešu pirmo dzejnieku	89
Ilustrāciju saraksts	141
Ķikuļa Jēkabs, vēsture, laiks...	143
Екабе из Кикулиса, история, время...	145
Jēkabs of Ķikulis, History, Time...	147
Jēkabs aus Ķikulis, die Geschichte, die Zeit...	149

ЕКАБС ИЗ КИКУЛИСА

ПЕСНИ

Издательство «Лиезма» Рига 1982

На латышском языке

Подготовка текстов А. Апиниса

С латышского языка перевели:

Л. Азарова (на русский яз.),

Т. Залите (на английский яз.),

В. Бисениекс (на немецкий яз.).

Художник А. Егерс

Фотоиллюстрации и фоторепродукции

И. Пределиса и Р. Салцевича

ИБ № 3958

ĶIKUĻA JEKABS

DZIESMAS

Redaktore L. Bībere

Mākslinieciskais redaktors I. Zvagūzis

Tehniskā redaktore L. Engere

Korektore I. Lipeca

Nodota salikšanai 12.06.81. Parakstīta iespiešanai 10.03.82. JT 00614. Formāts 84×108/16. Krīta un ofseta papīrs 120 g. Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 15,96 uzsk. iespiedl.; 31,50 uzsk. kr. nov.; 11,49 izdevn. l. Metiens 15 000 eks. Pasūt. № 820. Cena 1 rbl. 90 kap. Izdevniecība «Liesma», 226047 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevniecības № 111/30881/Klm-222. Iespiesta LKP CK izdevniecības tipogrāfijā, 226081, Rīgā, Balasta dambī 3. Iesicīta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā, Vienības gatvē 11. Pasūt. № 100207

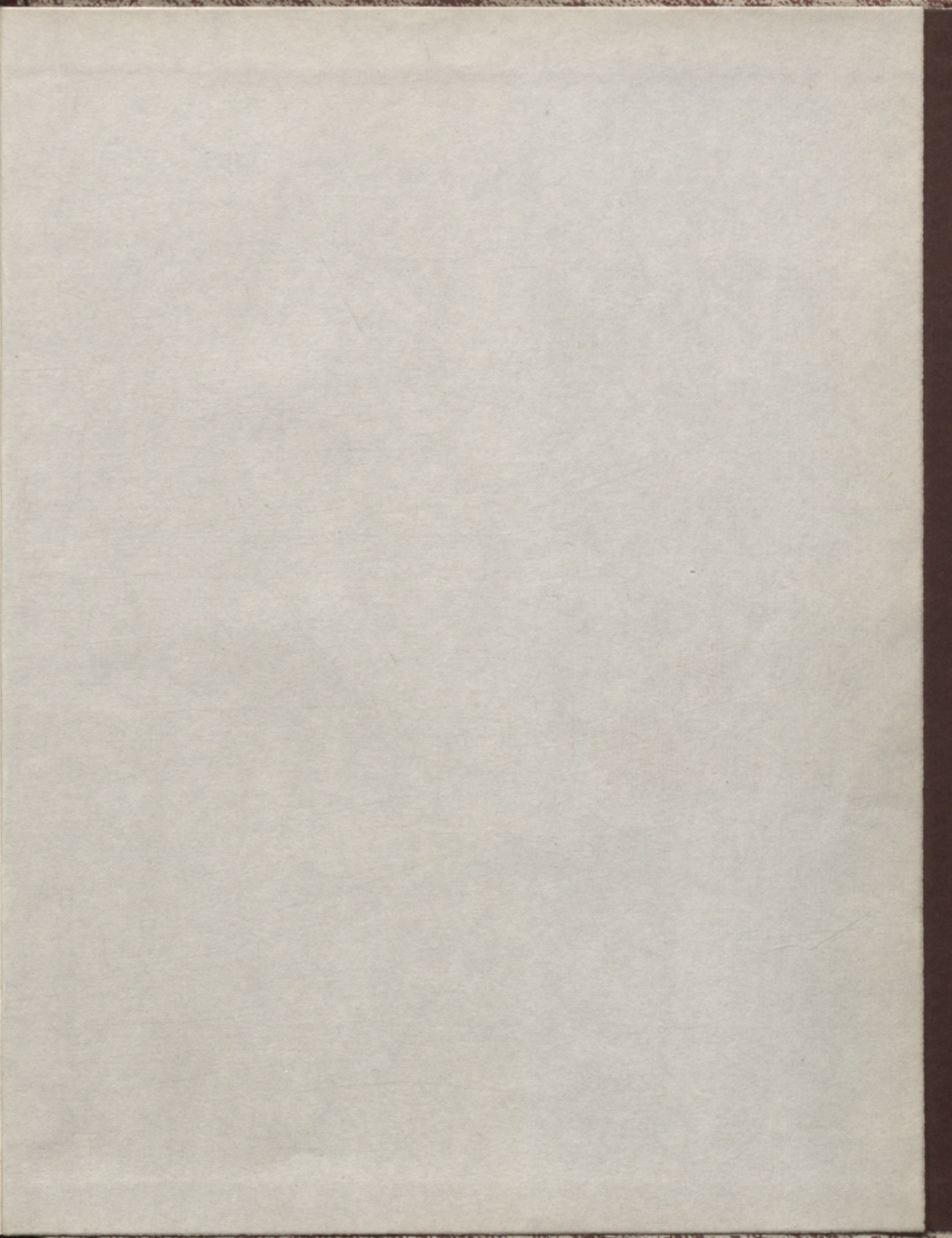
Ķikuļa Jēkabs

Ķi 206 Dziesmas / Tekstus publ. sagat., koment., priekšv. un pēc. sarakst. A. Apīnis. — R.: Liesma, 1982. — 151 lpp., il.

Ķikuļa Jēkabs (1740—1777?) ir pirmais pašreiz zināmais latviešu rakstītās dzejas autors, izcils cīnītājs par zemnieku tiesībām. Grāmatā viņa sacerējumi — dziesmas un zemnieku sūdzības, kas ir arī nozīmīgi vēstures avoti — publicēti rokraksta faksimilattēla un mūsdienu ortogrāfijā, sniegta apcere par autoru, viņa darbu literārais un sociālpolitiskais vērtējums.

Ķi $\frac{70303-111}{M801 (11) 82}$ 81. 81. 4702340100

L1
84.3L1

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307093822

240 1,90